

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

İRAN VE ÇİN İLİŞKİLERİ HU JINTAO VE XI JINPING DÖNEMİ

Nazlı Ezgi SAĞIR

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

İRAN VE ÇİN İLİŞKİLERİ HU JINTAO VE XI JINPING DÖNEMİ

Nazlı Ezgi SAĞIR

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

KABUL VE ONAY

Nazlı Ezgi SAĞIR tarafından hazırlanan "İran ve Çin İlişkileri Hu Jintao ve Xi Jinping Dönemi" başlıklı bu çalışma, 10.12.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali ARSLAN (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul ONGUN (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Halim GENÇOĞLU (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

Doç. Dr. Sinan Akıllı

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Kapadokya Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Kapadokya Üniversitesi tarafından açık erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir.
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.

02/01/2025

Nazlı Ezgi SAĞIR

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin/dönem projemin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul ONGUN' a** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Tez ve Dönem Projesi Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Nazlı Ezgi SAĞIR

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamın her safhasında öncelikle sevgili aileme, tez danışmanım sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul ONGUN' a ve her zaman yardımcı olmaya alıőan Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsünde görevli saygı değer hocalarıma ve eğitim hayatım boyunca sınıf arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

SAĞIR, Nazlı Ezgi. *İran ve Çin İlişkileri Hu Jintao ve Xi Jinping Dönemi*. Yüksek Lisans

Tezi. Nevşehir, 2024.

Çin ve İran arasındaki diplomatik ilişkiler 1970'li yıllarda önem kazanmaya başlamaktadır. Bu yıllar, özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletlerdeki mevcut konumunun güçlü olduğu dönemlere rastlamaktadır. İran, Çin'i tanımaya başladıkça iki ülke arasında diplomatik, iktisadi ve stratejik ilişkiler gelişme sürecine girmektedir.

İran açısından Çin'e baktığımızda, farklı açılardan değerlendirme yapmak mümkündür. İlk sırada yer alan ekonomik ilişkilerde, Çin ile İran arasında büyüyen ticaret ortaklıkları büyük önem taşımaktadır. Çin'in İran'ın petrol ve doğal gaz rezervlerini ithal etme çabası, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bu tezde, İran ve Çin arasındaki güçlü bağların geçmişten günümüze uzandığı ve bu bağların özellikle ekonomik, yönetim tarzı ve siyasi bağlantılarla bütünleştirildiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, literatür taraması yapılmış ve akademisyenler, gazeteciler ile hükümet temsilcilerinin açıklamalarına yer verilmektedir.

Araştırma kapsamında, iki ülke arasındaki ilişkiler derinlemesine analiz edilmektedir. Özellikle Çin'in, İran'ın enerji kaynaklarına duyduğu ihtiyaç sonucunda bu iki ülkenin ilişkilerinde öne çıkan kritik noktalara değinilmektedir. Tezin hazırlanmasında yapılan araştırma sonucunda, İran ve Çin ilişkilerinin dönemsel olarak ileri bir düzeye ulaştığı ve uluslararası alanda diğer devletlerin bu bağların güçlenmesinde birincil aktör rolü oynadığı söylenebilir. Çinli liderler Hu Jintao ve Xi Jinping dönemindeki ilişkilere bakıldığında, İran'la kurulan yakın temaslar öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, söz konusu ilişkilerin uluslararası alandaki etkilerinin nasıl olduğu da incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Politik Ekonomi, Xi Jinping, Hu Jin Tao, İran'ın Çin'e Bakış Açısı, Siyasi Yansımalar, Enerji İhtiyaçları

ABSTRACT

SAGIR, Nazlı Ezgi. *Iran and China Relations Hu Jintao and Xi Jinping Era*. Master's Thesis. Nevşehir, 2024.

Diplomatic relations between China and Iran started to gain importance in the 1970s. These years coincided with the strong position of the People's Republic of China in the United Nations. As Iran began to recognise China, diplomatic, economic and strategic relations between the two countries began to develop.

When we look at China from Iran's perspective, it is possible to make evaluations from different perspectives. Firstly, in economic relations, the growing trade partnerships between China and Iran are of great importance. China's endeavour to import Iran's oil and natural gas reserves plays an important role in strengthening the economic relations between the two countries.

In this thesis, it is emphasised that the strong ties between Iran and China go back to the past and that these ties are integrated with economic, governance style and political links. In this context, a literature review is conducted and the statements of academics, journalists and government representatives are included.

Within the scope of the research, the relations between the two countries are analysed in depth. In particular, the critical points that stand out in the relations of these two countries as a result of China's need for Iran's energy resources are mentioned. As a result of the research conducted in the preparation of this thesis, it can be said that the relations between Iran and China have reached an advanced level periodically and other states in the international arena have played a primary actor role in strengthening these ties. Looking at the relations under Chinese leaders Hu Jintao and Xi Jinping, close contacts with Iran stand out. In this framework, the impact of these relations on the international arena is also analysed

Keywords: Political Economy, Xi Jinping, Hu Jin Tao, Iran's Perspective on China, Political Reflections, Energy Needs

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	4
1.BÖLÜM YÖNTEM.....	10
1.1.ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	10
1.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ.....	11
1.3. ARAŞTIRMANIN TEZİ.....	12
1.4.VERİLERİN TOPLANMASI.....	12
1.5.VERİLERİN ANALİZİ.....	13
2.BÖLÜM LİTERATÜR TARAMASI.....	15
3.BÖLÜM ÇİN DÜNYA SAHNESİNDE	30
3.1.ÇİN'İN 1978 SONRASI DÜNYAYA AÇILIM SÜRECİ.....	30

3.2. EKONOMİK VE SİYASİ GELİŞMELER.....	31
3.2.1.Tiananmen Meydanı Protestoları.....	33
3.2.2.Çin'in Dünya Ticaret Örgütü Süreci.....	36
3.2.3.Yatırım Projeleri Alanı.....	37
4.BÖLÜM İRAN 1979 İSLAM DEVRİMİ VE SONRASI.....	39
5.BÖLÜM İKİLİ PARTNERİN YENİ DÖNEME GİRMESİ.....	51
6.BÖLÜM HU JİN TAO DÖNEMİNDE ÇİN İRAN İLİŞKİLERİ.....	63
6.1. HU JİN TAO DÖNEMİ ÇİN.....	63
6.2. İRAN NÜKLEER PROGRAMINA KATKISI.....	66
6.3.İRAN VE ÇİN ENERJİ İŞ BİRLİĞİ.....	71
6.4. ŞANGAY İŞ BİRLİĞİ VE DİĞER İLİŞKİLER.....	77
7.BÖLÜM XI JİNPİNG DÖNEMİ İRAN VE ÇİN İLİŞKİLERİ.....	83
7.1. XI JİNPİNG İKTİDARA GELİŞİ VE YÖNETİM SİSTEMİ.....	83
7.2. XI JİNPİNG DÖNEMİ İRAN VE ÇİN İLİŞKİLERİ.....	86
7.2.1. Çin ve İran Ortak Stratejik Ortaklık Bildirisi.....	86
7.2.2. 25 Yıllık Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması.....	88
7.2.3.Kuşak Yol Girişimi.....	90
7.3.XI JİNPİNG DÖNEMİ İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİ.....	94

7.4.Xİ JİNPİNG DÖNEMİNDE ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE HUKUK BAKIMINDAN İLİŞKİLER.....	99
7.5. HU JİN TAO VE Xİ JİNPİNG DÖNEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	103
8.BÖLÜM İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ İŞ BİRLİĞİNİN POTANSİYELİ.....	108
8.1. İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ POLİTİK EKONOMİNİN YANSIMASI.....	108
8.2. İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ İLİŞKİNİN SİYASİ ZORUNLULUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	112
8.3. İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN SİYASİ BİR ZORUNLULUK VE EKONOMİK AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	115
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	120
EK 1.ORJİNALLİK RAPORU.....	131

KISALTMALAR DİZİNİ

CMG	: Çin Medya Grubu
KİK	: Körfez İş birliği Konseyi
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
JCPOA	: İran Nükleer Antlaşması
KOEP	: Kapsamlı Ortak Eylem Planı
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasılatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
CNPC	: Çin Ulusal Petrol Şirketi
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
IAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
NIOC	: İran Ulusal Petrol Şirketi
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PLA	: Halk Kurtuluş Ordusu
BRI	: Kuşak ve Yol İnisiyatifi
BM	: Birleşmiş Milletler
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
IMF	: Uluslararası Para Fonu
NIOC	: İran Ulusal Petrol Şirketi

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırma, İran ile Çin arasındaki güçlü ilişkilerin Hu Jintao ve Xi Jinping dönemlerinde nasıl şekillendiğini detaylandırmayı amaçlamaktadır. Hu Jintao döneminde Çin, enerji zeminine kurulan ve ekonomik kalkınma merkezli bir dış politika stratejisi benimsemekte, İran ile olan ilişkilerini denge profili üzerine kurmaktadır. Xi Jinping döneminde ise, Çin'in global seviyedeki etkisinin artmasıyla birlikte, 'Kuşak ve Yol' inisiyatifi kapsamında İran ile daha derinlemesine gözlemlenen ve büyük ölçekli iş birliği ilişkileri meydana gelmektedir. Bu çalışma, her iki dönemdeki uluslararası politika yönelimlerini ve stratejik etkenlerin İran-Çin ilişkileri üzerindeki etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemekte, iki ülke arasındaki iş birliğinin gelişim gösterdiği alanları ve bu zaman zarfında sistemdeki rolünü araştırma konusu olarak ele almaktadır.

“Araştırma konusu ile ilgili literatürün incelenmesinden sonra programın kesin durumunun göz önüne alınması ile için ele alınıp "temel problem" ve temel problem açıklayıcı alt problemlerin kesinleştirilmesi ve yazılması gerekir. Bu aşamada en çok dikkat edilmesi gereken husus, gerek temel problemin gerekse alt problemlerin ifadesinde yer alacak kavramların değişken olup olmadığının dikkate alınmamasıdır” (Atlas, 2003, s. 29).

Araştırmanın tasarımı aslında bir programlamanın temel yapı işlemlerini ve sürecini sistematik bir planlama aşamasıdır. Araştırmanın izlenecek yollarının gösterimi olarak biçimlendirilmesi oldukça yerindedir, çünkü araştırmacının nasıl ve hangi şekilde kaydedildiği, kaydedilmenin nasıl toplanacağı ve analizin sürdürüleceği gibi kritik kararların ilk olarak araştırma konusu ve sorun belirlenerek başlanmaktadır (Usta, 2019, s. 87-90).

Böylece araştırmada aslında 1980’li yıllardan başlayarak gelişim gösteren İran ve Çin ilişkileri Hu Jintao ve Xi Jinping döneminde dahada fazla gelişme aşaması kaydetmektedir. Bu durumda, Çin'in küresel alandaki jeopolitik konumunun önemi, uyum noktasında İran ile olan ilişkilerinin pekişmesinde önemli izler taşımaktadır. Özellikle Çin bakımından, İran'ın zengin altyapı kaynaklarının bulunması ve İran'ın

teknolojik bakımdan Çin'in yardımına ihtiyaç duyması nedeniyle ilişkiler güçlenmektedir. Çin, İran'a birçok teknoloji transferi yapmaktadır. Çin'in geçmişteki tecrübelerine dayanarak ve ileri teknolojik reformlara sahip olması, İran'ın iktisadi kapasitesinin gelişim göstermesine katkı sağlamaktadır. Bu teknolojik transferler sonucunda, İran kendi endüstriyel altyapısını sürekli yenileyerek ekonomik gelişimine olanak tanımaktadır. Çin'in genişleyen ve hızla büyüyen pazar anlayışı, İran için yeni ticari fırsatlar sunmaktadır. İran, Çin'e tarımsal ürünler ve sanayi gelişimini ihraç ederek ekonomik verimliliğini artırma potansiyeline sahiptir. Çin'in geniş tüketici erişimi sayesinde, İran ihracatını çeşitlendirerek ekonomik gelişimine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında, dönemler ayrı ayrı incelenerek gelişen iki ülkenin derin ilişkilerine değinilmeye çalışılmakta ve literatürdeki bu boşluğun dolması için araştırma kapsamında tek tek inceleme yapılarak sonuca varılması kararlaştırılmaktadır. İran ve Çin ilişkileri farklı dönemler ele alınarak incelenmektedir. Hu Jintao ve Xi Jinping'in İran ve Çin arasındaki ilişkilerinin siyasi, ekonomik ve askeri boyutlarını incelemeyi sürdürmektedir. İki ülke arasındaki iş birliği ve iletişimlerin nasıl gerçekleştirildiği, özellikle enerji politikaları, ticaret anlaşmaları ve birleştirme ortaklıkları çerçevesinden yararlanılabilir. Ayrıca, bu dönemlerde yaşanan uluslararası gelişmelerin, özellikle Batı ile ilişkilerin ve bölgesel güvenlik dinamiklerinin, İran-Çin'in etkileri değerlendirilecektir.

Bu tez, öncelikle giriş kısmından başlanarak altı ana başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmacı, gazetecilerin, Çin ve İran yöneticilerinin veya bürokratların bu iki devlet arasındaki ilişkiye nasıl ele alınıp yorumlandığını incelemektedir. İkinci bölümde, Çin'in dünyada yeni bir akım süreci başlatarak bu uluslararası alanlarda nasıl hızla gelişim gösterdiği ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise İran ve Çin'in yeni dünya düzeninde ilişkilerinin ne boyutta ilerlediği incelenmektedir. Dördüncü bölümde Hu Jintao dönemindeki devletlerin yeni girişim gelişmeleri üzerinde durulmaktadır. Beşinci bölümde Xi Jinping dönemi olaylarına değinilmekte ve altıncı bölümde, söz konusu devletlerin ilişkilerine politik ekonomi ve siyasi olarak değinilmektedir. Sonuç bölümünde ise, İran ve Çin ilişkilerinin analizi yapılarak bir sonuca varılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, İran'ın Çin ile olan ilişkilerini taktiksel bir bağlamda inceleyerek, iki ülkenin stratejik iş birliklerinin İran'ın uluslararası menfaatlerini, ekonomik büyüme hedeflerini ve ulusal platformdaki statüsünü nasıl şekillendirdiğini anlatmaya çalışmaktadır. Batı'nın İran'a yönelik uyguladığı ekonomik ambargolar ve ulusal alanda yalnızlaştırma politikaları, Çin'in bu konuda İran'a her açıdan stratejik destek vermesiyle, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesine neden olmaktadır. Bu güçlenme, İran'ın iç politikasında ekonomik sıkıntıların azalmasına ve küresel ölçekte bağımsız dış politika hedeflerinin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamaktadır.

“Araştırmalarda amaç kısmının yazılmasına ilk başta genel bir amaç cümlesi yazılarak başlanmaktadır. Genel cümleden sonra ise amacı daha fazla açıklayıcı kılacak alt amaçların cevaplandırılması gerekmektedir” (Baltacı, 2020, s. 13-17).

Bu tez, İran'ın Çin ile olan ilişkilerini sağlam bir temel üzerine inşa ederek, özellikle enerji sektörü alanında yeni ham madde arayışlarını bulma, teknolojik ilerlemelerden faydalanma avantajlarını ve küresel projelerdeki ortak ilişkilerini ele almaktadır. Ayrıca, bu ilişkinin İran'ın bölgesel ve küresel güç dengeleri üzerindeki etkilerini, bu etkilerin nasıl şekillendiğini ve gelecekte hangi alanlarda genişleme gösterebileceğini araştırmanın temel konuları arasında yer almaktadır.

Araştırma, İran ve Çin'in ilişkilerinin her iki devletin bakış açısına göre nasıl bir yön aldığına açıkça ışık tutmayı hedeflemektedir. İran perspektifinden, Çin'le olan bu stratejik müttefiklik, ekonomik ambargoların yaptırım olarak kullanılmasıyla uluslararası izolasyonun aşılmasını sağlamakta ve böylece İran'ın bölgesel ile küresel etkisinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Çin açısından ise, İran'la olan ilişkiler enerji güvenliği, stratejik müttefiklik ve küresel projelerde etkili bir unsur olarak güvence altına alınmaktadır. Böylece Çin'in uluslararası stratejik amaçlarına ulaşmasına destek sağlamaktadır.

İran ve Çin arasındaki ilişkilerin ilerleyişi, sadece iki devletin iktisadi ve siyasi menfaatlerini değil, aynı ölçüde küresel güç dağılımları ile bölgesel güvenlik ortamına

bağlı kalmaktadır. İki devlet arasındaki iş birliğinin biçimlenme şekli, hem Ortadoğu'daki siyasi dinamikleri hem de küresel ekonomideki değişikliklerle doğrudan ilişkilendirilir. Bu durum sayesinde uluslararası ilişkilerde yeni koalisyonların ve stratejilerin oluşmasına altyapı oluşturabilmektedir. Her iki ülke de Batı, özellikle ABD'ye karşı alternatif bir duruş sergilemektedir. İran ile olan ilişkiler, Çin'in küresel siyasi arenadaki konumunu pekiştirirken, aynı zamanda İran'a uluslararası destek sunmaktadır. Bu sebeple İran ve Çin ilişkilerini, Çinli liderler olan Hu Jintao ve Xi Jinping döneminde incelemek, geçmişten günümüze bir bağ kurarak, iki ülkenin stratejik, ekonomik ve kültürel iş birliklerinin evrimini anlamamıza ve bu ilişkilerin uluslararası düzeydeki yansımalarını değerlendirmemize olanak tanır. Bu yaklaşım, ayrıca mevcut küresel güç dinamiklerinin ve bölgesel etkileşimlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, İran ve Çin'in gelecekteki ilişkilerine dair öngörülerde bulunmamıza yardımcı olur.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İran, coğrafi konumu ve tarihsel rolüyle Asya ile Avrupa arasındaki kara ve demir yollarının merkezinde, önemli bir geçiş noktasında yer almaktadır. Çin ise, İran'ın uluslararası alandaki konumunu güçlendirme potansiyeline sahiptir. Özellikle İran'ın nükleer programı nedeniyle Batı ile gergin olan ilişkilerinde, Çin, İran'a politik destek sağlayarak Batı'nın ambargolarına karşı dengeleyici bir rol üstlenmektedir. Bu politikanın sonucu olarak, İran uluslararası ilişkilerdeki konumunu koruma çabası içindedir.

“İran ve Çin, tarih sahnesinde yer aldıkları dönem boyunca farklı hükümet sistemlerini benimsemektedir. İki devletin tarihine baktığımızda, her iki ülke de uygarlığın temsilcisi konumundadır. 20. yüzyılın başlarından beri ise global ve bölgesel ölçekte çeşitli alanlarda iş birliği yürütmektedirler. 1979 İran İslam Devrimi sonrası, İran ABD'den uzaklaşma sürecine girmektedir; bunun sonucunda ilişkiler Çin tarafına eğilim göstermektedir. Devrimden hemen önce, İran Batı taraftarı bir politika benimseyerek Batı ve Doğu ayrımında aslında Batı dünyasının yanında yer alan politikalar izlemektedir. Çin ile olan ilişkileri o dönemlerde bu kadar yakın değildir. Çin ise başından beri İran'ın tarih sürecindeki medeniyetlerini destekleyen politikalar izlemektedir. İran İslam Devrimi'nden sonra ise ilişkiler doğu yanlısı bir politikaya yönelmeye başlamaktadır” (Ramazan, 2020, s. 84-86).

Dünya üzerinde kritik öneme sahip iki aktör ülke olan Çin ve İran ilişkilerinin incelenmesi önem arz etmektedir. İkili ilişkiler açısından, Çin'in artan enerji ihtiyacına cevap verecek kaynak potansiyeline sahip olması, İran'ın enerji kaynaklarını Çin'e karşı potansiyel olarak görmesine neden olmaktadır. Bu ilişkiler bakımından, global enerji ihtiyacının karşılanması ve İran'ın nükleer güce sahip olması gibi konular önem kazanmaktadır. ABD'nin İran'a uyguladığı ambargoların etkileri, politik ekonomi ve yaşanan siyasi olayların bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Çin ile İran'ın devam ettirmeye çalıştığı ilişkiler, hem kendi dünyadaki mevcut konumunu koruma çabası hem de ABD'nin küresel gücüne denge oluşturma amacı taşıyan teorik bir hamle olarak nitelendirilmektedir. İran, Çin'in "Kuşak Yol" projesi ile ilişkilerin devamında önemli bir girişim oluşturmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler giderek derinleşmektedir. Tarihsel süreçte yaşanan olaylarla birlikte ticari iş birlikleri mevcuttur ve ilişkilerin altyapıları bu temele dayanmaktadır. Orta Doğu ile devam eden ilişkilerde jeopolitik nedenler de etkili olmaktadır. Böylece, İran ve Çin ilişkilerinin inceleme konusu olması, uluslararası güç dengelerinin değişimini, enerji politikalarını ve küresel stratejik amaçların nasıl şekillendiğini anlamak açısından olanak tanımaktadır.

Çin'in giderek güçlenen ekonomik performansı sonrasında yaşanan gelişmeler, değinilmesi gereken hususlar arasında yer almaktadır. İran'ın, Çin'i bir müttefik olarak görmesi, yadsınamaz bir realite olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, politik ve askeri ilişkilerinin giderek artması sonucunda yaşanan iş birliklerinin artış sağladığı görülmektedir. Çin'in enerji kaynaklarına olan ihtiyacı ile İran'ın, Çin'in enerji taleplerini karşılayabilecek rezervlere sahip olması, iki ülke arasındaki temel hedeflerin yapısal faktörlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. İran'ın, Çin bakımından görüşlerinin ne yönde olduğu ve bu araştırılan kaynaklar sonucunda çıkarılan neticeler, aslında İran'ın hem bölgesel hem de küresel yapılarının açıklanması gerektiği düşüncesini ortaya koymaktadır.

İran ve Çin arasındaki ilişkiler, kritik özellikleri taşıyan ve bulunması gereken önemli bir konu olduğu için üzerinde çalışılmaktadır. İran açısından bakıldığında, Çin'in bu kadar önemli bir yere sahip olmasında ekonomik, siyasi ve jeopolitik faktörler rol oynamaktadır. Çin, İran'ın en büyük ticari müttefiki olarak öne çıkan, özellikle İran'ın enerji üreten, petrol rezervlerinde ve doğal gaz satışında, Çin'in büyük kâr amacı güden

talebini karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. İran'ın petrol ve doğal gaz gibi fosil kaynaklar aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu nedenle İran, Çin açısından bir enerji potansiyeline sahip bir ülke konumundadır.

Mevcut durumda, İran'ın iktisadi gelir kaynaklarını doğrudan etkileyen ve süreklilik arz eden bir temele dayanır. Çin açısından bakıldığında ise, İran'ın enerji piyasasına büyük yatırım yapma potansiyeli, altyapı projelerine destek vermesi ve sanayi inovasyonu, İran ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamakta ve bu ülkenin iktisadi verimliliğini artıran etkenler olarak görülmektedir. İran, Çin ile olan ekonomik bağlarını kuvvetlendirerek, dış ticaretini çeşitlendirerek ve ekonomik gelişmesine katkı sağlanmasına ihtiyaç duymaktadır. Bunlara ilaveten, Çin'in yaptığı yatırımlar ve sağladığı finansal destek, İran'ın iktisadi projelerini gerçekleştirmede önemli bir rol oynar. Çin'in "Kuşak Yol" girişimi, küresel ticaret piyasasını şekillendiren bir proje niteliğindedir ve İran, bu girişimde önemli bir pozisyonda yer alır. İran, bu proje ile Çin'in Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine entegre etme tasarımlarında öncü bir rol üstlenmektedir.

Çin'in, İran ile olan bağları bakımından, her iki ülkenin de Batı'ya karşı benzer politik bakış açılarına sahip olduğu ve uluslararası ilişkilerdeki mevcut konumlarının birbirine bağımlı olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin bir sonucu olarak, Çin ile İran'ın uluslararası platformda daha güçlü olmalarına etki etmektedir. İran ve Çin, Batı dünyasına karşı benzer bakış açısına sahip politikalar izlemektedir. Bu durum, her iki ülkenin de uluslararası alanda birbirlerine daha yakın bağlar kurmalarını zorunlu hale getirmektedir. Çin'in, İran'a yönelik iktisadi ve siyasal desteği, her iki ülkenin de uluslararası platformda daha bağımsız bir noktada hareket etme isteğinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her iki ülke de uluslararası platformlarda egemenlik alanlarını muhafaza etmek adına karşılıklı destek sağlamaktadır. Çin ve İran, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi benzeri uluslararası kuruluşlarda ortak görüş birliği sergileyerek iş birliği yapmaktadır. İran'ın nükleer programı gibi uluslararası alanın gerilmesine yol açan konularda Çin, İran'ın mevcut durumuna destek veren bir tutum göstermektedir. Bölgesel güvenlik sorunlarının çözümlerinde ortak görüşleri taşımaları Çin ile İran'ın terörist gruplarının etkisini azaltmaya çalışarak bölgesel istikrarı kalıcı hale getirme konularında da

birbirlerine destek vermektedirler. Uluslararası platformda kazanç sağlama sistemleri ve ülkelerin menfaatlerinin nasıl şekillendiği ve değiştiği, güç dengeleri açısından önemli bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Amerika ile Çin arasındaki menfaat çatışması, iktisadi ve askeri operasyonlarda, yatırım alanlarında ve politikalarında kendini göstermektedir. Bu durum, iki ülkenin global varlığını artırma gayretlerinin yanı sıra, bölgesel güvenliği de tehdit etmektedir. Çin, kendi ulusal çıkarlarını ön plana çıkararak Amerika'nın hoşlanmadığı veya desteklemediği rejimler olan Sudan, İran gibi ülkelerle ilişkiler ilerletmeyi hedef almaktadır; bu durumda Çin'in bu devletlerle anlaşma yoluna giderek kendi ekonomik ya da stratejik amaçlarına ulaşmaya çalıştığını ve neticede daha çok kendi menfaatler çizgisinde ilerlediğini göstermektedir.

Hu Jintao'nun liderliği kazanması ile beraber, 2002'den bu yana Çin'in hem iç hem de dış politikasında önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Hu Jintao, Deng Xiaoping'in izinden giderek, iktisadi yenilikler ilave edip bunları diğer alanlara yayma sürecine girmektedir. Ancak kendi dönemine özgü yeni politikalarını da sürdürmektedir. Hu'nun önderliğinde, bilimsel çalışmalara önem verilen bir dönem başlamaktadır. İktisadi ilerlemenin geliştirilmesi ile adalet sistemine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, Hu'nun yönetiminde toplumun uyum göstermesi bir farklılık olarak görülmekte ve toplumsal adaletsizlikleri gidermek için çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Çin, ekonomik olarak yüksek kalite anlayışını benimseyerek kalitesizliğe karşı durmakta ve kaliteli ilerlemeyi vurgulamaktadır. Dış politika ilkesinde ise barış temelli yükselme politikasını benimseyerek uluslararası platformda aktif bir rol üstlenmektedir. Bu yaklaşım, Çin'in uluslararası alandaki gayretlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında yeni reformlar başlatılmaktadır. Ancak, bu yenilikler sonucunda, mücadele etmeye çalıştığı bazı sorunlar da ortaya çıkmakta ve özellikle bürokrasi gibi alanlarda problemlerle karşılaşmasına sebep olmaktadır. Hu Jintao döneminde, Çin'in küresel iktisadi krize karşı rolü ve bu kriz karşısındaki durumu uluslararası alanda dikkat çekmektedir.

2012'de yönetimi ele alan Xi Jinping'in döneminde, Çin iç ve dış politika alanlarında çeşitli değişikliklere maruz kalmaktadır. Xi, partinin ve ülkenin kontrolünü farklılaştırarak, potansiyel gücüne uyumlu hale gelmesine neden olmakta ve büyük çapta bir yolsuzlukla mücadele programı başlatması dikkat çekmektedir. Aslında "Çin Rüyası"

olarak isimlendirilen siyasi etki, Çin'in uluslararası gücünün ve küresel alandaki etkisinin artmasına neden olmaktadır. Bu süre boyunca, "Kuşak Yol Girişimi" kapsamında geniş çaplı projelere karşı uluslararası alanda ekonomik ilişkiler güçlendirilmektedir. Aynı zamanda sosyal değerlerin iyi bir şekilde yönetilmesi ile sosyal mecralarda kontrol seviyesinin artırılması gibi nedenlerden, ideolojik ve kültürel konularda farklı sonuçlar doğmaktadır. Xi Jinping döneminde, Çin'in global platformda daha belirgin bir güç alanında rol oynaması ve iç politika kapsamında güçlü bir konum elde etmesi bildirilmektedir. Bu proje, Çin'in hammadde ithalatını ve yerel pazarlara ihracatını artırma amacı güderek, bölgesel ekonomik kalkınmayı desteklemeyi hedefliyor. Demiryolu ağının genişletilmesi, Çin'in Orta Asya ve Avrupa ile ticari açıdan zenginleştirilmesi, aynı zamanda bu ülkelerdeki ülkeler için önemli bir ulaşım ve ekonomik fırsat sunmaktadır (Avcıl & Aydın, 2022, s. 133-134).

Xi Jinping, Çin ekonomisinin hızla ivme kazanmasının sonucunda negatif etkilerle yüzleşmenin kaçınılmaz olduğunu ve gelişmenin hızının yavaşlaması nedenlerini araştırmaktadır. İktisadi problemlerin de incelenmesi gerekmektedir. Bu durum sonucunda, iktisadi kalkınmanın kendi partisinin iktidara gelmesiyle beraber üzerindeki etkisinin sorgulanması arafta kalmaktadır. Xi Jinping, iktisadi yenilikleri ve stratejik girişim hedefleri doğrultusunda bu sorunları aşmak için ekonomik politikalarının yeniden revize edilmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu olaylar sonucunda, Çin'in revizyon ekonomisini geliştirmesiyle beraber, gelecek dönemlerde büyüme hedeflerini garanti altına almak istemektedir (Öztuna, 2022).

İran ve Çin arasındaki ilişkilerin Hu Jintao ve Xi Jinping dönemlerinde incelenmesi, iki devletin uluslararası çıkarlarının nasıl şekillendiği, iktisadi ilişkilerinin yön değiştirmesi ile siyasi iletişimlerinin derinlemesine anlamak bakımından kritik önemli bir ölçüte sahip olmaktadır. Hu Jintao döneminden Xi Jinping dönemine kadar olan süreçte hız kazanan bu ilişkiler, özellikle enerji alanındaki iş birliği ve uluslararası diplomasi açısından incelenmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple, bu tür bir çalışma, hem İran ve Çin ilişkilerinin gelişim gösterdiği alanlarda önemli bir kaynak olacağı hem de iki devletin farklı dünya görüşlerine rağmen ortak menfaatler söz konusu olduğunda iş birliğinin nasıl geliştiğine dair örnek teşkil edeceği için bu konunun çalışılması faydalı olmaktadır. İlâveten, bu dönemlerde değişen şartların

Çin'in uluslararası alandaki politikaları açısından ve İran'ın uluslararası konumunun nasıl biçimlendiğini anlamaya çalışmak, bu ülkelerin uzun süre boyunca devam eden stratejik amaçlarını ve küresel ekonomik düzen içindeki rollerini daha iyi kavrayabilmek adına bu konu seçilmektedir. Bu tez, iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerinin açıklanmasının uluslararası ilişkilerdeki hareketleri ile gelecekteki iş birliğinin avantajlarını açıklanmaya çalışılmaktadır.

1.BÖLÜM

YÖNTEM

“Araştırmacının konuyla ilgili düşünsel bir yeniden çözüm sürecini ifade etmektedir. Yöntem, sadece bir araç değil, aynı zamanda bir düşünme biçimi, bir analiz stratejisidir. Araştırmacı, konuyu sadece gözlemlemekle kalmaz, onu bir çerçeveye yerleştirir, farklı açılardan sorgulamakta ve bu sorgulama sürecine anlamlar kazandırmaktadır” (Keskin, 2019, s. 93-97).

1.1.ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu tezde, İran ile Çin arasındaki ilişkiler değinilmeye çalışılmaktadır. Karmaşık boyutlara sahip olan ilişkiler, konuyu inceleyerek ele alınmaktadır. Bu süreçte, gelişen olayları ve dinamik yapıları daha iyi anlamak için önemli bir perspektif sunulması için çaba gösterilmektedir. İran ile Çin arasındaki ilişkilerin tarihi, ekonomik, siyasal ve stratejik hedeflerini daha etkin bir şekilde araştırılmaktadır. İlk olarak, İran ile Çin arasındaki ilişkilerin üzerine inşa edilen bu çalışmada, statik akademik çalışmalar, makaleler ve kitaplar kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Literatür taraması çerçevesinde, İran ve Çin arasındaki siyasal ve ekonomik ittifak ilişkisi incelenmektedir. Bu ilişkinin gelişimi, yalnızca iki ülke arasındaki iş birliğini değil, aynı zamanda uluslararası ilişkiler açısından da önemli bir potansiyel taşımaktadır. İki ülke arasındaki bağların güçlenmesi, bölgesel ve küresel düzeydeki stratejik dengeleri etkileme potansiyeline sahip olduğundan, bu tür bir müttefiklik uluslararası politikaların ve ekonomik dinamiklerin anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu sebeple, çalışmada söz konusu ilişkilerin tarihi arka planı, mevcut durumu ve gelecekteki olası yönleri detaylı olarak ele alınmakta, bu çerçevede ilişkilerin uluslararası arenadaki etkileri de değerlendirilmektedir.

“Araştırma modeli, araştırma amacına uygun olarak verilerin toplanmasını ve ekonomik olarak çözümlenebilmesini sağlayacak koşulların düzenlenmesi sürecidir. Bu model, belirli bir konuda sistematik bir şekilde bilgi edinmeyi ve elde edilen verilerin analizini kolaylaştırmayı hedefler. Bu koşulların oluşmasında iki temel yaklaşım vardır: tarama ve deneme” (Karasar, 2022, s. 108).

Ulusal ve uluslararası kuruluşların haber siteleri incelenerek, İran ile Çin'in resmi verileri, enerji alanında ve medya kuruluşlarından elde edilebilecek bilgiler kullanılmaktadır. Bu literatür taramalarıyla birlikte, İran ile Çin ilişkilerinin çeşitli alanlarda daha somut düzeyde incelenmesine olanak tanınmakta ve kuvvetli bağlara etki eden faktörlerin nedenleri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, bu nedenlerin sonuçlarının neler olduğu konusunda açıklanmaktadır.

İran'ın dış politika hedefleri ve Çin ile olan ekonomik ve stratejik müttefikliğinin kapsamı üzerinde durulacak ve bu ilişkilerin İran'ın ulusal menfaatlerine ne ölçüde hizmet etmesi gerektiği incelenmektedir. Nitel içerik analizi çerçevesinde resmi açıklamalar ile diplomatik veri analizleri, bürokratların konuşmaları, küresel medya programlarının neler yayınladığı ile ilgili diğer kaynaklardan faydalanılmaya çalışılmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Bu tez araştırmasının evreni, Hu Jintao (2002-2012) ve Xi Jinping (2012-günümüz) dönemlerinde İran-Çin ilişkilerini kapsamakta ve bu ilişkilerin siyasi, ekonomik ve kültürel etkileşimler üzerinden evrimini açıklamayı hedeflemektedir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, ticaret hacmi, enerji iş birliği ve kültürel alışverişler gibi temaları ele alarak, Orta Doğu ve Asya-Pasifik bölgesindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlar. İran ile Çin arasındaki stratejik temellerin, diplomatik bağların, askeri ilişkilerle ilgili tüm akademik kaynakların, uluslararası verilerin, medya kaynakları ve diğer ilgili verilerin oluşturduğu bir yapıya dayanmaktadır. Bu evren, teorik çerçevede iki ülke arasındaki ilişkilerin ana hatlarından başlayarak günümüzdeki yönetim dönemine kadar uzanan bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Son yıllarda yayınlanmış olan İran ile Çin arasındaki ilişkilerin ilerleme kaydetmesi, enerji alanındaki iş birlikleri, ortak ekonomik menfaatleri ve jeopolitik konumlarının sonuçlarının detaylıca gözden geçirilmesi için akademik çalışmalar ve raporlar incelenerek çalışma kapsamının genişlemesi ön planda tutulmaktadır. Bu örneklem, iki ülke arasındaki ilişkilerin mevcut potansiyeli ile gelecekteki ana kaynakların geliştirilmesinin anlaşılması açısından önemli bir değere sahiptir. Bu konuda güncel veriler paylaşılacak ve sunulacaktır.

Ayrıca, İran ile Çin ve İran hükümetlerinin yöneticileri, liderlerin dönemleri üzerinden ele alınarak diplomatik görüşmeler mevcut haber kaynakları aracılığıyla incelenmektedir. Bu resmi belgeler ışığında, iki ülkenin dış politika hedeflerinin nasıl ilerlediği değerlendirilecek ve bu ilişkilerin İran'ın ulusal çıkarlarına nasıl hizmet etmesi gerektiği üzerinde durulacaktır. Ayrıca, Çin'in bir müttefik olarak konumu ve iki devletin uluslararası alanda nasıl değerlendirileceği de incelenecektir.

1.3. ARAŞTIRMANIN TEZİ

Bu araştırmanın tezi, Hu Jintao ve Xi Jinping dönemlerindeki diplomatik yakınlaşmalar, İran-Çin ilişkilerinin değişkenliği ile dünya sistemde yerini koruma sebeplerini açıklamaktadır. Hu Jintao ve Xi Jinping dönemlerinde İran-Çin ilişkilerinin ve bu ilişkilerin şekillenme nedenlerinin uluslararası sistemdeki tesirlerini değerlendirmektedir. Araştırmanın neticeleri, İran ile Çin arasındaki bağların kuvvetli olmasında liderlerin kritik tercihlerinin etkileyici rol oynadığını ifade etmektedir. Araştırma kapsamında, İran'ın Çin ile geliştirmeye çalıştığı ekonomik ve diplomatik müttefiklikler sayesinde Batı'nın uyguladığı ambargoların olumsuz etkilerinin azaldığı, ayrıca küresel düzeyde daha bağımsız bir dış politika stratejisi benimseyerek ulusal menfaatlerini koruma ve bölgesel güç alanını genişletme konusunda önemli adımlar attığı ileri sürülmektedir. Bu tez doğrultusunda, iki ülke arasındaki bağların İran'ın enerji güvenliği potansiyeli ile ticaret hacmi doğrultusunda uluslararası siyasi platformdaki mevcut konumuna olan etkileri detaylandırılarak test edilecektir. İlaveten, Çin'in İran üzerindeki etkilerinin, İran'ın uzun süre boyunca ilişkilerini nasıl geliştirdiği açıklanmaya çalışılmaktadır.

1.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Hu Jintao ve Xi Jinping dönemlerinde bilgi birikiminin en güvenli yolu olarak belgeler, her iki liderin stratejik politikalarının ve uluslararası ilişkilerinin temellerini anlamak için kritik bir kaynak sağlamaktadır. Belgelerin taranması konusunda, İran ile Çin arasındaki stratejik hedeflerin üzerine yapılmaya çalışılan mevcut akademik konular, kitaplar, makaleler, raporlar ve diğer yayın kaynakları nesnel bir biçimde kullanılmaya çalışılmaktadır.

Literatür taramasında, özellikle haber kaynaklarına ve konuyla doğrudan bağlantılı belgeler kaliteli bir şekilde gözden geçirilmektedir. Bu çalışmalar sayesinde, İran ile Çin arasındaki ilişkilerin tarihsel odak noktaları ile stratejik müttefiklikleri, enerji ve ticari iş birliklerine değinilmektedir.

“Daha önce yapılan benzer verilerin incelenmesi önemlidir. Bu sayede, bölgedeki mevcut bilgi listesi gözden geçirilerek, tekrar düşmeden özgün sonuçların nasıl elden çıkarılması üzerine bir değerlendirme yapılabilir. Literatür taraması, araştırmacıların kendi çalışmalarının önceki incelemeleriyle birlikte değerlendirilmesine olanak tanır; ayrıca bu süreç, diğer eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak, onları daha ayrıntılı anlatılmaya çalışılmaktadır” (Gökçe, 2022, s. 44-45).

Seçilen kaynaklardan sunulan veriler dikkatli bir biçimde analiz edilmektedir ve ana temel hedefler, teoriler, bulgular ile metodolojiler incelenerek parçadan bütüne gidilmeye çalışılmaktadır. Literatür taraması sonucunda elde edilen analiz verileri, potansiyel bilgilerle incelenerek İran ve Çin arasındaki ilişkilerin farklı alanlarına özgü bilgiler sunulması, ana temaların önemli noktalarına değinilmesini sağlamaktadır. Analiz sonucunda ortaya çıkan ilişkilerin dinamik göstermesi, iki devletin dış politika hedefleri ile bu stratejilerin etkileri hakkında detaylı bir anlayışın oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu aşamalar neticesinde, literatür taraması bakımından İran ve Çin arasındaki ilişkilerin özellikle güncel kapsamının anlaşılmasına katkı sağlanmakta ve araştırmanın diğer veri toplama yöntemleri için sağlam bir temel oluşturulmaktadır. Nitel veriler kullanılarak resmi belgeler, makaleler ve medyada yer alan haber sitelerine göre incelenmektedir. Böylece daha açık ve yoruma dayalı bilgiler kullanılmaya çalışılmaktadır.

1.5.VERİLERİN ANALİZİ

Veri analizi, toplanan verilerin anlamlandırılması ve yorumlanması sürecidir; bu süreç, ilgili verilerin düzenlenmesi, temizlenmesi ve sistematik bir şekilde organize edilmesi ile başlar. Araştırma, yalnızca gerekli verilerin toplanması ile sınırlı kalmamalıdır; asıl önemli olan, toplanan verilerin analiz edilerek araştırma probleminin aydınlatılması ve bu doğrultuda kurumsal ve pratik çözüm önerilerinin geliştirilmesidir. Veriler, belirli bir sorunu ya da durumu anlamaya yardımcı olsa bile bu bilgilerin

yorumlanması ve somut çözümler üretilmesi, araştırmanın gerçek değerini ortaya koyar (Karasar, 2022, s. 249).

Verilerin analizi aşamasında, toplanan verilerin bilgileri detaylı bir şekilde nitel olarak incelenmektedir. İlk olarak, literatür taraması yapılmakta ve ardından veri analizi yoluyla elde edilen veriler tematik olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bilgilerin yorumlanma çerçevesinde, İran ile Çin arasındaki ilişkilerin tarihsel evrim süreci, ekonomik ve stratejik iş birliği hedefleri, enerji iş birlikleri ve diplomatik ilerlemeler gibi konuları kapsamaktadır. İlgili çalışmaların bulguları, benzerlik dereceleri ve çeşitlilik açısından incelenmektedir. Ayrıca, verilen bulgular ışığında, İran'ın Çin ile olan ilişkilerinin ulusal menfaatleri ve bölgesel stratejik konulardaki etkileri irdelenmektedir. Bu araştırmanın yapılma süreci boyunca, İran ile Çin arasındaki ilişkilerin, İran'ın uluslararası stratejisi ve iç politika hedefleri üzerindeki etkileri ortaya konulmaktadır. Elde edilen kaynaklar ışığında, iki ülke arasındaki ilişkilerin dinamikleri ve bu ilişkilerin stratejik önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Çin'in uluslararası sistemde daha fazla etki alanı genişletme gayretini ifade eder; bu dönemde kümeleşen veriler, özellikle ekonomik gelişim, enerji işbirlikleri ve diplomatik ilişkiler açısından önemli bilgiler sunar.

2.BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

İran, krizlerle dolu bir geçmişe sahip ve uluslararası kuruluşların desteğinden yoksun, hatta zaman zaman yaptırımlara maruz kalan bir ülke konumundadır. Bu durum, doğal olarak, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olan Çin'e ihtiyaç duymasına yol açmaktadır. Çin, İran'ın pazarı ve enerji kaynakları açısından önemli bir yere sahip olsa da, Batı ve Orta Doğu'daki diğer ülkelerle ilişkilerini tehlikeye sokmamak adına, İran'ı en önemli ticaret ortağı olarak kabul edebiliriz. Çin, silah ticaretinde dünyada Rusya'yı örnek almaktadır. Uluslararası güvenliğin aktif olmasını etkileyen önemli bir gelişme olarak ön plana çıkmaktadır.

“2013 ve 2015 seneleri arasında, Tahran'a yönelik uluslararası ambargoların tesiriyle Çin'in İran'a askeri silah satışını yavaşlatsa bile ikili devletin savunma ilişkileri derinleşmektedir. Bu sürede, 2014 senesinde İran Donanması'nın bir komutanı, korsanlıkla mücadele ve insani yardım ile afet yardım operasyonları üzerine iş birliğini tartışmak amacıyla Çin'e ziyaret düzenlenmektedir. Bu ziyaret, iki ülke arasındaki askeri iş birliğinin artmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, aynı yıl içinde Çin ve İran donanmaları, Hazar Denizi'nde ilk kez ortak bir deniz tatbikatı gerçekleştirmektedir. Bu tür tatbikatlar, iki ülke arasındaki askeri ve stratejik iş birliğini güçlendirirken, aynı zamanda bölgedeki güvenlik iş birliklerinin de önemini artırmaktadır. Çin'in İran ile olan ilişkileri, sadece askeri iş birliği açısından değil, aynı zamanda bölgesel güvenlik dinamikleri açısından da kritik bir öneme sahip olmaktadır” (Eligür, 2022, s. 17).

Aynı zamanda Çin'in İran ile olan ilişkilerinin seyri diğer devletlerinde bu ilişkide bir unsur olduğu göstermektedir. Özellikle Arap ülkeleri ve İsrail gibi devletler bu ilişkinin temelini bir zemin parçası olarak düşünülmemektedir. Çin, İran'a askeri teçhizat ve savunma teknolojisi satışı yaparak, İran'ın savunma kapasitesini kuvvetlendirmektedir. Böylece İsrail için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır; çünkü İran'ın güç kazanması, bölgedeki dengeyi bozabilecek bir unsur haline gelebilir. Aynı zamanda, Çin'in Filistin konuya yönelik destekleyici tavrı, İsrail ile olan ilişkilerini zorlaştırmaktadır. Çin, Filistin'in bağımsızlığını teşvik ederek, İsrail üzerindeki diplomatik baskıyı artırma unsurunu geliştirmektedir.

Ralph Peters'in "Kan Sınırları" makalesinde olduğu gibi etnik ve mezhepsel gruplara dayalı yeni sınırların çizilmesini önerir. Arap, Kürt ve Fars gibi grupların kendi devletlerini kurabilecekleri bir sistem kurularak, mevcut durumdaki gerilimlerin düşürülebileceği bir çözüm yolu aranmaktadır. Makalede, kuvvetli milliyetçi ülkelerin yıkılması ile radikal grupların yükselmeye başlaması gibi siyasi ve askeri süreçler de ele alınmaktadır. Bu dinamiklerin bölgedeki güç noktasını değiştirdiği vurgulanmaktadır. İran'ın bölgede giderek artan etkisine dikkat çekilmektedir. İsrail'in güvenlik stratejileri ile İran'ın yükselmeye başlaması gibi konular, İsrail'i de etkilemektedir. Orta Doğu'daki dönüşüm süre zarflarını ve özellikle ABD'nin müdahale politikalarının neticeleri ele almaktadır. Irak, Suriye ile Libya'nın yıkılması, bu devletlerin siyasi ile sosyal yapılarının çökmesini anımsatırken aynı ölçüde Arap Baharı'nın yarattığı umudun kargaşa ortamına dönüştüğünü ifade etmektedir. İran'ın, bu kaos ortamından faydalanarak bölgedeki güç dengesinde nasıl bir avantaj elde ettiğinden bahsedilmektedir. ABD'nin, Arap devletlerindeki kargaşayı öngörmesine rağmen gerekli müdahaleleri ile bu durumun İran tarafından da destek görmekte olduğunu (Mazari, s. 2-4).

Çin'in Orta Doğu'daki diplomatik ilişkilerinde ilerleme kaydetmesi Deng Xiaoping'in Dört Modernizasyonu başlatmasından sonraki dönemde büyük ölçekte artırımı göstermektedir. Önceki dönemlerde, Çin'in düşünsel yönelimi nedeniyle Orta Doğu'daki diplomatik ilişkiler zayıf kalır. Ancak 1978'den itibaren Çinli yöneticiler, ekonomik gelişmeyi teşvik etmek amacıyla yeniden yapılanma politikalarını benimser ve geleneksel Marksist doktrini dış ilişkilerdeki öncelikli hedeflerinden çıkararak bu durumu değiştirmek için çaba gösterirler. Çin'in Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerinde yaşanan bu bölgesel koşullar, Çin'in bölgede mevcut varlığını ilerletir ve bu durumu hazırlayan içsel dinamiklerin etkisiyle gerçekleştirir. Petrol ve ekonomik iş birliği gibi somut kazançlar ile maddi menfaatler, Çin'in Orta Doğu politikasını biçimlendiren temel unsurlar haline gelir. Bu faktörler, Çin'in bölgedeki etkisini artıran ana unsurlar olarak öne çıkar.

1980'lerde, Çin Orta Doğu'yu önemli bir silah pazarı olarak görmeye başlar. Özellikle İran-Irak Savaşı'nın sonucunda bu izlenimini kuvvetlendirir. Çin'in silah satışları finansal gelirin sağlanmasının yanı sıra gücünü de artırır. Çin, Irak ve Suudi Arabistan gibi bazı Arap Körfezi ülkeleriyle ilişkiler kurar. Fakat İran ile Çin arasındaki ilişki, ABD açısından en ileri düzeyde ve aynı zamanda zararlı bir durum olarak değerlendirilir. İran, giderek artan bir şekilde Çin'i potansiyel bir müttefik olarak görmeye

başlar; bu durum, özellikle İran-İrak Savaşı sırasında dikkate değer hale gelir. İran ile Çin arasındaki ilişkiler, İran Meclis Başkanı Ekber Haşimi Rafsancani'nin 1985'te Çin'e yaptığı ziyarette ve füze teknolojisi için imzaladığı anlaşmalarla ciddi şekilde gelişir.

Füzelerin tasarımı, inşası ve test edilmesinde daha geniş iş birliği girişimlerine başlanır. Sonrasında Çin, İran'a büyük miktarda konvansiyonel silahlar ve kitle imha silahları dahil olmak üzere çeşitli silahlar sağlar. 1990'larda Çin, Orta Doğu'da Amerika'nın ittifaklarından bazılarıyla iyi ilişkiler sürdürürken, aynı zamanda Amerika'nın karşıtı olan devletlerle de yakın ilişkiler kurar. Çin'in Orta Doğu'daki diplomasisi genellikle ekonomi ve silah satışları etrafında biçimlense de, son yıllarda siyasi alanda da daha aktif olma eğilimindedir. 1986'da İran'a yapılan füze ihracatı, Washington için farklı problemlere yol açar ve bunlardan biri oldukça önemlidir. Hürmüz Boğazı gibi dar bir coğrafi bölgeden geçen bu ihracat, dünya petrol trafiğini önemli ölçüde etkiler. Hürmüz Boğazı, sadece 34 mil uzunluğunda olup Umman Denizi'ni Umman Körfezi'ne bağlayan dar bir geçit işlevi görür. Bu boğaz, gelen ve giden tanker trafiği için 2 mil genişliğinde kanallara ve 2 mil genişliğinde bir tampon bölgeye sahiptir (Yetiv & Lu, 2007, s. 199-218).

Çin, 1990'ların başından itibaren İran ile bir nükleer iş birliği anlaşması başlatmaktadır. Fakat bu anlaşma, ABD'nin baskısı altında hızla sona erer ve 2006 yılında Çin, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) İran'ın nükleer dosyasını Güvenlik Konseyi'ne gönderme kararını tamamen kabul eder. Bu durum, uzun yıllar süren nükleer anlaşmazlıkta bir dönüm noktası haline gelir. 2006 ile 2010 yılları arasında, Çin, Güvenlik Konseyi'nin İran üzerinde ekonomik baskının artmasına yol açan uluslararası yaptırımlar doğrultusunda alınan kararlarını kabul eder. Bu yıllarda, İran ile Çin arasındaki ticaret ilişkisi, Ahmedinejad'ın hükümeti döneminde 10 milyar dolardan 43 milyar dolara yükselir. Bu durum, Çin'in zaman zaman uluslararası yaptırımları aşmak için iş birliği yaptığını açıkça ortaya koyar. Çin'in İran'a yönelik ticaret ve yatırımlarını artırarak yaptırımları delmek ve İran ile ekonomik ilişkilerini güçlendirmek için attığı adımlar dikkat çekmektedir. Bu gelişmeler, uluslararası yaptırımların etkisini azaltma ve İran'ın ekonomik olarak nefes almasını sağlama çabalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Bazoobandi, Iran's Strategies in Response To Changes in US-China Relations).

Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığı dönemi, 2005 ile 2013 yılları arasında İran'da iç ve dış politika açısından oldukça tartışmalı bir dönem olarak bilinmektedir. Ahmedinejad, başkanlığa ilk geldiğinde İran'ın politik ve ekonomik yönlerinde önemli değişiklikler meydana getirir ve bu değişiklikler ulusal ve uluslararası düzeyde geniş yankı bulur. Dış politikada ise, Ahmedinejad'ın sert hitabeti ve nükleer programı savunması, uluslararası toplumla yaşanan gerginliklere neden olur. Çin'in bakış açısına göre, İran giderek önemli bir stratejik müttefik haline gelmektedir. İran, Çin'in ihracat pazarlarının ihtiyacını karşılamak için önemli bir hedef olarak görülmektedir. Çin, İran'ın büyüyen bir pazar olduğunu ve Çin mallarının bu pazarda talep gördüğünü gözlemlemektedir. Özellikle, İran'ın ekonomik olarak artan refahı ve tüketici talebinin artması, Çin'in İran ile ticaretini artırma ve ekonomik ilişkilerini güçlendirme fırsatı sunmaktadır. Çin, İran ile hiçbir zaman toprak anlaşmazlığına girmemektedir. Bu durum, Çin'in İran ile olan ilişkilerinin istikrarlı ve sıkı bir temel üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Uluslararası yaptırımların İran'a etkisi ise, özellikle yabancı sermayeye erişimdeki kısıtlamalar ve enerji sektörünün geliştirilmesinde yaşanan sıkıntılar sebebiyle oldukça büyük olmaktadır. İran, ambargoların etkisiyle dış finansmana olan bağımlılığını artırmakta ve yabancı yatırımların önemli bir kaynağından mahrum kalmaktadır.

İran Meclis Başkanı Ali Laricani, Çin'in "Kuşak ve Yol" girişimine verdiği önemle, İran'ın bu projeye olan destek ve katılımını açıkça gösterir. İran, coğrafi konumu ve ticaret noktalarıyla bu projenin merkezinde yer alır ve "Kuşak ve Yol" girişimi kapsamında altyapı yatırımları ile ticaret ağlarının geliştirilmesinde aktif bir rol üstlenir. Laricani, İpek Yolu'nun iki ülke arasındaki uzun tarihli ilişkilere tanıklık ettiğini ve "Kuşak ve Yol" girişimine büyük önem verdiğini belirtir. Diğer yandan, Çin Başbakanı Li, İran'a yönelik Çin'in yaklaşımında herhangi bir değişiklik olmadığını ifade eder. Li, uluslararası düzeyde meydana gelen derin değişimlere, belirsizliklere ve istikrarsızlıklara rağmen, Çin'in İran ile nükleer anlaşmanın korunması ve Çin-İran ilişkileri konusundaki tutumunu sabit tuttuğunu vurgular (Kabakçı & Dursun, 2019).

Tahran Üniversitesinde Behzat Abdollahpur, Çin'in "Kuşak ve Yol" inisiyatifinin özellikle Orta Doğu ve İran açısından önemli bir potansiyel kaynağı taşıdığını belirtir. İran, stratejik konumu ve enerji kaynaklarıyla Çin için önemli bir ortaklık niteliği taşır. Ancak, bu inisiyatifin İran'ın iç politikaları ve bölgesel dinamiklerle nasıl etkileşime gireceği konusu da önemlidir. İranlı sinologlar, Çin'in inisiyatifiyle İran arasındaki

ilişkilerin ayrıntılarını ve bu ikili ilişkinin İran'ın ekonomik ve siyasi geleceği üzerindeki etkilerini analiz edebilirler. Diğer yandan, ABD'nin bölgedeki politikaları Orta Doğu'daki dengeleri ve güç ilişkilerini biçimlendirir. Bu durum, Çin'in Orta Doğu'ya yönelik stratejik hedeflerini de etkiler. ABD'nin Orta Doğu'daki politikaları, özellikle bölgedeki enerji kaynaklarına erişimi ve denetimi üzerine odaklanır. Bu politikalar, bölgedeki çeşitli aktörlerle olan ilişkilerde bir strateji kurmaya çalışsa da, aynı zamanda ABD'nin çıkarlarını korumayı birincil amaç olarak hedefler. Sonuç olarak, ABD'nin bölgedeki politikaları, Çin'in Orta Doğu'ya olan ekonomik ve stratejik ilgisini şekillendirebilir ve bu da Çin-İran ilişkilerini etkileyebilir. (Abdollahpour, 2019).

İran medyasında bazı gazeteciler, İran ile Çin arasındaki ortaklığı vurgulayarak iki ülkenin iş birliği alanlarını ve karşılıklı çıkarlarını ele alabilirler. Bu tür yazılar, genellikle Çin'in İran'a yaptığı yatırımları, ticareti ve siyasi ilişkileri alternatif bir perspektiften sunarken, diğer taraftan bazı İranlı gazeteciler Çin'in insan hakları ihlallerine ve dış politikasına eleştirel bir yaklaşım sergilerler. Çin'in Uygur Türkleri üzerindeki politikaları, Hong Kong'un durumu ve Tibet'in özerkliği gibi konular, İran medyasında sıkça eleştirilmektedir. Dini Lider Ali Hamaney'in "Doğuya Bakmak" sloganını benimsemesiyle birlikte, İran'ın dış politikasında bir değişiklik ve ekonomik stratejide bir yön değişikliği olabilmektedir. Hamaney'in söylemine göre, İran'ın ABD'nin tek taraflı ekonomik yaptırımlarına karşı direnme potansiyelini artırmak için Asya ülkeleriyle daha sıkı iş birlikleri kurması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu strateji, İran'ın ekonomik çıkarlarını çeşitlendirmesine ve ABD'nin yaptırımlarına karşı daha dayanıklı hale gelmesine yardımcı olabilmektedir.

İran'ın Çin ile olan ilişkileri, özellikle son yıllarda giderek arttığı ve çeşitli alanlarda derinleştiği şüphesizdir. Her iki ülke arasındaki iş birliği, enerji, altyapı, teknoloji ve ticaret gibi stratejik alanlarda önemli projeleri içermektedir. Çin, İran'dan enerji kaynaklarına erişim sağlama ve bölgedeki etkisini artırma amacıyla çeşitli yatırımlar ve projeler gerçekleştirmektedir.

İran'ın Çin ile olan ilişkileri ve KİK ülkelerinin durumu karmaşık bir hal olsa da, her iki devlet için de önem taşımaktadır. Çin, İran'dan enerji kaynaklarına erişim ve bölgedeki etkisini artırma konusunda çeşitli projelerle ilgilenmektedir. Bununla birlikte, İran'ın uluslararası alanda karşılaştığı baskılar ve yaptırımlar, Çin ile olan ilişkilerini

etkileyebilir. Örneğin, Çin'in İran ile olan enerji ilişkileri, ABD'nin İran'a yönelik yaptırımları nedeniyle zorluklarla karşılaşabilir. KİK ülkeleri, İran-Çin ilişkilerine tarihsel olarak Şah'ın hükümdarlığı döneminde başlayan bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Şah döneminde, İran ve Çin arasındaki ilişkiler gelişmekteydi; ancak KİK ülkeleri bu ilişkilere şüpheli bir tutum sergilemektedir.

İran'da Şah'ın devrilmesi ve İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber, İran'ın dış politikasında önemli farklılıklar yaşanır ve yeni kurulan İslam Cumhuriyeti, Batılı güçlerle olan ilişkileri azaltmaya başlamaktadır. Orta Asya ve Orta Doğu'ya yönelim söz konusudur. Bu süreçte, Çin ile olan ilişkiler de derinleşmeye başlar. Yakın yıllara baktığımızda, Çin'in ekonomik reform sürecinde olduğu bir dönemde, ülkenin askeri ve nükleer kapasitesinden ticari yarar sağlamak için İran gibi ülkelerle ilişkilerini güçlendirmesi oldukça normal bir stratejik plandır. Ancak, Çin'in İran'ın nükleer programına yardım etme taahhüdü ve İran'ın nükleer programını gerçekleştirmesi, uluslararası devletler arasında endişelere neden olmaktadır.

İran'ın nükleer programıyla ilgili Çin'in yardım taahhüdü, uluslararası toplumda tartışmalara yol açmakta ve İran'ın nükleer kapasitesinin artırılması endişelerini artırmıştır. Bu durum, özellikle nükleer silahların yayılmasını önleme çabaları bağlamında uluslararası normlara ve anlaşmalara karşı bir duruş sergileyebilir. Çin'in 1992'de Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'na katılması, gerçekten de uluslararası nükleer silahların yayılmasını önleme rejimi açısından önemli bir adımdır. Bu, Çin'in nükleer silahlara karşı gelişen tutumunda kilit bir dönemeçtir. Evan Medeiros'un analizi, Çin'in NPT'ye katılmasının büyük ölçüde iç müzakerelerin bir ürünü olduğunu belirtmektedir. Çin'in iç politika dinamikleri, bu tür uluslararası taahhütlerde önemli bir rol oynamaktadır. Çin'in nükleer silahlanmaya karşı tutumu, iç politika faktörleri, uluslararası ilişkiler ve güvenlik endişeleri gibi birçok faktörden etkilenmektedir. NPT'ye katılma kararı, Çin'in uluslararası toplumun nükleer silahlanma konusundaki endişelerini hafifletme ve uluslararası arenada daha güvenilir bir aktör olma çabalarını yansıtmaktadır. Aynı zamanda, bu adım Çin'in nükleer silahlanmayla ilgili uluslararası normlara uyumunu göstermek açısından da önemlidir. (Davis, ve diğerleri, 2013, s. 25-32).

Diğer taraftan, Orta Asya'da bulunan koridor, Çin ve İran açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkmenistan ve Özbekistan güzergâhını, İran'a yönelik transit ticaret teşviki ile bir araya getirmek, Çin'in stratejik çıkarlarına ve beklenmedik durumlarla başa çıkma yeteneğine önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu kombinasyon, Çin'in Hint Okyanusu boyunca deniz yoluyla yapılan kargo taşımacılığına olan aşırı bağımlılığını azaltabilir. Özellikle petrol ve doğal gaz gibi önemli ithalat kalemlerinin Malakka Boğazı'ndan geçişine olan bağımlılığı azalabilir. Bu durum, "Malakka İkilemi" olarak adlandırılan stratejik kırılganlığı hafifletebilir. Malakka Boğazı, Çin'in enerji ithalatının ana geçiş noktasıdır ve bu bölgedeki jeopolitik gerilimler veya güvenlik endişeleri, Çin'in enerji güvenliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Ancak, Türkmenistan-Özbekistan güzergâhı üzerinden İran'a yapılan transit ticaret, Çin'in enerji ithalatının alternatif yollarını çeşitlendirerek Malakka Boğazı'na olan bağımlılığını azaltabilir. Bu stratejik adım, Çin'in ticaret rotalarını çeşitlendirerek ve alternatif lojistik koridorlar oluşturarak stratejik bağımsızlığını artırabilir. Ayrıca, Çin'in Hint Okyanusu üzerinden deniz taşımacılığına olan bağımlılığını azaltarak, uluslararası deniz ticareti üzerindeki potansiyel güvenlik tehditlerine karşı daha dirençli hale gelmesine yardımcı olabilir (Chang, 2024).

Stephen Gill, Çin ve İran arasındaki ilişkinin, Çin'in yumuşak dengeleme stratejisinin iki hedefi gerçekleştirmeyi amaçladığını düşünmektedir. Bir taraftan, Çin, ABD'yi saf dışı bırakan çok taraflı kurumlara onaylamak amacıyla küresel istikrarı etkilemektedir. Bu durum, ABD'nin liderlik vasfını güçsüzleştirmek ve kendi menfaatlerini daha fazla ifade etmeye çalışmakta etkili olmaktadır. Diğer taraftan, Çin, ikili ilişkilere sahip olduğu veya olmayan ülkelerle ilişkilerini güçlendirerek uluslararası alanda daha geniş bir ağ oluşturmayı amaçlamaktadır. Çin'in etkisini ve gücünü artırmak adına ABD'nin hegemonyasını aşmak, stratejik bir hedef haline gelmektedir. 1979'dan sonra, özellikle İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulması ve ABD-Çin ilişkilerinin normalleşmesi, uluslararası siyasette büyük değişikliklere neden olmaktadır. İran'daki İslam Devrimi, İran'ın dış politikasında köklü bir dönüşüme yol açmaktadır. Yeni İran hükümeti, Batı yanlısı hedeflerini sona erdirerek özerk ve emperyalizmi reddeden bir siyasi politika benimsemekte ve bu durum, ABD ile diplomatik ilişkilerini kesmesine neden olmaktadır. Bu durum, İran'ın bölgesel ve küresel siyasetteki aktif rolünü büyük ölçüde azaltmaktadır. Özellikle Çinli araştırmacıların, İran ve ABD arasındaki diplomatik çatışma üzerine elde ettikleri sonuçlar bu durumu yansıtmaktadır. Olası bir çatışma

durumunda, ABD'nin Orta Doğu'ya özgü askeri ve politik çabaları, Çin'in bölgedeki etkisini artırmaktadır. Bu durum, Çin'in küresel platformda daha baskın bir oyuncu olmasına olanak tanıyabilecek bir fırsat sunabilir. ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik politikaları, Çin'in bölgede daha fazla kendini göstermesine ve ulusal çıkarlarını daha etkili bir şekilde savunmasına yardımcı olabilecek bir yol göstermektedir. Bu nedenle, bazı Çinli analistler, İran ve ABD arasındaki potansiyel bir çatışmayı, Çin'in uluslararası arenadaki konumunu güçlendirebilecek stratejik bir gelişme olarak değerlendirmektedir (Falarti & Abdollahpour, 2023, s. 123-125).

İran İslam Devrimi sonrasında Irak ile yaşadığı savaş ve ABD ile yaşadığı gerginlik, İran'ı uluslararası platformda daha fazla yalnızlaşma politikasına zorlamaktadır. Bu dönemde, ABD ve diğer bazı ülkeler İran'a yönelik yaptırımları artırmaktadır. İran, bu yaptırımlar sonucunda elde edemediği teçhizatı temin etmek amacıyla Çin'e yakınlaşmaktadır. 1985 yılında İran Parlamento Başkanı olan Rafsancani, Çin'e yaptığı yolculukta İran-Çin ilişkilerinde yeni bir dönüm noktasının yaşandığını ifade etmektedir. Rafsancani, Çinli devlet adamlarıyla görüşerek, ilk meselenin silah ambargosuna karşı Çin'in yardımını beklediğini dile getirmektedir. Deng Xiaoping ile yapılan müzakereler sonucunda, yöneticiler uzun bir zaman dilimi sonunda silah ticareti üzerine bir anlaşma yapıldığını belirtmektedir. İran, uluslararası siyasette kendini tecrit ederken, silah ambargosuna karşı bir duruş sergileyerek Çin ile askeri müzakerelere yönelik yeni bir hamle belirlemektedir. İran-Irak savaşından sonra ise güncel olarak ekonomik kalkınmayı önemsemektedir.

Devlet hazinesini doldurma ihtiyacı, İran'ın Çin gibi ülkelerle temas kurmasını gerektirir. İran Başbakanı Zhao Ziyang, füze tediyeleri hakkında bir toplantı düzenler. Çin, silah satışlarında kararlıdır. İran'ın silah ithalatı, güvenlik ve politikalarının gereklerini karşılama hususunda, Çin'e Batılı devletlerden daha çok güvendiğini gösterir. İran, uluslararası zorluklarla karşılaştığı bu dönemde, Çin ile stratejik olarak silah ticareti ve iktisadi birliğe dayanan bağların güçlendiği görülmektedir. Mahmud Ahmedinejad, İran'ın Doğu'nun siyasi yardımını almak için Çin ve eski Doğu Bloku ülkeleriyle daha ortaklığa dayanan bir politika benimsemektedir. Bu politika, Batı dünyasında İran'ın Avrupa'dan uzaklaşmasına katkı sağlar. Ahmedinejad, İran'ın Batı'nın baskılarına ve kayırma politikalarına karşı Doğu ülkeleriyle ortak hedef belirlemeye ittiğini ifade etmektedir (Dolatabadi & Zarei, 2017, s. 61-65).

Diğer önemli konulardan biri, İran'ın nükleer programına olan ilgisi ve bu alanda kendini geliştirmeye çalışmasıdır. Özellikle 2015'te imzalanan Ortak Kapsamlı Eylem Planı ile İran, bu antlaşmayla nükleer programını sınırlamayı kabul etmektedir. Buna karşılık, ekonomik ambargoların ortadan kaldırılmasını talep etmektedir. Bu anlaşma, İran'ın nükleer faaliyetlerini sınırlandırmayı hedeflemektedir. Bu sınırlama, uluslararası çevrelerin İran'a güven duymasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak ABD, 2018 yılında JCPOA'dan tek taraflı olarak çekilmektedir ve yeniden uygulanan ambargolar ileriki dönemlerde İran'ı etkilemektedir. Bu durum, anlaşmanın zeminini oluşturan güveni kırar ve anlaşmanın sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. İran'ın JCPOA'daki taahhütlerini azaltması ve uranyum zenginleştirmeye başlaması, anlaşmanın esas amaçlarından biri olan İran'ın nükleer faaliyetlerinin sınırlama çabalarını ciddi şekilde zedelemektedir. Bu anlaşma, İran'ın nükleer programını barışçıl hedeflerle sınırlamayı ve uluslararası toplumun güvenini yeniden tesis etmeyi hedeflemektedir. Ancak İran'ın anlaşmadaki taahhütlerini sınırlaması, bu hedefleri zayıflatmakta ve anlaşmanın devamlılığını tehlikeye atmaktadır. JCPOA'nın gelecekteki belirsizlikleri, uluslararası toplumda zorunlu belirsizliklere yol açmaktadır. Ancak taraflar arasında güvenin yeniden inşa edilmesi ve ortak bir anlayış sağlanması için çeşitli çabalar gösterilmektedir. 2018 yılındaki Trump'ın çekilmesini açıklamasıyla birlikte, İran'ın anlaşmayı bozduğuna dair herhangi bir belge ortaya konulamamaktadır. Trump'ın ileri sürdüğü gibi İran, ağır silah kayıtlarını geçmişte tutmakta ve izin verildiğinde, o yıllardaki ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson, İran'ın nükleer mutabakata uygun olduğunu ifade ederek karşıt bir beyanda bulunmaktadır. İran yönetiminin İran'la ilgili esas eleştirileri, daha çok Tahran'ın yeniden canlanmasıyla ilgili olup nükleer programla bir bağı bulunmamaktadır. Anthony Cordesman'a göre, Trump'ın talepleri "uygulanmaktan çok ideolojik" olarak değerlendirilmektedir. Kazanma girişiminde başarısız olan Trump, JCPOA'nın diğer tarafları üzerinde baskı oluşturarak Suudi Arabistan'a yaptığı ziyaretler ve İsrail'e yönelik bir bakış açısıyla bölgedeki İran karşıtı koalisyonu teşvik etmektedir. Bu nedenle, 110 milyar dolarlık muazzam sermaye yaptırımına yol açan Suudi Arabistan'a yapılan milyarlarca dolarlık silah satışı gerçekleşmektedir.

Trump'ın İran karşıtı açıklamaları, İran'ın içindeki siyasi gelişmeleri göz ardı etmektedir. İran, yerel siyasi manzarasının değiştiğini göstermektedir. Gençler, artan vatandaşlık bilinciyle ve güçlenen bir kararlılıkla kaderlerini belirlemek için çaba

göstermektedir. Böylece, İran'da halkın zihniyetinin değiştiği ve topluma entegrasyonun sağlandığı gözlemlenmektedir. İran, dünya ekonomisiyle olan ilişkilerini güçlendirmeye ve yıllarca süren uluslararası tecridi sona erdirmeye çalışmaktadır. İki ana grup olan gençler ve kadınlar, büyük ölçüde İran Cumhurbaşkanı Hassan Rouhani'nin yanında yer almakta ve onun yeniden seçilmesini ummaktadır. Toplumsal sınırlamaların ortadan kalkmasıyla, Batı ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadırlar. İran-Çin anlaşmasına bakış açıları, İran toplumunda artan farklılıkları yansıtmaktadır. Trump yönetiminin kısıtlamaları yeniden yürürlüğe koymasıyla, İran nükleer anlaşmasının ardından Tahran, krizden kaçma yolları ararken siyasi izolasyonla karşı karşıya kalmaktadır.

ABD'nin İran'a yönelik siber saldırıları ve sonrasında yaşanan suikastlar, İran'ın Washington ile her türlü diplomatik bağlantı kurma ihtimalinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu durum, Çin ile yapılan anlaşmanın İran için tartışmalı ve ilgi çekici bir strateji olarak değerlendirilmesine yol açmakta ve iç siyasi ayrışmaların arttığını göstermektedir. İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, bu anlaşmanın en büyük destekçilerinden biri olmasına rağmen, İran Meclisi'nin onaylama veya reddetme hususunda nihai kararı vereceğini ifade etmektedir. Zarif'in desteği olmadan hareket edilemeyeceği vurgulanmakta ve bu konuda son sözü Dini Lider Ayetullah Ali Hamaney'in söyleyeceği belirtilmektedir. Anlaşmayı destekleyenler, İran'ın petrol üretiminin artırılması gerektiğini ve Çin'in enerji sektöründe önemli bir rol oynamasını savunmaktadır. Anlaşmanın destekçileri, 25 yıllık İran-Çin anlaşmasının İran için önemli potansiyel kazançlar sunduğunu ifade etmektedir. İlk olarak, Çin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip beş üyesinden biridir, bu da İran'ın bu konseyde iki destekçi üyesi olacağı anlamına gelir. Ancak, İran'ın Çin ile olan anlaşmasının potansiyel tehlikelerine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, İran'ın uluslararası alandaki konumu ve güvenliği üzerinde önemli etkiler yaratabileceği düşünülmektedir.

İlk olarak, Çin'in İran'daki limanlar ve adalar üzerinde denetim altına alınması, İran'ın egemenlik riski oluşturmakta ve dış politikada güçsüzlüğe yol açmaktadır. Bu durum, İran'ın kendi kararlarını almak yerine Çin'in çıkarları doğrultusunda hareket etmek zorunda kalabileceği anlamına gelmektedir. Eleştirmenler, Çin'in despotik yönetim tarzının İran'da demokratik yönetim tarzlarına engel olabileceği endişesini artırmaktadır. Ayrıca, Çin'in, İran'da demokratikleşme ve insan hakları reformlarına baskı yaparak kendine özgü otoriter yapısını desteklemeye çalışabileceği endişesi bulunmaktadır. Bu

eleştiriler, Çin'in İran'ı sadece kendi ekonomik çıkarları için bir araç olarak görmesi ve İran'ın kaynaklarını sömürme girişimlerinde bulunması endişesini dile getirmektedir. Eleştirmenler, Çin'in İran'ı sadece kendi ekonomik büyümesini desteklemek için değerlendirebileceğini ve İran'ın uzun vadeli çıkarlarını göz ardı edebileceğini öne sürmektedirler. Bu durumda, Çin'in İran'a yapacağı yatırımların ve iş birliğinin asıl hedefinin, Çin'in kendi ekonomik gücünü büyütmek olduğu ve İran'ı sadece kaynaklarından faydalanmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Bu tür bir yaklaşımın, İran'ın kendi ekonomik kalkınmasını ve ulusal çıkarlarını tehlikeye atabileceği endişesi ortaya çıkmaktadır (Monshipouri & Heiran-Nia, 2020, s. 157-162).

Siyasi istişareler ve çeşitli uluslararası oturumlardaki müzakereler, JCPOA'nın ilerlemesi ve desteklenmesi açısından önemli bir yer sağlamaktadır. Taraflar arasındaki diyalog ve iş birliği, anlaşmanın hedefini korumakta ve İran'ın nükleer icraatlarını barışçıl hedeflerle sınırlamak için yaşamsal öneme sahiptir. JCPOA'nın başarılı bir şekilde uygulanması ve ilerlemesi için bu durum temel bir ilke olarak öne çıkmaktadır. Taraflar arasındaki güvenin sağlanması, şeffaflık ve yapıcı bir girişim için mümkündür. Uluslararası toplumun, taraflar arasında güvenin yeniden tesis edilmesi ve JCPOA'nın sürdürülmesi için destek vermesi de önem taşımaktadır. Tarafların birbirlerinin çaba ve iş birliği, anlaşmanın hedefine ulaşmasına ve bölgedeki istikrarın artmasına yardımcı olmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik bağların kuvvetli olması, her iki ülkenin ekonomik büyümesini destekleyebilir. İran ve Çin arasındaki ilişkide, özellikle ticaret, yatırım ve teknoloji transferi gibi alanlarda yoğun bir iş birliği mevcutsa, bu durum her iki ülkenin ekonomik performansını olumlu yönde etkileyebilir. İran açısından baktığımızda ise Ruhani'nin dış politika düşüncesinin, Ahmedinejad döneminin politikacı düşüncelerinin bir devamı olduğu söylenebilir. Ancak Ruhani'nin faydacı yaklaşımı ve Batı yanlısı politikası, İran'ın uluslararası yalnızlık potansiyelinde bir azalma ve ekonomik ilişkilerini çeşitlendirme çabası görebilir. Ahmedinejad'ın hükümeti, Batı ile gerilimli ilişkiler sürdürerek İran'ı uluslararası yalnızlaştırmaya çalışırken, Ruhani'nin iktidarı kazanmasıyla birlikte İran'ın uluslararası toplumla daha iyi ilişkiler kurma gayretleri artmış ve Çin gibi başka ortaklarla ilişkilerin ilerlemesine neden olmuştur. İran'ın dış politikası ile iç dinamikleri arasındaki ilişki oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. İranlıların İslami yönetim biçiminin politikaları ile iç sorunlar arasındaki bağlantıyı incelemek ise doğal bir durum teşkil etmektedir.

Bu konuda yapılan faaliyetler, İran'ın dış politika yöntemlerinin iç politikadaki çekişmelerle nasıl iç içe olduğunu ve bu çekişmelerin dış politika üzerindeki etkilerini belirler. İran'daki siyasi yapı genelde "pragmatistler" ve "katı görüşlüler" olarak isimlendirilen iki gruba ayrılır. Pragmatistler, dış ilişkilerinde temkinli bir tavır sergilerken, katı görüşlüler daha köklü veya ideolojik bir dış politika izlemeye mecbur kalırlar. Bu bölünme, İran'ın dış politikasını etkileyebilir ve belirli bir dönemde hangi eğilimin öne çıkacağını belirleyebilir.

Çin, İran'a uygulanan yaptırımların artışında belirgin bir rol oynasa da halk arasında İran nükleer anlaşması olarak bilinen JCPOA'nın yeniden başlatılması ve Çin'le yapılan 25 yıllık anlaşmanın büyük ekonomik projelerin tamamlanması neredeyse imkânsız hale gelir. Çin, JCPOA'nın yeniden başlatma müzakerelerinde daha etkin olarak bu durumun aşılmasına yardımcı olabilir ve yaptırımların kaldırılması amacına yönelik bir katkı sağlayabilir. South China Morning Post'a göre, İran'ın nükleer anlaşması, Reisi ve Xi görüşmelerinin gündeminde üst sıralarda yer alır. Bu bağlamda, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, İranlı mevkidaşına, Çin'in nükleer anlaşmayı canlandırmak için müzakerelere yapıcı bir şekilde katılmaya devam edeceğini belirtir. Ancak İranlı uzmanlara göre, nükleer anlaşmanın yeniden canlandırılması, Çin'in Batı'ya karşı İran'ın yanında yer almak gibi stratejik bir pozisyonda görmemesiyle birlikte, daha çok nükleer bir İran'a dair artan kaygılara yol açar. Çin şu anda Japonya ve Güney Kore'nin nükleer tehdidiyle karşı karşıyadır ve bir dereceye kadar İran'ın nükleer programı konusunda da aynı endişeleri taşır. Dahası, Çin, JCPOA meselesini daha çok İran ile Batı arasında bir gerilim olarak görmektedir. Çin'in İran'ın nükleer anlaşmasına yönelik politikası, öncelikle KOEP'in yeniden canlandırılmasının İran ile büyük ticaret ve enerji sözleşmelerinin uygulanmasında sağlayabileceği ekonomik faydalardan etkilenir. Dolayısıyla, KOEP'in yeniden canlandırılmaması halinde, İran ile Basra Körfezi'ndeki Arap rakipleri arasında artan gerilim, Çin'in ekonomik ve enerji çıkarlarını tehlikeye atabilir. Çin, enerji ihtiyacının yaklaşık %30'unu Basra Körfezi bölgesinden karşılamaktadır (Speak & Debates, 2023).

Tahran, ABD'nin askeri müdahalesi riski altında olduğundan, güvenilir bir ittifak peşinde olmaktadır. Fakat bu konuda reformcularla muhafazakârlar arasında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Reformcular, Çin ile ekonomik iş birliği yapılmasının veya Avrupalı rakiplere odaklanmanın zorunlu olduğunu savunurken, muhafazakârlar Pekin'e

ekonomik bağımlı olma durumuna karşı önlem alınması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca, Çin'in İran tarafından "İslam dostu" olarak görülüp görülmediği konusunda da tartışmalar vardır. İran'daki reformcu gazetelerde genellikle Çin'in son on yılda büyük oranda barışçıl bir kalkınma stratejisi izlediği görüşü hâkimdir.

Çin'in dünya çapında jeopolitik etkisinin artmasına sebep olmaktadır. Çinli liderlerin Asya hegemonyasına yoğunlaşmasına sürekli olarak vurgu yapmalarına rağmen, Çin'in sadece bölgesel bir güç olmadığı, aynı zamanda uluslararası bir güç olduğu açıktır. Bu durumun arkasındaki iki ana faktör, İran basını tarafından öne çıkarılmaktadır. İlk olarak, Çin, dünyanın fabrikası olarak değerlendirilmektedir. Avrupa ve Amerika pazarlarında Çin ürünlerinin genişlemesi, Çin'in ekonomik üstünlüğünü desteklemektedir. İkinci olarak, Çin, diğer kıtalardaki altyapı projelerine kritik sermaye yatırımları yapmaktadır. Bu sebeple, Çin'in Orta Doğu'daki problemlere karşı odaklanmamış olmasına rağmen iktisadi gelişmeye devam etmektedir. Reformcular, ekonomik ambargonun sona ermesiyle Tahran'ın Avrupa Birliği yatırımcılarına Çinli firmalara özel koşullar sunma zorunluluğu olmayacağını ifade etmektedir. İran'da iş ilişkileri kurma hususunda AB yatırımcılarının da aynı şekilde hevesli olacağını belirtmektedirler. Çin hükümetinin İranlı ortaklarına cazip ticari fırsatlar sunacağını dile getirmektedirler. Buna karşılık, İranlı muhafazakârlar, Çin'i İslam Cumhuriyeti'nin doğal bir stratejik ortağı olarak görmektedirler. Örneğin, İran-Çin İş Konseyi'nin muhafazakâr başkanı Asadollah Asgaroladi, Tahran'ın geçmişte yaşanan sıkıntılı dönemlerine rağmen Pekin'i süreklilik arz eden bir müttefik olarak anlaması gerektiğini savunmaktadır (Ehteshami, Horesh, & Xu, Chinese-Iranian Mutual Strategic Perceptions, 2017, s. 4-8).

İran İslam Cumhuriyeti, ABD ile olan ilişkilerinde bir gerilim yaşamaya başlamakta ve Batı'dan daha uzak bir dış politika benimsemektedir. İran İslam Devrimi sonrası dönemde, Çin, İran'ın uluslararası alanda özellikle nükleer programı gibi konularda destekçisi olmaktadır. İran İslam Devrimi sonrasında Çin ve İran arasındaki ilişkiler önemli ölçüde artmaktadır. İran, dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine ve önemli miktarda petrol üreten bir devlettir. Çin ise enerji ihtiyacı duyan bir ülke konumundadır. Kömür, Çin'in birinci enerji ihtiyacının yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır ve ülke, dünya kömür sanayisinde ilk sıralarda yer almaktadır. 2012 yılında, dünya genelindeki kömür tüketim oranının %50'sini meydana getirmektedir. Ayrıca, kömür harcamasında %48'lik bir paya sahiptir. Çin, ABD'den sonra ikinci en büyük petrol

tüketicisidir. 2013 yılında petrol talebi, 2012 yılıyla birlikte %3 artışla 10,1 milyon varil seviyesine çıkmaktadır ve rakamların 2015 yılında 6,7 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Çin, en büyük ham madde tedarikçileri olan İran, Suudi Arabistan ve Rusya gibi enerji zengini kaynak ülkelerine yatırım yapmaktadır. ABD yaptırımlarına karşı korunmaya çalışan İran, rafineri potansiyelini yükseltmekte ve nükleer alanda gelişmelere açık bir konumda bulunmaktadır (Khan & Guo, 2017, s. 15-31).

Tahran'ın "Doğuya Bak" siyaseti, Batı ile yaşanan gerilimli ve tansiyonu sürekli yükseltecek diplomatik ilişkiler karşısında İran'ın bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle nükleer programı ve Orta Doğu'daki etkisi nedeniyle Batı'nın eleştirilerine hedef olan İran, Rusya ve Çin gibi Avrasya güçleriyle iş birliği yaparak, Batı'nın zorlamalarına karşı bir denge siyaseti izlemeyi doğru bir hamle olarak değerlendirebilir. Bu politika, İran'ın ulusal menfaatlerini korumak ve dış politikasını çeşitlendirmek için bir seçenek olarak görülebilir. Politikanın hayata geçirilmesi sırasında ihtiyatlı adımlar atılması gerekmektedir. İlk olarak stratejinin hedefleri ve amaçları açık bir şekilde anlaşılmalı ve bu doğrultuda bir icraat planı geliştirilmelidir. Bu planın hayata geçirilme sürecinde, politikanın sonuçları ve yansımaları ileriye yönelik olarak değerlendirilmeli ve olası riskler değerlendirilmelidir.

Özellikle Rusya ve Çin gibi güçlerle olan ilişkilerin karmaşıklığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu ülkelerin kendi çıkarlarını ilk sırada tutması, politikanın etkinliğini etkileyebilir ve İran'ın beklentilerini tam olarak karşılayamayabilir. Ayrıca, bu politika İran'ın Batı ile ilişkilerini daha da zorlaştırabilir ve uluslararası izolasyonunu artırabilir. Dolayısıyla, politikanın uygulanmasında dikkatli bir şekilde planlama yapılmalı ve olası zorluklar önceden hesaba katılmalıdır. Politikanın uygulanma sürecinde etkin iletişim ve diplomasi de kritik öneme sahiptir. Diğer ülkelerle olan ilişkilerin yönetimi ve diplomasi yoluyla olası anlaşmazlıkların çözümü için çaba gösterilmelidir. Ayrıca, politikanın uygulanması sürecinde uluslararası normlara uygunluk ve uluslararası toplumun dikkate alınması da önemlidir.

Tahran, anlaşmanın çoğunlukla kültürel etkileşimden faydalanmaya ve uzun dönemde iş birliği yapmaya yönelik bir yol haritası oluşturmasından hoşnutsuzdur. Herhangi bir nicelik içeren, belirli bir sözleşme ve hedef içermemektedir. Sadece Çin-İran iş birliğinin geleceğe yönelik olması gerektiğini savunur. Anlaşma, ikili ilişkilerdeki

pek çok şeyin İran siyasi sınıfını sınırlendiren koşullara bağlı kaldığını gösteriyor. 2022'de İran'a yapılan toplam 5,95 milyar dolarlık yatırımdan Çinli şirketler yalnızca 185 milyon dolar yatırım gerçekleştirmiştir. İran, Çin ile iş birliğinin kısıtlamaların bilincinde olmasına rağmen, Pekin'in en azından BM gibi uluslararası forumlarda ve nükleer müzakerelerde Tahran'a katkı vermesini ummaktadır. Dahası, İran, Çin liderliğindeki çok taraflı kuruluşlarla daha yakın iş birliği yapılmasını beklemektedir. Çin-İran ilişkilerindeki bu tedirgin edici gelişmeler göz önüne alındığında, İbrahim Reisi'nin ziyaretinin asıl amacı, ABD ve AB'ye İran'ın yalnız olmadığını, birden fazla dış politika seçeneğine sahip olduğunu ve Batı'nın yaptırım ve taleplerinden etkilenmeyeceğini göstermektir (Avdaliani, 2023).

İran'ın Çin'e bakış açısı, ekonomik, siyasi ve stratejik boyutları içeren karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu faktörlerin kombinasyonu, İran'ın Çin politikasını şekillendirir. İran, Çin'i önemli bir ticaret ortağı olarak görürken, aynı zamanda Çin'in bölgesel ve uluslararası etkisini de dikkate alır. Bu nedenle, İran, Çin ile olan ekonomik iş birliğini artırmaya ve Çin'in teknoloji ve altyapı alanındaki yatırımlarından faydalanmaya çalışırken, Çin'in bölgedeki politikalarını da göz önünde bulundurur. Siyasi olarak, İran, Çin'i uluslararası platformlarda destekleyebilecek bir müttefik olarak görmekte ve özellikle nükleer program gibi hassas konularda Çin'in desteğini önemsemektedir. Ancak, İran'ın Çin'e yönelik perspektifi sadece olumlu değildir; bazı durumlarda, Çin'in bölgedeki diğer aktörlerle ilişkileri veya İran'a uygulanan uluslararası yaptırımlar gibi konular nedeniyle eleştirel bir bakış açısı benimseyebilir veya endişe duyabilir. Bu şekilde, İran'ın Çin'e yönelik perspektifi oldukça karmaşıktır ve birden çok faktörden etkilenmektedir.

3.BÖLÜM

ÇİN DÜNYA SAHNESİNDE

Çalışmamızın bu bölümünde ise Çin'in özellikle parlak dönemine geçiş ele alınarak değinilmeye çalışılacaktır.

3.1.ÇİN'İN 1978 SONRASI DÜNYAYA AÇILIM SÜRECİ

Mao Zedong dönemi, Çin için oldukça karmaşıklıklar dolu ve sancılı bir zaman dilimidir. Mao'nun stratejileri, özellikle “Büyük Sıçrama” ve “Kültürel Devrim” gibi girişimler, ülkenin derin ekonomik krizlere girmesine neden olur. Bu dönemde tarım ve sanayi alanları devlet gözetimi altında yoğunlaşır, fakat bu kontrol sıklıkla aşırı otoriter ve işlevsiz bir şekilde uygulanır. Siyasi sınırlamalar ve aydın kısıtlamalarının yanı sıra ekonomik alanda da büyük problemler yaşanır. Tarım üretimi düşüş göstermeye başlar, sanayi üretimi ise kesintiye uğrayarak birçok sektörde performans gerilemesine neden olur. Mao Zedong'un politik amaçlarını sağlamlaştırmak ve otoriteyi destekleyenlerle karşıt görüşlülere ayırmak için başlatılan sert bir politika, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını derinden sallantıya uğratarak beklenmeyen sonuçlara sebep olur. Tarım alanında köylülerin toprakları kolektif hale getirilir ve tarım kooperatiflere dahil edilir. Ancak bu politika, tarım randımanını olumsuz etkileyerek gıda üretiminde gerilemeye yol açar. Kültürel Devrim'in ekonomik yansımaları, Çin üzerinde geniş ölçüde iz bırakır ve ülkenin ekonomik kalkınmasını olumsuz yönde etkiler. Bu dönem, Çin'in ekonomik refahını artırmasına ve istikrarına zarar vererek toplumsal ve ekonomik açıdan ciddi zararlara yol açar.

Aralık 1978'de Çin, Mao Zedong dönemini geride bırakarak yeni bir döneme adım atmaktadır. Kültürel Devrim'in ortaya çıkardığı karmaşa hala unutulmamış bir hatıra olarak durmaktadır. Kırsal ekonomi, kolektifleştirilmiş tarıma dayanmakta ve tarımsal üretim, devletin satın almaları ile çiftçilik kurumları üzerinden gerçekleşmektedir. Kentsel sanayi ve ticaret, büyük oranda devletin himayesi altında ve devlet ekonomik planlamasına tabi olmaktadır. Çin'in kişi başına düşen GSYİH'si neredeyse 200 dolar civarındadır. Bu ölçüm, Dünya Bankası tarafından yapılmış olup cari ABD doları cinsindedir. Bu değerlendirme, Çin'in Asya'nın en yoksul ülkeleri arasında yer aldığını

ve küresel ölçekte onuncu yüzdilik dilimde olduğunu ortaya koymaktadır. Çin'in dış ekonomi politikası, neredeyse içe dönük bir ekonomi olarak nitelendirilebilir. İhracat, gerekli döviz elde etmenin bir yolu olarak görülmektedir. İthalat ve ticaret alanı ise devlet eliyle yürütülmektedir. Reformun ilk on yılı, büyük ölçüde temel engelleri ortadan kaldırmayı hedefleyen önemli siyasi seçimlerle biçimlenir ve ekonomiyi Mao dönemi politikalarından faydalanarak üretim ve verimliliği yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Bu dönemde, daha önce yasaklanmış olan eylemlere müsaade edilmesi, işgücü stoklarının kullanılması, insan kaynaklarının artırılması ve girişimcilik yetkinliklerinin özendirilmesi gibi ilerlemeler kaydedilmektedir. Ayrıca, yurtdışındaki yatırımcılardan sermaye ve teknoloji çekilmesi de önemli bir strateji olarak benimsenmektedir. Mao'nun bu tür ekonomik politikaları kabul etmemesinin sebebi, ekonomik refahın artması değil, ideolojik durumların ön planda olmasıdır. Ancak Mao, zaman zaman temel piyasa ekonomisine kısmi revizyona tahammül etmektedir. Politikalarında değişkenlik göstermekte ve özellikle de zorluklarla başa çıkmak için ilkeler benimsemektedir.

3.2. EKONOMİK VE SİYASİ GELİŞMELER

Uzun yıllar boyunca devlet kontrolünde olan tüm üretim oluşumlarının ardından, Çin hükümeti büyük bir ekonomik reform programı başlatmaktadır. Bu program, hızla büyüyen ekonomiyi canlandırma umuduyla kırsal işletmelerin ve özel işletmelerin kurulmasını desteklemektedir. Ayrıca, dış ticareti ve yatırımları serbestleştirmek amacıyla bazı fiyatlar üzerindeki devlet kontrolünü kaldırmaktadır. Hükümet, endüstriyel üretime ve iş gücünün eğitime yatırım yapmaktadır. Bu stratejinin neredeyse tüm hesaplara göre olağanüstü bir şekilde işe yaradığı görülmektedir. 1978 öncesi Çin'de yıllık yaklaşık %6'luk bir büyüme oranı varken, 1978 sonrası dönemde Çin'de daha az sancılı iniş çıkışlarla birlikte yıllık ortalama %9'dan fazla reel büyüme yaşanmaktadır. Ekonomi, %13'ten fazla büyümektedir. Kişi başına düşen gelir son 15 yılda neredeyse dört katına çıkmaktadır. Hatta bazı analistler, Çin ekonomisinin yaklaşık 20 yıl içinde ABD ekonomisinden daha büyük olacağını öngörmektedir. Bu büyüme, son 15 yılda ortalama %7-8 oranında büyüyen "Asya Kaplanları" olarak bilinen Hong Kong, Güney Kore, Singapur ve Çin'in Tayvan Eyaleti ile karşılaştırıldığında oldukça olumlu bir tutum sergilemektedir. 1979-1994 yılları arasındaki üretkenlik gelişmeleri, Çin'in büyümesinin %42'sinden fazlasını oluşturmaktadır ve 1990'ların başında bu büyümenin en önemli

kaynağı olarak sermayeyi geride bırakmaktadır. Bu durum, sermaye yatırımlarının başı çektiği geleneksel kalkınma anlayışından bir sapmaya işaret etmektedir. Verimlilikteki bu sıçrama, 1978'de başlayan ekonomik reformlardan kaynaklanmaktadır.

Çin'in açık kapı politikası, yabancı sermayeyi memnuniyetle karşılayarak ekonomik gelişime destek olmaktadır. Toplam olarak, 1978'den önce göz ardı edilebilir seviyede olan doğrudan yatırımlar, 1994'te yaklaşık 100 milyar ABD dolarına yükselmektedir. Yıllık girişler, toplam sabit yatırımın 1979'da %18'ini oluştururken, 1994'te bu oran %18'e düşmektedir. Bu yabancı sermaye, fabrikalar inşa etmekle kalmayıp aynı zamanda istihdam alanları da yaratmaktadır.

“Açık Kapı Politikası, ABD'nin, Çin'in toprak ve yönetim bütünlüğünün sürdürülmesi, Çin'le ticari ilişkiler olan ülkeler arasında eşit ayrıcalıkların korunması için ilan edilen ilkelerin bildirilmesidir. Böylece ABD'nin denizdeki ekonomik genişlemesi genişlemektedir. Bu politikadan sonra ping pong diplomasisine dek ABD ve Çin arasında herhangi bir bağlantı kurulamamaktadır” (Serdar, 2023, s. 4).

Çin'i uluslararası önemli teknoloji transferlerine açık hale getirmektedir. Bu eğilimler, bir düzineden fazla açık kıyı bölgesinde özellikle belirgindir; bu bölgeler genellikle yabancı yatırımcıların vergi avantajlarından yararlandığı yerlerdir. Ekonomik liberalleşme, ayrıca ihracatı artırmaktadır. Önceki yıla göre ihracat, 1981-1994 döneminde her yıl yaklaşık %19 artmaktadır. Güçlü ihracat gelişimi, ülke içindeki sanayilerin işlevsellik artışını da sağlamaktadır. Çin'in kendine özgü sosyal ve ekonomik ortamı dikkate alındığında, Çin'deki ekonomik reformların birbiriyle ilişkili üç unsura sahip olduğu söylenebilir.

İlk olarak, eski Sovyetler Birliği'nden geliştirilen ekonomik sistem, Çin ekonomisi üzerinde branştan branşa değişiklik gösteren bir etkiye sahiptir. Bu etkiler arasında en fazla etkilenen sektörler, ulusal ekonominin ana omurgasını oluşturan sanayi alanlarını içermektedir. İkinci olarak, kuruluşundan sonraki yirmi yıl içinde Çin'deki iktisadi dönüşümler, Doğu Avrupa'daki reformlardan ciddi şekilde farklı bir biçimde ele alınmaktadır. 1978'deki ekonomik sistem reformdan önceki döneme göre mülkiyet düzeninde, karar alma süreçlerinde ve kaynak tahsisi açısından daha merkezi bir yapı sergilemektedir. Dışa kapalı bir ekonomiye sahip olup, daha fazla esneklik göstermektedir. Ekonominin örgütlenmesinde merkezi yönetimin başlangıcında

olduğundan daha disiplinli bir sistem uygulanmaktadır. Üçüncüsü, Çin'deki ekonomik reform, ekonomik kalkınmayla daha yakından ilişkilidir. Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da olduğundan daha fazla gelişme göstermektedir. Ancak Çin, o dönemde hala gelişmekte olan bir ülke kapasitesine sahiptir (Renwei, 2012, s. 185).

Nicholas R. Lardy'a göre, 1979'da reformist ve uluslararası ticaret hacminin büyümesini sağlayan birkaç önemli faktör bulunmaktadır. İlk olarak, Mao'nun ölümünden sonra durum, daha fazla politik istikrara ve iktisadi gelişmeye odaklı bir stratejiye dönüş için büyük bir istek doğurmaktadır. İkinci olarak, ülke dışa açılmaya başladıkça, Çin'in üst düzey yöneticileri, diğer Doğu Asya ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Çin'in geride kaldığını daha iyi anlamaya başlamaktadır. Bazı liderler, bölgeye akın akın ziyaret etmeye başlarlar ve Çin'in göreceli olarak çok fakir bir ülke olduğunu fark ederler. Ancak, küresel finans çöküşü sırasında ve belki biraz daha öncesinde, bilim ve teknolojinin ilerlemesine yönelik bir program uygulamaya koyulurlar. Bu program, Xi Jinping'in iktidara gelmesinden sonraki yıllarda, 2013 yılında kabul edilen daha kararlı endüstri politikası ile birleşir. Bu politika, Çin'in üretim sektörünü dönüştürme ve geliştirme stratejisinin bir parçasıdır. Politika, Çin'in ekonomik modelini biçimlendirmeye ve dünya ekonomisinde yüksek rekabet gücü haline gelmeyi hedeflemektedir. Temel amaçları arasında yüksek teknoloji ürünlerinde Çin'in küresel liderliğini sağlamak, sanayi üretiminde daha yüksek bir katma değer elde etmek ve dışa bağımlılığı azaltmak bulunmaktadır. "Made in China 2025" politikası, yapay zeka, robotik, otomasyon, yeşil enerji ve diğer ileri teknoloji sektörlerine odaklanarak Çin'i birinci sınıf bir inovasyon merkezi haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu politika, Çin ekonomisinin daha yaratıcı, verimli ve sürdürülebilir bir yapıya dönüşmesini sağlamaktadır. Devletin kaynak tahsisi daha önemli hale gelirken, ekonomi, daha özerk özel firmaların kararlarının sonucundan ziyade, Pekin'de belirlenen hedefler ve önceliklere göre yönlendirilmektedir (Nicholas R. Lardy, 2024)

3.2.1. Tiananmen Meydanı Protestoları

1989 Tiananmen Meydanı protestoları ve olayları, Çin'in iç siyaseti ve uluslararası ilişkileri üzerinde önemli etkilere sahip olur. İç politika açısından bakıldığında, Tiananmen olayları sonrasında Çin'de siyasal yeniden yapılanma talepleri karşılanmaz ve hükümet baskıcı bir kontrol sağlar. Bu durum, Çin Komünist Partisi'nin idari kontrolünü

kuvvetlendirir ve tek parti sisteminin devam etmesine olanak sağlar. Çin'in uluslararası ticarete ortaya çıkan problemler netleşmektedir. Olayın sonrasında Batılı devletler, Çin'in protestoculara uyguladığı sert tepkileri kınamakta ve buna karşı olarak Pekin'e farklı yaptırımlar uygulamaktadır. Bu yaptırımlar, Çin'in silah teknolojisi ve savunma sanayisi açısından bağlantılı dış ticaretini ciddi şekilde etkilemektedir. Çin, silah teknolojisi geçişini zora sokan bu ambargolar sebebiyle, özellikle Batılı çeşitliliğin getirdiği yüksek teknolojiye dayalı askeri ürünlere erişim sağlamakta zorluk yaşanmaktadır (Ablet, 2021, s. 45).

Siyasi reform talepleri engellenince, Çin'in demokratikleşme süreci gecikir ve hükümet, siyasi muhalifleri bastırmak için daha katı önlemler alır. Uluslararası alanda ise Tiananmen olayları, Çin'in insan hakları sicilini olumsuz etkiler ve ülkeye yönelik uluslararası eleştirilere neden olur. Birçok ülke, Çin hükümetini protestolar sırasında gösterdiği şiddet olayları nedeniyle dünya kamuoyunda kınar ve insan hakları ihlalleri konusunda endişelerini dile getirir. Bu olaylar, Çin'in uluslararası alandaki itibarını zedeler ve ülkeyi uluslararası toplumda eleştirilere maruz bırakır. Tiananmen olayları, Çin'in dış politikasını da etkiler. Bazı ülkeler, insan hakları ihlalleri nedeniyle Çin ile ilişkilerini gözden geçirip diplomatik baskılarını artırır. Bu durum, Çin'in dış politikasını daha dikkatli bir şekilde yönlendirmesine ve uluslararası arenada daha temkinli davranmasına sebep olmaktadır.

1990 yılında, Çin'in ekonomik gelişme oranı, Tiananmen Meydanı protestolarına verilen hükümet tepkisi sebebiyle uluslararası ambargoların etkisiyle %3,9'a düşer. Bu olaylar, Çin'e uygulanan uluslararası baskıların ekonomik sonuçlarından biridir. Ancak Çin ekonomisi hala büyümeye devam eder. Şanghai Menkul Kıymetler Borsası'nın açılması gibi önemli adımlar atılır. Şanghai Menkul Kıymetler Borsası, Çin'in ekonomik reformlarının bir parçası olarak 1990 yılında kurulur ve ülkenin ilk resmi borsası unvanını alır. Bu adım, Çin'in finansal piyasalarının gelişimine ve sermaye piyasalarının oluşturulmasına yönelik bir hamle olarak görülür. Borsanın açılması, Çin'in ekonomik dönüşümünün bir işareti olarak kabul edilir ve ülkenin daha fazla finansal entegrasyonunu teşvik eder. Bu dönemde yaşanan ekonomik resesyon, Çin'in ekonomik büyümesinde kısa vadeli bir düşüşe neden olsa da, ülke daha sonra ekonomik reformlarına devam eder ve 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başında hızlı bir ekonomik büyüme dönemine girer. Şanghai Menkul Kıymetler Borsası'nın açılması da Çin'in finansal sistemini ve sermaye

piyasalarını modernize etme çabalarının bir parçasıdır. Çin'in "Sosyalist Piyasa Ekonomisi" reformları kapsamında, yuanın değerinde büyük bir düşüş yaşanır. Bu düşüş, Çin'in döviz kuru politikasında önemli bir değişiklik olarak kabul edilir ve yuanın değerini etkileyen bir karar olarak algılanır.

Yuanın değerinin bir gecede %33 oranında düşürülmesi, Çin'in döviz kuru politikasında daha esnek bir yaklaşım benimsemesinin bir parçası olarak gerçekleşir. Bu, yuanın döviz kuru üzerindeki kontrolünü gevşeterek piyasa güçlerine daha fazla izin verme ve yuanın gerçek değerini yansıtmaya çabasıdır. Bu devalüasyonun nedenleri arasında, Çin'in dış ticaret dengesizliklerini düzeltme, rekabet gücünü artırma ve ihracatı teşvik etme çabaları bulunur. Ayrıca, Çin'in ekonomik reformlarıyla birlikte daha serbest bir döviz kuru politikası benimsemesi, ülkenin küresel ekonomiye daha fazla entegrasyonunu yansıtır. Ancak, bu devalüasyonun uluslararası piyasalarda bazı endişelere ve tartışmalara yol açtığı unutulmamalıdır. Bazıları, Çin'in rekabetçi avantajını artırmak için kasıtlı bir çaba olarak görür ve diğer ülkelerle ticarete dengesizliklere neden olabileceğinden endişe ederler (Blanchard & Martina, 2019).

Çin'deki postmodernizm, Batı'dan teorik ilham alan ve Batı ile söylemsel uyum arayan entelektüeller aracılığıyla ortaya çıkar ve genellikle edebiyat ve sanatın sınırlı çevrelerinde görülen küresel postmodernizm ve postmodernite söylemini ifade eder. Bu söylem, genellikle 1980'lerdeki modernist akımın devamı olarak kabul edilir. 1990'lardaki para birimi ise hızla büyüyen bir tüketici odaklı ekonominin ve hızla küreselleşen bir sürecin işaretişidir. Ancak, içeriği büyük ölçüde yabancı tekniktir. Uluslararası ekonomik ve kültürel sermayenin parıldayan bölgeleri ile oldukça eşitsiz bir Çin gerçekliğinin ortasında yer alır. Estetik ve politik heyecan, giderek artan ölçüde günlük deneyimlerden kaynaklanan ve Çin'i küresel pazarın ayrılmaz bir parçası olarak gören bir vizyondan alır.

Deng Xiaoping'in Çin'in güney kıyı eyaletlerine yaptığı seyahatler, Çin'in ekonomik siyasetinde ve dönüşümünde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında gerçekleşen bu seyahatler, Çin'in ekonomik reform ve açılım politikalarının bir parçası olarak değerlendirilir. Deng Xiaoping, Qing imparatorlarının güney seyahatlerini hatırlatarak merkezi hükümetin gücünü güçlendirmenin yanı sıra, Çin'in ekonomik dönüşümünde de benzer bir rol oynamak ister.

Güney kıyı eyaletlerine yapılan bu seyahatler, Çin'in ihracata dayalı ekonomi modeline geçişini ve dış ticareti teşvik etme stratejisinin bir parçası olarak algılanır. Bu seyahatler, Çin'in ekonomik politikalarında kritik bir değişimi ifade eder. Deng Xiaoping döneminde, Çin piyasaları uluslararası arenaya açılır, yabancı yatırım ve teknoloji transferi teşvik edilir ve özel sektörün gelişimi desteklenir. Bu politikalar, Çin'in küresel ekonomideki yükselişini hızlandırır ve son 30 yılda Çin'i bir ekonomik güç merkezi haline getirir.

3.2.2.Çin'in Dünya Ticaret Örgütü Süreci

Çin'in DTÖ'ye katılması, ülkenin ekonomik başarısını büyük ölçüde etkileyen dikkat çekici bir adımdır. İhracatta gösterdiği hızlı gelişme, Çin'in küresel ekonomideki önemini ve etkisini artırır. 2001 yılında dünyanın altıncı büyük ihracatçısı olmasının ardından, kısa sürede en büyük ihracatçılardan biri haline gelmesi, Çin'in dış ticaretteki hızlı artışını gösterir. Daha da etkileyici olanı, Çin'in sonraki yıllarda dünyanın en büyük mal ihracatçısı haline gelmesi ve hatta Avrupa Birliği gibi büyük blokları geride bırakmasıdır. Bu durum, Çin'in küresel ticaretteki rolünün giderek yükseldiğini ve dünya ekonomisi üzerindeki etkisinin güçlendiğini gösterir. Hızlı ihracat ve ithalat büyümesi, Çin'in GSYİH ve gelir düzeylerinin artmasına önemli katkı sağlar. IMF verilerine göre, 2001 yılında Çin'in GSYİH'si ABD'nin yalnızca %13'üne denk gelirken, 2021'de bu oranın %73'e kadar çıkması öngörülmektedir. Bu da, Çin'in ekonomik olarak hızla geliştiğini ve dünya ekonomisindeki etkisinin giderek arttığını ortaya koyar.

“1970'lerin sonlarındaki ilk iktisadi yeniliklerin sonrasında ve özellikle bu yüzyılın başında Dünya Ticaret Örgütü'ne katıldıktan sonra, Çin'in küresel ekonomi üzerindeki etkisi şaşırtıcı oldu ve hem akademisyenler hem de ekonomistler, ülkelerde gelen küresel ticaretin artan yüzdesini, artan döviz stoklarını ve uluslararası alanda satış için Çin markalarının süresinin uzamasını kaydettiler” (Lanteigne, 2016, s. 47)

Çin'in DTÖ'ye katıldığında üstlendiği üç farklı sorumluluk bulunmaktadır. Öncelikle, mal ticareti konusunda Çin, DTÖ'ye katıldığında birçok vaatte bulunur. Bu vaatler, gümrük vergilerinin en aza indirilmesi ve ticaret engellerinin kaldırılması gibi konuları kapsar. Çin, hizmet ticareti alanında ise hizmetlerin serbest dolaşımını desteklemeyi, yabancı yatırımcıların erişimine olanak sağlamayı ve hizmet ticaretiyle ilgili kısıtlamaları azaltmayı taahhüt eder. Ayrıca, Çin, DTÖ'ye katılım sürecinde fikri mülkiyet hakları konusunda da taahhütlerde bulunur. Bu, yabancı şirketlerin fikri

mülkiyet haklarını koruma konusunda ihmalin önlenmesi ve Çin'deki fikri mülkiyet düzenlemelerinin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesini kapsar. İkili ticaret dengelerinin yalnızca ticaret politikalarının etkisiyle değil, birçok çeşitli unsurun katkısıyla belirlendiği kabul edilir. Diğer faktörler arasında ekonomik yapı, rekabet düzeyi, sanayileşme seviyesi, ithalat ve ihracat ortakları, para birimlerinin değeri ve talep koşulları gibi unsurlar yer alır. Bu nedenle, ticaret politikalarının tek başına belirleyici bir etken olmadığı söylenebilir. DTÖ, ticaret kısıtlamalarını azaltarak serbest ticareti destekleme ve küresel ekonomik gelişmeyi güçlendirme çabalarıyla bilinir. Ticaret politikalarının eşit ve şeffaf bir biçimde düzenlenmesi, tüm ülkelerin rekabet avantajlarını kullanabilmesi için uygun bir ortam sağlar (Sapir & Mavroidis, 2021).

3.2.3.Yatırım Projeleri Alanı

Kuşak Yol Girişimi, Çin'in öncülüğünde başlatılan ve dünya çapındaki altyapı ile kalkınma projelerini kapsayan bir girişim olarak öne çıkmaktadır. Bu girişim, Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine entegre eden çalışmalarla, ticaret, yatırım ve kalkınma projeleri aracılığıyla bu bölgeler arasındaki ekonomik iş birliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin dünya çapında yaygınlaşması ve dünya genelinde daha geniş bir alana yayılmayı hedeflemesi beklenmektedir. İlk olarak, bu girişim ekonomik yapı içerisinde üç eksenli bir yapı varsaymaktadır. Ancak bu yapı, Çin'in kendi yönergelerini zorlaması anlamına gelmemektedir. Ortak ülkelerin endüstrileşmesi ve kalkınmasını desteklemek amacıyla standartların belirlenmesine olanak tanımaktadır. Çin, Orta Asya'ya yatırım oranını artırmayı ve bölgesel ticareti düzenlemeyi hedeflemektedir. Orta Asya ülkelerini hedef alan bu politikanın başarılı olduğu söylenebilir. Çin'in bu kalkınma çabaları, Çin'in dünya genelinde daha fazla ticari ve stratejik ortaklık kurma amacını desteklemektedir. Deniz ticaret altyapısını ilerleten projeler gibi girişimler, Çin'in bölgesel ve küresel ticaretteki etkisini artırma potansiyeline sahiptir. Bu tür projelerin daha fazla bölgeye yayılmasıyla birlikte, küresel ticaret ve kalkınma üzerindeki etkisinin artması öngörülmektedir. Çin'in bu tür genişleme çabaları, hem kendi ekonomik çıkarlarını hem de bölgesel ve global aktörleri teşvik etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, bu projeler sayesinde Çin, ticaret yollarını çeşitlendirerek ve güçlendirerek istikrarını artırmayı amaçlamaktadır. Daha geniş bir coğrafi bölgeye yayılarak ticaret alanını ve ekonomik genişlemeyi artırmayı planlamaktadır. Bu durumun,

küresel ticaret ve kalkınma üzerinde olumlu etkiler göstermesi ve uluslararası iş birliğini teşvik etmesi beklenmektedir (Kozanhan, 2022, s. 252-261).

Çin'in ekonomik ilerlemesi ve dünya ekonomisindeki fonksiyonu yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkar. 1978'den 2017'ye kadar olan dönemdeki çarpıcı yükselişi bu durumu gözler önüne serer. Çin'in ekonomik revizyonlarının ve açılımlarının sonucu olarak, ülke hızla küresel ekonomide daha belirgin bir rol oynamaya başlar. Çin'in iktisadi gelişimi, uluslararası pazarlardaki genişleme, sermaye ve teknoloji artışını sağlama, ihracatı artırma ve iç talebi büyütme gibi unsurlarla desteklenir. Bu süreç, Çin'in dünya ekonomisindeki payını artırmada belirleyici bir rol oynar. Ek olarak, Çin'in diğer ülkelerle olan ticaret ve yatırım ilişkilerini kuvvetlendirmesi, ekonomik koordinasyonu artırması ve küresel finansal kuruluşlarla daha yakın çalışması da bu süreci hızlandırır. Çin'in dünya çapındaki büyüyen payı, global ekonomik dengeleri ve uluslararası ilişkileri farklılaştıran önemli bir aktör olarak öne çıkarır. Ülkenin potansiyel gücü arttıkça, siyasi ve askeri alandaki etkisi de giderek artar. Bu durum, Çin'in küresel liderlik rolünü daha fazla üstlenmesine ve uluslararası sahnede daha etkin bir konuma gelmesine yol açar (Durul & Kabakçı, 2018).

4.BÖLÜM

İRAN 1979 İSLAM DEVRİMİ VE SONRASI

Rıza Şah Pehlevi'nin iktidarı zamanında, İran'da modernizasyon girişimleri ve revizyon hareketi meydana gelir. Pehlevi, ülkenin kuvvetlenmesi ve çağdaş bir millet olarak görülmesi için reform hareketlerini hayata geçirir. Ancak, bu reformlar bazen İran toplumunun geleneksel yapısıyla ve kültürel özellikleriyle çelişir ve bazı kesimlerde rahatsızlık uyandırır. Pehlevi, İran ekonomisini güçlendirmek ve sanayileşmeyi desteklemek amacıyla çeşitli iktisadi reformların gelişmesine sebep olur. Bu yenilikler arasında tarımı geliştirme gayretleri, endüstriyi ve ticareti canlandırma politikaları, altyapı projeleri yer alır. Eğitim sisteminin temelini değiştirmek ve modern bilim ile teknolojiye yönelik desteği artırmak için gayret gösterir. Yeni okullar açılması, eğitim kurumlarının modernize edilmesi ve Batı eğitiminin uygulanmaya başlanması gibi önemli adımlar atar. Eğitim sisteminin iyileştirilmesi yönündeki çabaları ve Batı'nın bilim ve teknolojiye dayalı eğitim modeline geçiş hızla gerçekleşir. Pehlevi, İran ordusunu modernize etmek ve güçlendirmek için çabalar. Yabancı savunma ve askeri uzmanlarla iş birliği yapar, silahlanma ve askeri altyapıyı geliştirir. İran ordusunu modernize etme ve kuvvetlendirme konusunda büyük gayret gösterir.

1963'ten 1978'e kadar Pehlevi, kendisinden önceki atası gibi, İran'ı sosyal, ekonomik ve politik olarak ileriye dönük bir yenilik programı başlatır. O zamanlar Pehlevi, komünizmden, özellikle de Tudeh Partisi'nden, yani "Toplumun Partisi" manasında olan bir siyasi partiden, korku duyar. Mokhtari'nin söylemine göre, İranlılar arasında Batı'nın bu reformlar aracılığıyla yeni sosyal tabaka arasında kültürel etkilerinin ilerlediği yönünde bir argüman gelişir. İran'daki elit zümrenin Batı kültürüne çabuk alıştığını ve onu örnek almak istediklerini düşünmeleri genel bir hoşnutsuzluk yaratır. Geniş bir ideolojik bakış açısıyla, farklı zümreler hükümete duydukları öfke ile onun devrilmesini istemeleri nedeniyle birleşir. Ancak yönetimi kuvvetlendiren ve kontrolü ele geçiren grup İslam din adamları olur. İsimlerinin verilmesini istemeyen uzmanlar, İran'daki camilerin Şah'a karşı olan huzursuzlukların merkezi haline geldiğini belirtir. Pehlevi, kadınlara oy hakkı tanır; ancak din adamları buna karşı çıkar. Toprak ve tarım reformları gelişir ve din adamları yine buna karşı çıkar. İlk başlarda ifade özgürlüğü yer olsa da, sonraki dönemde oluşan şartlar baskıların giderek artmasına yol açar ve Şah

ülkeden ayrılmaz, Şah rejiminin bir unsuru haline gelen insanlar yaşamlarını yitirir. İran, giderek bölgede ve kendi iç politikasında istikrarsız bir duruma gelir. 1979'da İran'da bir kargaşa ortamı hakim olur. Ülkenin o zamanki hükümdarı Muhammed Rıza Şah Pehlevi sürgüne gönderilir ve şehirlerde protestolar ve şiddet olayları meydana gelir (Priborkin, 2019).

1970'li yıllarda İran'ın yükselen bir aktör olduğu ve Japonya'nın sadece yerinde bile olmak istediği tabii kaynaklara sahip olduğu gerçeğini unutmak çok basittir. Japonya, ekonomik ilerlemeler elde ettiği yeni bir zemin oluşturur. Büyük Oyun ise artık geçmişte kalır ve Şah'a tepki gösterenler onu Batı'yı taklit eden biri olarak gösterir, ancak 1960'lı yılların sonundaki netice daha farklı olur. İran, hidrokarbon kökenleriyle yani dünyadaki dördüncü en büyük petrol kaynaklarına ve ikinci en büyük doğalgaz rezervlerine sahip olmak üzere, diğer maden ve beşeri unsurlarıyla zengin sayılabilir. 1973'ün sonunda, büyük oranda Şah tarafından düzenlenen petrol endüstrisinin hızla büyümesi, İran'ı, büyüyen sanayi tabanı, geniş kapsamlı bir refah sistemi, ileri düzey sayılabilecek, gittikçe gelişen ordusu ve nükleer programıyla birinci sınıf uluslararası platformda yerini alır. Hiçbir zaman resmiyette görüldüğü kadar büyük olmasa da, İngiltere'nin İran Büyükelçisi Sir Anthony Parsons'ın deyimiyile, İran'ın Arap komşuları Şah'ı kıskanma potansiyeline hep sahip olur. En aza indirgenmiş bir biçimde kamuoyunda, İran'ın genel duruşu ile beklentilerinin bugün Çin'in beklentileriyle aynı olma ihtimali yüksektir. Şüphesiz politik yanlışlar ile Şah, bir tür demokratikleşme sürecine karşı dürüst siyasi değişimlere girme konusunda pek istekli olmaz. Ancak İran, iş başındaki modernleşme idealinin öncüsü olur. Bu sebeple karanlığın ışığı izlemesi gibi, siyasi farklılık ülkenin ekonomik yenilenmesini izler (İdeoloji ve İran Devrimi: 1979 Dünyayı Nasıl Değiştirdi?, 2019).

İran İslam Devrimi, İran'ın siyasi ve dini yapısını önemli ölçüde farklılaştıran bir döneme işaret eder. Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin Batılılaştırma stratejilerine karşı çıkan Şii din adamı Büyük Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin geri dönüşü ve hükümeti devralmasıyla, İran'ın siyasi sahnesinde kalıcı bir değişimin başlangıcını ifade eder. Şubat 1979'da meydana gelen İslam Devrimi, İran tarihinde çok önemli bir kırılma noktası oluşturur. Devrim, İran'ın bölgedeki mevcut durumunu ciddi bir şekilde değiştirir. Humeyni'nin liderliğinde, Şah döneminin anlaşmaları ve hükümleri geçersiz kılınır. Ayrıca, ABD ile olan ittifaktan tamamen vazgeçilir ve İran, küresel siyasetinde ABD karşıtı politikaların değişmez bir tarafı haline gelir. Rıza Şah Pehlevi'nin ülkeyi terk

etmesi ve Humeyni'nin İran'a gelmesiyle beraber, Orta Doğu'da değişimi zor bir biçimde farklılaştıran bir süreç başlar. Yalnızca İran'ı değil, Orta Asya, Hindistan ve Cezayir gibi bölgesel coğrafyaları da kapsar. İran İslam Devrimi'nin bölgesel ve küresel çerçevedeki etkileri vurgulanır. İran, bölgedeki güç dengelerini farklılaştıran bir aktör haline gelir. Baktığımızda ise, bir yenilikten çok Şah'a karşı bir tutumun devrim sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. İhtilal destekçisi gruplar arasında ılımlı İslamcılardan liberal görüş benimseyenlere, İslamofobiklerden komünistlere kadar farklı gruplar yer alır. Ancak, Humeyni'nin liderliği ve yeteneği sayesinde, devrim sonrası yönetimi sahiplenen grup radikal İslamcılar olur. Humeyni'nin iktidarı almasıyla beraber, eski yönetimin etkilerini silerek yapmış olduğu anlaşmaları ve hükümleri ortadan kaldırır (Ekren, 2017, s. 145-148).

İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politikasında reel politik yaklaşımı ile doktriner, faydacı ve yenilikçi perspektiflerin mevcut olduğu doğrudur. Bu dört unsur, İran'ın dış ilişkilerini biçimlendiren ve çeşitlendiren bakış açılarını ve hedeflerini belirler. Gerçekçi tutum, ana kaidelerini güzel bir biçimde ifade eder. Reel yaklaşım, uluslararası ilişkilerde milletler arasındaki bağların temel olarak güç ilişkilerine dayandığını ve ulusal taleplerin muhafaza edilmesi gerektiğini belirtir. Bu görüş, faydacı ve reel stratejileri cesaretlendirerek ulusal güvenliği ve imkanları ilk hedefe koyar. Devletlerin kendi potansiyellerini artırarak uluslararası platformda etkili olmaları gerektiği görüşünü savunur. Bu bakımdan, İran'ın uluslararası sistemde gücünü ve etkisini artırmaya çalışarak ulusal planlarını korumak için gerçekçi bir politika izlemesi mantıklı olur. İdeolojik perspektif ise, İran'ın İslam Devrimi sonrasında dış politikasını biçimlendiren önemli bir etken olarak nitelendirilir. İran, İslam'ı savunma ve yayma rolünü üstlenir.

İran'ın dış politikasını, İslami değerlere dayalı olarak biçimlendiriyor ve diğer Müslüman ülkelerle iş birliğine gitmesini sağlıyor. Bu sebeple, İran'ın dış politikası, İslam'ın hem Ortadoğu'da yayılmasını sağlamak hem de İslam dünyasının birlik ve beraberliğini düşünerek hareket ediyor. İran'ın dış politikasını, pragmatik bir gelişme açıklar. Pragmatik yaklaşım, ideolojik bağlar yerine somut ve reel politikaları göstererek, İran'ın ulusal çıkarlarını muhafaza etmeyi hedefliyor. İran, uluslararası platformdaki etkisini artırmayı, ekonomik ilişkilerini ilerletmeyi ve uluslararası toplumla bağ kurmayı amaçlıyor. Bu doğrultuda, İran, farklı stratejik iş birliklerine açık oluyor ve uluslararası alanda etkin bir aktör olmayı hedefliyor. İran'ın dış politikasının reel politika ilkelerine

dayandığını ve ulusal çıkarların öncelikli olduğunu vurgulamaktadır (Soltani, 2010, s. 201-203).

İran İslam Devrimi'nin milli güvenlik anlayışı ile dış ilişkileri üzerindeki yansımaları tetkik ediliyor. Şiiliğin belirgin nitelikleri ve muhalif kesimleri, İran'ın ulusal güvenlik stratejilerini anlamak için önemli bir etken olarak belirleniyor. İlaveten, Humeyni'nin ve diğer dini liderlerin dini doktrinleri, İslam Cumhuriyeti'nin dış politikasının esasını oluşturuyor. Özellikle Soğuk Savaş döneminde, İran'ın dış politika sürecinde etkin bir dönemde olduğu ifade ediliyor. Soğuk Savaş döneminde, dünya, ABD yönetimindeki Batı tarzı ile Sovyetler Birliği idaresindeki Doğu bloku arasında düşünsel bir ayrışmaya şahit oluyor. Uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerini ve bölgesel politikaları etkisi altına alıyor. Ortadoğu ülkeleri de bu etkilerden etkileniyor. İran Şahı, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin desteğini alarak Batı tarzı bir kapitalist cephesinde yer alıyor. Fakat İran İslam Devrimi'nin kazanmasıyla beraber, İran ne Marksist ne de Kapitalist tarafta yer alarak önemli bir konuma geliyor. İhtilal sonrası İran, ideolojik bir değişiklik sürecine girerek İslam'ı benimseyen bir başkaldırı yaşanmasına sebep oluyor. Şiiilerin İslam'ı benimsemesi ve yayılması için uğraşması, bölgedeki diğer ülkelerde de dini ve politik tarafların güçlenmesine önem sağlıyor. Bu sebeple, İran İslam Devrimi, Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası ilişkilerde ve bölgesel stratejide mühim bir zirve olarak kabul edilmektedir. İran'ın dış politikasının zaman içinde idealizmden realizme doğru gelişmesi, İran'ın kimliği ve çıkarlar temelinde yeniden şekillenen bir dış politika anlayışıdır. İran'ın dış politikasının idealizmden gerçeğe dönüştürülmesi, uzun bir tarihsel süreç ve içsel dışsal dinamiklerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu değişim, İran'ın hem stratejisi hem de küresel oyuncuların yeniden şekillenmesine yönelik bir strateji olarak ortaya çıkmaktadır (Yegin, İran'ın Yumuşak Gücü , 2017, s. 6)

Ulema ve ihtilalciler, serbest piyasa ekonomilerine sahip çıkarak diğer ülkelere de akımın yayılmasını sağlamaya çalışıyorlar. İran Anayasası'nın 154. maddesinde belirtildiği gibi, İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politik stratejisinin esasları ve devrimci İslam düşüncesi dış ilişkilerde de vurgulanıyor. İran İslam Cumhuriyeti'nin esas hedefleri, bağımsızlık, özgürlük, adalet ve milletin bağımsızlığı olarak tercih ediliyor. İran, diğer ülkelerin iç işlerine karışmadan haklı mücadele etmeyi ve diğer ülkeleri desteklemeyi, ayrıca Müslümanların haklarına yardımcı olmayı ifade ediyor. İran'ın ideolojisinin tüm İslam perspektifiyle biçimlendiği ve özellikle Müslümanların haklarını koruma

hususunda üstün bir rol alacağı tenkit ediliyor. İran'daki devrim sonrası dönemde, özellikle iç politikasında yaşanan kargaşanın dış politikada güvenlik alanında da tesis ettiği belirtiliyor. Faydacılar ve radikaller arasındaki sorunların ileriki yıllarda ılımlılar ile muhafazakârlar arasındaki kargaşaya dikkat çekiyor. Dış siyasette etkili olmuş karar verme döneminde İslam liderliği, özellikle Ayetullah Humeyni'nin duyulan güvene ve anayasal kuruluşlar arasında gerginliğe sebep oluyor. İran'ın iç siyasi devinimlerinin dış politikada tercih ettikleri ve emniyet konusunda etkilediği şüphesizdir. (Halhalli, 2014, s. 76-80).

“İran bağlamında düşünüldüğünde muhafazakar ve reformist elitleri ortak bir zeminde birleştiren temel entegrasyon zemini, nizamın devamlılığı fikrine olan bağlılıktır. İki grup da İslam Devrimi sonrası kurulan yapıya inanmaktadır. Zira yapıyı kuran da bizzat kendileridir. Elbette bu inanç daha sonraki yıllarda bir tür zorunluluk olarak kendini dayatmıştır. Hem muhafazakarlar hem de reformistler siyasal varlıklarını kendisine borçlu oldukları için artık pek çok veçhesiyle kuşku ve eleştirilerinin hedefi olsa da nizamdan kopmamaktadır” (Caner, 2023, s. 50-55)

İran'daki siyasi değişiklikler, metropol odaklı ve üst sınıf merkezli olmaktan halk odaklı bir devre kayması sonucu 1979 İslam Devrimi'nin sonrasında meydana gelir. İhtilal öncesinde yaşanan İran'daki şehirler, siyasal merkezde bulunur ve Batıya özgü bir yenilenmeye çabalar. Fakat, İslam Devrimi'nin sonrasında, kırsal kesimler ile daha dindar kesimler güç kazanır ve uluslararası platformda daha aktif rol oynar. İran'daki halkçılığın doğal sonucu olduğuna kesin gözle bakılabilir. 1970'lerdeki petrol gelir artışı, İran ekonomisine önemli seviyede gelir sağlar. İhtilalciler, bu büyüyen petrol gelirlerinin ülkenin iktisadi anlamda gelişeceğini düşünürler. Bu gelirlerin dağıtımı ve kullanımı hususunda çeşitli düşünceler ortaya çıkar. Kırsal kesimler ve daha alt tabanın petrol artışlarının daha adaletli bir biçimde bölüşülmesini ve sosyal hizmetlere yatırım yapılmasını sağlarken, üst düzeydeki kesim ve şehirlerdeki nüfus, fazlaca lüks tüketim ve büyük ölçekli kalkınma girişimlerini destekler. Bu geline konumda İran'daki politik yaşanan gelişime ilaveten, popülizmin yüksek seviyeye gelmesine önemli ölçüde katkı sağlar. Devrim sonrası İran'da popülist yöneticiler önemli bir hale gelir. Halkın isteklerini temsil eden eğilimler, hem iç siyasal faaliyetlerde hem de dış politika sürecinde hızlanır. İran'ın günümüzdeki politik ve ekonomik resmini biçimlendiren unsurlardan biri olur. 1990'lı yılların başından itibaren Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'ndan

gelen ekipleri şaşırtacak bir biçimde biçimlendiren iktidarın söylemi ve politikaları koyu bir şekilde piyasa taraflı bir yöne eğilim gösterir. Bu örgütlerden kredi bakımından herhangi bir etki elde etmeyen Cumhurbaşkanı Ali Ekber Haşimi Rafsancani'nin iktidarı, yapısal reforma ayak uydurmaya başlar. 2013'ten itibaren Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın popülist iktidarlardan serbest piyasa yanlısı Hasan Ruhani iktidarına geçiş, İslam Cumhuriyeti'nin ekonomik alışılmış ideolojik düşüncesinden ayrıldığını kanıtlar (İsfahani, 2019).

1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak Savaşı, İran İslam Devrimi'nin sonrasında iki ülke arasında gerçekleşen uzun ve yaralayıcı bir çatışmaya ev sahipliği yapar. Irak lideri Saddam Hüseyin, İran'ın iç kargaşasından yararlanarak sınır bölgelerini ve İran rejimini güçsüzleştirme çabasında bulunur. 1980'de Irak, İran'ı hakimiyeti altına almaya çalışarak savaşın tetikleyici rolünü üstlenir. İran-İrak Savaşı'nın iz bırakan ve farklı olduğu hep düşünülür. Bu durumda teorik yaşanan olayların iz bıraktığı düşünülür. Savaş, zamansal olarak 1980'ler ve yeni uluslararası yapıların meydana gelmesiyle gerçekleşir. İnşacılık üzerine olan nitelikler, fikirselle ve dini araştırmaları, tarihsel değerlendirme ile askeri stratejilerin yanında etkin veri dizilerinin ilerlemesi gibi araştırmaları hesaplama ve analiz etmenin bu dönemde mevcut olduğu söylenebilir. Bu yeni tutumlar, reel ve liberal düşüncenin egemen kurumsal yaklaşımlardan muhtelif olduğu denebilir ve bu, ayrı bir sınıf yaratır. Askeri stratejilerin yönetimi ve etkin veri kaynaklarının gelişmesi gibi incelemelerde İnşacılık bakış açısıyla dikkate alınabilir.

Askeri stratejilerin tespit edilmesi ile pratikte kullanılması, belirli bir toplumun veya devletin önemseydiği inançlarına ve tarihine dayanır. Belirli bir toplumun veya kültürün bilgiyi nasıl aktarması gerektiği ve nasıl değer biçileceği hususunda önemli aydınlatıcı bilgiler verdiği söylenebilir. Benzer şekildeki komplike yapının ve farklı nedenlerin olduğu bu savaşta dini, etnik, siyasi ve kişisel çatışmaların bir araya gelmesiyle meydana gelir. Irak'ın savaşı başlatmasında yaşanan sebepler arasında, bölgesel güç noktalarını değiştirme arzusu, İran'ın dini ve politik etkilerini kısıtlama, sınır ihtilafları ve Saddam Hüseyin'in kişisel çıkarları olduğu varsayılabilir. Saddam Hüseyin'in Irak'ı İran'a karşı savaşmaya zorlaması nedeninin altında, ilk olarak İran'ın İslam Devrimi sonrasında bölgede aktifleşmesi ve Saddam'ın bu mevcut durumu bir tehlike olarak görmesi bulunur. İran'ın iç sorunlarla uğraştığı bu dönemde, Irak'ı zayıf bir halka olarak görmesiyle bu avantajın farkına vararak zayıflatma hedefi gütmeye söz

konusudur. Phebe Marr'ın ifade ettiği gibi, bu mücadelede büyük oranda Saddam Hüseyin'in hatalı tahminleri ile zayıf stratejik politikası neticesinde başlayabildiğine dair birçok faktör vardır. Saddam'ın, İran'ın iç problemleriyle mücadele ettiği zamanda işgali tercih etmesi ile beklenen sonuçtan daha uzun süren ve mali külfetle bir mücadeleye başlanması, bu zayıf siyasi muhakemenin bir neticesi varsayılabilir. (Global Security, 2019).

“Rehinler sorunu, Amerika'yı sıkıntılı bir duruma düşürmektedir. Amerikalı temsilcileri kurtarma amacıyla kuvvet kullanmaya niyet etseydi, bu vaziyetin birtakım tepkiler verebileceği gibi, Humeyni'yi Sovyet Rusya'nın kollarına düşmesine de neden olabilmektedir; bu sebeple Amerika bunu riske atmamaktadır. Fakat İran'ın Bir çeşit haydutluk olarak görülebilecek hareketler karşısında sessiz durmak da, Amerika gibi bir süper güç için siyasi açıdan zararlı olmaktadır. Bu sorunla birlikte ABD'nin prestiji büyük ölçüde zedelenmektedir. 22 Eylül 1980'den sonra Irak-İran Savaşı'nın ortaya çıkması, İran'ın rehineler sorunundaki davranışını önemli derece de etkilemektedir” (Armaoğlu, 1986, s. 759).

Rafsancani, 1989 senesinde İran Cumhurbaşkanlığı seçim yarışını kazanır. Savaş sonrası devrin şartları, İran'ın dış ilişkilerdeki önceliklerinin ekonomik gereksinimlerdeki dönüşümlerde bir değişiklik göstermesi gerektiğini işaret eder. İç huzursuzlukların nedeni, sekiz yıl boyunca devam eden savaşın sonrasında İran'ın yeniden yapılanmasını zorunlu kılar. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Sovyetler Birliği'nin dağılması, uluslararası düzenin yapısını değiştirir ve birçok ülkenin diğer ülkelere yönelik politikalarında değişiklik göstermesine neden olur. Bu bakımdan, Haşimi Rafsancani, faydacı bir görüş izleyerek İran İslam Cumhuriyeti'nin geleneksel ilkeleriyle ülkenin ekonomik değişim sistemleri arasında uyum sağlamaya çalışır. Diğer taraftan ise İran İslam Cumhuriyeti'nin reel ve ideoloji arasında denge kurar. İran'da politik, ekonomik ve sosyal açıdan önem kazanan Haşimi Rafsancani dönemi, 1989'dan 1997'ye kadar olan zamanda İran Cumhurbaşkanı olarak görev yapar. Rafsancani dönemi, İran'ın iç ve dış politikasında önemli olan politikalarda değişiklik yaşanmasına sebep olur. Rafsancani döneminde İran'da ekonomik gelişmeler ve yeniden değişim ön plana çıkar. Özellikle İran-İrak Savaşı'nın yarattığı ortamda ekonomik sıkıntılarla mücadele edilir. Rafsancani, İran ekonomisinin serbest ticaretin teşvik edilmesi ve uluslararası ticarete daha fazla yayılmasına öncülük eder. Bu dönemde İran'da toplumsal ve siyasi özgürlüklerin

kısıtlanması sürer. Dış politikada ise Rafsancani, İran'ın yalnız kalma politikasını azaltmaya çalışarak diğer ülkelerle arasını iyileştirmeye gayret eder. Özellikle Avrupa ülkeleriyle kaliteli ilişkiler sürdürmeye başlar ve ekonomik sürecini teşvik eder. Fakat ABD ile ilişkiler hala gergin bir hava içindedir ve Amerikan politikalarına karşı sert bir politika tarzı benimser (Soltani, 2010, s. 201-203).

Rafsancani dönemi, İran için belirleyici bir nokta olur. Savaş sonrasında ülkenin yeniden yapılanma süreci ile dış politikada uluslararası alana yönelme politikası, Rafsancani'nin önderliğinde belirgin bir stratejidir. Rafsancani'nin iktidarlık döneminde Devrim Muhafızları Ordusu yalnızca askeri stratejide değildir. Ekonomik uygulama önemli bir rol üstlenir. Rafsancani'nin İslam Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle beraber İran'da önemli bir noktaya değinir ve pragmatist bir politik aktör olarak bilinir ve diğerleriyle kıyaslandığında ideolojik fikirleri daha az önemsemektedir. Mevcut durumlarda kavramsal sloganları kesin bir şekilde reddeder. Rafsancani'nin gerçekçi beyanları ve politikalarını sürekli tenkit eder. O dönemde İran için, ideolojik yetersiz katılım ile pragmatik politikaların vurgulanması ülkede iç ve dış politika kayda değer değişimdir. İran'ın ağır bedeller ödemesini onaylama tartışmacı ve katı dış politikasını reddederler. Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani, Batı'yı İran'ın sorumluluğunu her şekilde bilen ve kayda değer olması için uğraşan bir ülke olmaya ikna etmeye çalışır. Onun bu gayreti, ülkenin uluslararası platformda daha onaylanabilir bir durumda olmasını amaçlar. İran'ın iktisadi gelişim gereksinimi olduğuna inanılır ve bu nedenle gelişen İslami fikirler arasında fikir birliği sunmak önemli olur. Rafsancani, iktisadi sorunları aşmak dahilinde iki pragmatik yol izler. İlk olarak, savaşın neden olduğu problemleri çözmek ve ikincisi de İran'ın diğer dünya devletleriyle olan bağlarını kuvvetlendirmektir. Bu yaklaşımın bir noktası olarak Rafsancani'nin makul dış ilişkileri hususunda görüşlerini benimseten Tahran'daki siyaset bilimi profesörü Sadegh Zibakalam, gerilimin azalması için çaba gösterir. Bu gayretler İran'ın iç ve dış strateji konusunda daha pratik ve etkili bir görüş benimsenmesine yardımcı olur (Sayın & Artan, 2020).

Hatemi dönemi, 1997 ve 2005 yılları arası dönemde İran'da Hasan Ruhani'nin liderliğinde geçen bir devri işaret eder. Bu dönemde İran'da birçok sosyo-politik değişime şahit olunmaktadır. Hatemi'nin başkanlığı zamanında İran'da bazı revizyonizm ve serbest pazar ekonomi gayretleri ön plana çıkar. Bu dönemde bazı medya organlarının

kapatılması, ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi olaylar meydana gelirken, sivil toplumun güç kazanması ve kadın haklarının korunması konusunda bazı olumlu sonuçlar yaşanır. Hatemi'nin döneminde İran, uluslararası platformda daha net bir politika benimsemeye ve dış ilişkilerde yumuşama çabalarına yönelir. İçişleri Bakanlığı ve diğer bakanlıklarda yaşanan değişimler sonucunda, insanların günlük sıkıntılarına gelen kısıtlamalar dahilinde bu durum, Hatemi'nin liderliği altında meydana gelen diğer birçok faktörle tartışmalıdır. Hatemi'nin kültürel stratejileri, yenilikçi ve ilerleyici bir bakış açısını temsil ederken, bunlar muhafazakâr bloklar nazarında eleştiriye maruz kalır. Muhafazakârların 2003 belediye seçimlerinde elde ettiği zaferler, 2004 parlamento seçimleri ve 2005 cumhurbaşkanlığı seçimleri, İran'ı yeni bir döneme sokar. Bu dönemde, kültürel sahne ve kültür politikalarının yönü konusunda kafa karışıklığı hakimdir. Yargı, Hatemi döneminde meydana gelen kültürel liberalleştirmeyi durdurma gayretlerinin üzerinde durarak, sivil toplum ve bu tür kuruluşlarda pasif olmayan basın mensuplarının gözaltına alınmasına neden olur. Ayrıca, 2004 ve 2005 senelerinde Basij üyelerinin katıldığı toplantılara hızlı bir şekilde saldırılar düzenlenmiş ve bu durumun tekrardan aktif hale geldiğinin belirtileri görülmektedir. Bu ilerleme, daha fazla siyasi bir hedef barındırdığı görülmektedir ve kültürel zorlamaların yanı sıra siyasi bir hedef gösterme stratejisi taşıyor olabilirler. Sivil özgürlüklerin neticesiz kalması ve siyasi mücadele, ülkedeki kaos ve çekişmeli bir havayı yansıtır.

“Kurulan bu denge politikasının baş mimarı hiç şüphesiz Ayetullah Haşimi Rafsancani olmakta Rafsancani'nin başarısı, dini lider Seyyid Ali Hamaney'in desteğini alarak, ülkedeki güçlü teknokrat, yönetici ve radikal gelenekselcilere rağmen Batı ile sağlam ilişkiler geliştirebilmesi ve “Kalkınma Hamlesi” başlatmaktadır” (Yegin, İran Siyasetini Anlama Kılavuzu, 2013, s. 35).

Mahmud Ahmedinejad, ise İran'da 2005 ve 2013 yılları arasında cumhurbaşkanı olarak görev yapar. Bu dönemde ise İran'da iç yönetimi ile dış ilişkilerinde birçok değişikliğe gider. Dış politikada nükleer program konusunda ve İran'ın bölgesel yeri uluslararası ilişkilerinde önemli yerlere çıkar. Ahmedinejad ayrıca İran'da iç siyasetinde önemli yerlere değinmiş özellikle ekonomik alanlarda meydana gelen sıkıntılar ile siyasi iç kargaşalardır. Mahmud Ahmedinejad'ın döneminde İran'ın dış ilişkilerinde de önemli durumlar meydana getirir. "Doğuya Bak" yöntemiyle, Batı'ya karşı artan bir çatışma haline dikkat çeken bir yaklaşımdır. İran'ın dış ilişkilerini batı dünyasının ambargo ve

yaptırım uygulamalarına karşı koyma stratejisi olarak biçimlendirir ve bu aracılıkla Rusya ve Çin gibi Doğu devletleriyle daha yakın ilişkiler kurmayı yeğler. İktidarlık dönemi boyunca, Batı'nın İran'a yaşattığı yaptırımların fazlaşmasıyla beraber İran'ın Doğu ülkeleriyle olan ticaret ve siyasi bağlarını artırmayı hedef haline getirir. Bu düşünceyle İran'ın Batı'dan yalnızlaştırılmasını azaltmaya ve iktisadi olarak daha bağımsız hale getirmeyi hedefler. Rusya ve Çin gibi büyük Doğu ülkeleriyle beraber yakın olma gayretleri İran'ın Batı'nın iktisadi baskılarına direnerek daha direnç gösteren hale gelmesine yardımcı olur. Bu ülkelerle olan ilişkilerin güçlendirilmesi için İran'a seçenек ticaret yolları ve kaynaklar sağlar. Ahmedinejad yönetimi, İran'ın Afrika ve Latin Amerika gibi bölgesel ortaklık olasılıklarını inceleyerek Batı'nın hegemonyasına karşı çıkan ülkelerle ilişkileri güçlendirir. Bu bölgelerdeki ülkelerle ortaklık güderek, İran'ın uluslararası alandaki izolasyon politikasını azaltmayı ve daha kapsamlı müttefikler ağı kurmayı hedefler. İran'ın dış politikasında bir dönüşümü simgeler. Batı'nın zorluklarına karşı mücadele ederek daha özgür bir konuma getirme çabalarının bir yansımasıdır (Azizi, 2023).

Mahmud Ahmedinejad'ın dış ilişkiler üzerindeki küresel sistemin etkisinden bahsedilmektedir. Batı, genellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin politikaları ve icraatları açısından İran'ın ulusal çıkarlarına zarar verebilecek şekilde algılanmaktadır. Ahmedinejad ve hükümeti, Batı ile ilişkilerin İran'ın ulusal politikalarını desteklemeyeceğini ve hatta olumsuz etkileri olabileceğini belirtmektedir. Ahmedinejad'ın iktidarı sırasında, İran'ın revizyonu ve ilerleme çabalarıyla uyuşmayan sert bir anti-Batı karşıtlığı benimsenmektedir. Batı'nın İran'a yönelik bakışı, ABD'nin İran'ı kötülük unsuru olarak görmesi ve asla kabul etmediği konularla ilgili tutumu gibi faktörler, Ahmedinejad iktidarının Batı'ya karşı olumsuz tavır sergilemesinde etkili olmaktadır. Ahmedinejad dönemi, İran'ın dış politikasında önemli revizyonlara şahit olur ve "doğuya bakma" politikasıyla dikkat çeker. Batı'ya karşı alternatif arayışı ve Çin gibi Doğu ülkeleriyle bağların güçlendirilmesi amacı taşınmaktadır.

“Mahmud Ahmedinejad, Muhammed Hatemi'nin aksine radikal İslam taraftarı ve Ayetullah'a yakın bir muhafazakâr profil çizmektedir. Ekonomik alanda büyük vaatler sunan Ahmedinejad, bu vaatlerini gerçekleştirmede vasat kalmaktadır. Ayrıca, gazetelerin kapatılması, üniversitelerden liberal şahsiyetlerin görevlerine son verilmesi,

yabancı sitelerin erişiminin engellenmesi gibi baskılar da bu dönemde hız kazanmaktadır” (Eroğlu, 2023, s. 78)

Ahmedinejad'ın politikaları, sert üsluplara neden olur. Özellikle, İran'ın Çin ile örtülü döviz işlemi mutabakatına varılması ve bunun halk ile paylaşılmaması eleştirilir. Bu mutabakat, İran'ın ekonomik sorunlarını çözmeye çalışmış olmasına rağmen, halkın durumdan haberdar olmaması kamuoyunda tepkilere yol açar. Çin ile yapılan anlaşmaya rağmen, Çin'in İran'ın nükleer faaliyetlerinin gözetlenmesi hususundaki tutumu, İran'ı ilk başta beklentilerini karşılamamaktadır; 2006 senesinde ise Çin, BM Güvenlik Konseyi'nde İran'ın nükleer faaliyetlerini denetleme oy birliğine katılmaktadır. Bu durum, İran'ın uluslararası platformda kendini izole etmesine yol açar. Çin'in İran'a yönelik petrol ithalatını düşürmesi ve İran'ın petrol gelirlerini almayı kabul etmemesi, İran'ın ekonomik olarak daha fazla baskılanmasına sebep olur. Ahmedinejad dönemindeki politikaların pratikte gerçekleşmesi beklenen sonuçların olamayacağını göstermektedir (Mehrabi, 2020).

“İran, ABD'nin Tahran'a yaptırım uygulama girişimlerini engellemek için özellikle Rusya ve Çin'e güvenmektedir. Gerçekten, Moskova'nın İran'la ilişkisi, Rusya'nın ilk İran nükleer santralinin inşasına yardımcı olmaktan rahat hissettiği bir noktaya ulaşmaktadır. Ancak Ahmedinejad'ın konferanstaki konuşması, Rusya'nın İran'la ilişkilerini tamamen baltalamaktadır. Lavrov, Televizyonda gördüklerim kabul edilemezdi," diye ekledi. Washington'da, ABD, İran'ı eleştirirken bir kez olsun kendini sınırlamakta, belki de diğer ülkelerin İslam Cumhuriyeti'ni kınamasıyla haklı çıktığını hissediyordu. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Sean McCormack, Ahmedinejad'ın konuşmasının İran'ın nükleer silah edinme çabaları konusundaki endişelerimizi ve uluslararası toplumun kaygılarını vurgulamaktadır” (Naji, 2007, s. 147)

Hasan Ruhani'nin İran Cumhurbaşkanlığı zamanında ülkede belirgin değişiklikler görünmektedir. Ruhani'nin başkanlık dönemindeki bazı ana çizgiler, Ruhani döneminde gerçekleşen nükleer görüşmelerin neticesinde 2015 senesinde İran Nükleer Anlaşması'nın imzalanmasıdır. Bu anlaşma, İran'ın nükleer etkinliklerinin kısıtlanması karşılığında uluslararası müeyyidelerin kaldırılmasını öngörmektedir. P5+1 ülkeleri (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin ve Almanya) ile diplomatik ilişkiler sonucu zorlu ve kapsamlı bir sürecin neticesinde sonuç alınan bir anlaşmadır. İran, nükleer programının sivil

maksatlarla sınırlı düzeyde durmayı amaç haline getirmekte ve bu durum, uluslararası toplumun nükleer silah yayılmasını engellemeye yönelik bir adım olarak kabul edilmektedir. Fakat ilerleyen senelerde ABD'nin anlaşmadan çıkması ve tekrardan ambargolarına devam etmesi, anlaşmanın önümüzdeki yıllarında belirsizlikler meydana getirmektedir. Ruhani, başkanlık döneminde iktisadi revizyonlar yapmaya çalışmaktadır. İran'ın ekonomisi, yıllar boyunca idame eden yaptırımlar ve düşük petrol fiyatları nedeniyle güçsüz kalmaktadır; Ruhani, ekonomik bakımdan daha ilerletilebilir bir model benimsemiş ve ekonomiyi yeniden canlandırmayı hedeflemektedir. Bu dönemde farklı düşüncelerin ifade edilmesinde daha fazla tolerans gösterilmesi ile toplumun farklı perspektiflerinin seslerine daha fazla kulak verilmesi yönünde adımlar atılmaktadır. Ancak, bu alandaki ilerlemeler bir yerden sonra sınırlı kalmakta ve sık sık muhafazakar kesimlerle tartışmalara sebep olmaktadır. Hasan Ruhani, İran Cumhurbaşkanı seçilmeden önce İran Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi'nde görev almaktadır. Ruhani, İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer güce sahip olmayı arzulayan ve nükleer gücü mücadele ve kargaşayla silah kullanma amacı gütmeyen biri olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple, iktidara gelmeden önce İran'ın nükleer krizinin sorunlarına entegre olarak sürekli dile getirmekte ve bu sloganıyla başarılı olduğu söylenebilmektedir. Ruhani bakımından İran'ın nükleer kapasitesinden tamamen vazgeçmesi mantıklı değildir. Batılı ülkelerin İran'ın nükleer teknoloji kabiliyetini tamamen bırakmasını ve sürekli bir biçimde Batı'dan nükleer kapasitesini örnek almasını beklemesini yanlış bulmaktadır. İran'ın ağır su üretim faaliyetleri ile uranyum konusundaki icraatları, nükleer kapasite alanında çok zengin olduğunu ve hatta bu kapasitenin birazını diğer ülkelere ithalat etmesine sebep olabileceğini vurgulamaktadır. İran'ın yakıt üretim kapasitesi ve teknolojik ilerlemesi için nükleer programına ihtiyacı olduğu söylenebilir (Işıksal & Golkarian, 2002, s. 418-420).

Günümüzde ise İran, nükleer projeler ve bölgesel etki konusunda Orta Doğu'daki katılımı ve yerel siyasi faktörlerle çok uluslu arenada önemli bir mevkide bulunur. Ülke, uluslararası toplumla ilişkilerindeki zorlayıcı durumlarla uğraşırken aynı zamanda ekonomik sıkıntılarla da mücadele etmektedir.

5.BÖLÜM

İKİLİ PARTNERİN YENİ DÖNEME GİRMESİ

Çin ve İran arasındaki ilişkiler çoğunlukla iktisadi, stratejik öneme sahip ve siyasi bakımdan kapsamlı bir şekilde ortak çalışmaya dayanır. Her iki ülke de enerji altyapısı, teknoloji ve askeri gibi farklı konularda iş birliği halindedir. Bu ilişkilerin devam etmesi durumunda, gelecekte birkaç farklı etken devreye girebilir. Çin ve İran arasındaki ekonomik bağların esas taşıma enerji ithalatı ve ihracatı oluşturur. Çin, İran'ın zengin petrol rezervleri ve doğal gaz kaynaklarına yönelik gereksinimlerini karşılamak amacıyla önemli bir ticaret merkezi olmayı hedeflemekte ve bu kaynaklara erişim sağlamak için İran ile mevcut ilişkilerini güçlendirmek istemektedir.

Çin'in iktisadi gelişimi için enerji kaynaklarına gereksinimi, İran gibi enerji varlığına sahip ülkelerin enerji ihracatıyla karşılanabilir. Bu durum, Çin ve İran arasında karşılıklı çıkarlar oluşturur. Çin, İran'dan enerji ihtiyacını karşılayarak ekonomik refahına destek verirken, İran da bu ticaret ilişkileri sayesinde kendine gelir kaynağı sunar. İki ülke arasındaki bu karşılıklı çıkarlar, her ikisinin de ilişkilerini kuvvetlendirmesi için teşvik edici bir etki yapabilir. Bu ilişkiler yalnızca iktisadi bir alana değil, aynı zamanda politik ve stratejik alanlara da yayılma eğilimi gösterebilir. Bu sebeple, Çin'in ekonomik gelişimi ile İran'ın enerji alımı arasındaki ilişki, her iki ülkenin ilişkilerini daha da kuvvetlendirir.

Çin'in Şii-Sünni mezhep farkını dengede tutma kabiliyeti sınama gereğini duyurur ve bunu temin eder. Çin, şimdiye kadar Orta Doğu ile verimli bir ilişki geliştirmeye çalışır. Özellikle de “Kuşak Yol Projesi” kapsamında Doğu ülkeleriyle birlikte bir proje içerisindedir. Orta Doğu ülkeleri yatırım potansiyelini araştırırken, Çin kazançlı ekonomik projelere ve stratejik ilerlemeye ihtiyaç duyar. Gelişim projelerini hızlandırmak, bu bölgeden düzenli petrol ve gaz elde etmek ve ulusal sanayileşmeyi sağlamak için gereklidir. Bütün bunlar, Çin ile Türkiye arasında bağlantılara neden olur ve Orta Doğu'da farklı katmanlarda etkinlikte bulunmalarını sağlar. Çin, Orta Doğu'da askeri varlığını güçlendirmekte ve diğer kıta ülkeleriyle askeri uygulamalar gerçekleştirmektedir. Çin ve İran, son birkaç yıl içinde karşılıklı olarak yeni bir ivmeyle yaklaşır. İki ülke arasındaki bu artan iş birliğinin temel sebepleri arasında, Çin'in İran'a karşı bölgedeki etkisini artırma hırsları ve İran'ın dış dünya ile koordinasyonu artırma arzusu yer alır. ABD'nin İran'a karşı uyguladığı ticari kısıtlamalar küresel politikada yer alır. Çin

Devlet Başkanı Xi Jinping'in Ocak 2016'da gerçekleştirdiği İran ziyareti, iki ülke arasındaki bağlarda yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. ABD'nin 2018'de Tahran'a tekrar yaptırım uygulamasından sonra, Çin ve İran arasında 600 milyar dolarlık ticaret ilişkisi oluşturma hedefi belirlenir. Bu yeni anlaşma kapsamında, Çin belirli yatırımları finanse etmek için 400 milyar dolarlık bir katkıda bulunur. Ticari ve askeri konular da bu anlaşmanın önemli unsurları arasında yer alır. Buna karşılık, İran da ileriye yönelik olarak 25 yıl süreyle petrolünü periyodik olarak Çin'e sağlama taahhüdünde bulunur.

İran, bunun yanında Çin'den denizcilik, savunma, telekomünikasyon, altyapı, petrokimya, enerji, demiryolları, limanlar ve bankacılık gibi birçok alanda etkilenir. Ayrıca, Çin'in yardımıyla İran, dijital dünyada denetlemeyi hedefler. İran ve Çin, 25 yıllık stratejik ittifak durumunda mevcut bağları daha büyük ölçüde kuvvetlendirmek için önemli hususlar barındırır. Özellikle iktisadi, siyasi ve savunma sektörlerinde güçlenirler. Çin Savunma Bakanı Wei Fenghe'nin İran ziyareti, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı artırmayı amaçlar ve ABD'nin tek yönlü politikalarına bir yansıma olarak görülebilir. Güvenlik sektörü, anlaşmanın güçlenmesini ve savunma seviyesini, ortak girişimlerin ilerlemesi gibi konuları ele alarak hedefler. Bu amaçla, her iki taraf da bölgede emniyet kaygılarına cevap verir. İran ve Çin arasındaki bu iş birliği, aynı zamanda ekonomik alanda da önemli sonuçlar doğurabilir. Özellikle Çin'in İran'a yatırım yapması, ticaret hacminin artması ve enerji kaynaklarına erişim gibi konular, bu iş birliğinin temel unsurları arasında yer alır. Bu durum, her iki ülkenin de ulusal çıkarlarına hizmet etmekle birlikte, ABD'nin yaptırım politikalarına karşı bir tepki olarak da görülebilir (Frantzman, 2022).

Çin'in İran üzerindeki tesiri, bölgesel ve küresel orantıya etki edecek önemli bir madde olarak görülebilir. İsrail ile İran arasındaki günümüzdeki gerginlik seviyesi, Orta Doğu'daki kararsızlık artışına ve bölgesel güç mücadelelerinin artmasına neden olabilmektedir. ABD'nin bu yaptırım politikası, İran'a karşı daha katı bir yaklaşımı gözlemlene eğilimini yansıtır. Bu durum, Çin ile ABD arasındaki ilişkilerde gerilimi tetikleyebilir. Bu yaptırımlar, Çin'in İran ile olan ticaret hacmine etki edebilir ve Çin'in tepkisine yol açabilir. Senato'da bu yaptırım kanununu onaylayıp onaylamayacağı hususunda kuşkulu hale gelir ve ABD'nin dış politika cephesinden nasıl bir rotaya gideceği önem arz eder. İran ve Çin arasındaki ekonomik bağlara odaklanılır. İran ile Çin arasındaki ticari ilişkilerin oldukça güçlenmesi sonucu, özellikle petrol ticaret

faaliyetlerinin bu ilişkilerde belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Çin'in İran'ın en büyük ticaret ortağı olduğu ve bu kritik ilişkinin uzun süredir devam edeceği hedeflenmektedir. 2020 ile 2023 yılları arasında, Çinli işletmelerin petrol ithalatını üç kat artırdığı ve satışların son dönemlerin en iyi seviyesine çıktığı belirtilmektedir. Bu durumdan ötürü, Çin'in İran'a olan iktisadi ilişkisinin ve bu neticede petrol ticaretinin önemi vurgulanmaktadır. İran ile Çin arasındaki ekonomik ilişkilerin düzensiz olduğu bilinirken, Çin'in İran'a olan ticaretinde etkili bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle, İran'ın ham ihracatının önemli bir bölümü Çin'e gitmekte, ancak Çin'in İran dışından da birçok tedarikçisi olduğu ve İran'ın toplam Çin ithalatındaki payının sınırlı olduğu ifade edilmektedir. Bu durum, İran'ın Çin'e olan bağımlılığının yüksek olduğunu ancak Çin'in İran'a olan bağımlılığının daha düşük olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, Çin'in İran'la olan ekonomik ilişkilerinde daha avantajlı bir konumda olduğu ve dengesiz bir ticaret ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır (Lu C. , 2024).

2000'li yılların başında ivme kazanan ticaret miktarı, geçmişe göre en üst düzeyler seviyesine çıkar. Fakat Çin gümrük verilerine binaen, Pekin'in İran'dan ham petrol satım alımları gitgide düşmesi sebebiyle bu ticaret büyüklüğü belirgin bir şekilde azalmaya devam eder. Çin'in Genel Gümrük İdaresi'nden her ay elde edilen gelirler, İran'ın Pekin için yatırım yönünden özellikle ilgi çekici bir iş birliği olmasını hedefler. Bu bağlamda, Çin'in enerji gereksinimlerini temin etmek amacıyla farklı tedarikçilere geçiş yapması, ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımların etkisi ve İran'ın iktisadi mevcut durumu gibi etkenler söz konusu olabilir. Çin'in İran'dan daha düşük miktarda ham petrol alımı, iki ülke arasındaki ticaret hacminin düşmesine neden olurken, bu yönelim İran'ın Çin ile olan işlem ve sermaye girişimlerini daha az ilgi çekici hale getirir.

Çin ve İran arasındaki ticari ve mali bütünleşme, özellikle Çin'in "Kuşak Yol Girişimi" projesi kapsamında belirgin bir canlılık kazanır. Bu teşebbüs, Çin'in uluslararası ticaret ve yatırım kanallarını yeniden biçimlendirmeyi hedefleyen büyük bir dünya çapında altyapı planıdır. Çin, bu bağlamda, İran'la olan ilişkilerini de stratejik şekilde büyütürken siyasi ve iktisadi etki gücünü genişletmeyi amaçlar. Hürmüz Boğazı'nın kritik değerini hesaba kattığında, Çin'in İran ile olan ilişkilerini kuvvetlendirmeyi bölge üzerindeki etkisini fazlalaştırma bakımından önemli bir hamle olarak sınıflandırılır. Pekin, gelecek vaat eden süreçte bölgedeki gücünü sağlamlaştırarak hem siyasi hem de

iktisadi etki sınırlarını artırmayı hedeflemektedir. Çin, bu projeyle beraber yatırımda bulunma ve iktisadi gelişme olanaklarını en üst düzeye çıkarmayı amaçlar. İran, Çin için yalnızca ticaret bakımından değil, bölgesel emniyet ve enerji politikaları bakımından da önemli bir müttefik olarak nitelendirilebilir. (Nabipour, 2021, s. 65-71).

Çin'in hedeflediği stratejik hedefler, Çin'in Avrasya'yı ve Orta Doğu'yu amaçlayan genel içerikli bir zemin ile ekonomik girişimler sağlamaktadır. İran, stratejik konumunu ve enerji kaynaklarını bu projenin merkezi noktası olarak getirmeye uygundur. Uluslararası politik düzlem bağlamında baktığımızda ise İran ve Çin, uluslararası alanda birçok konuda ortak statülerini korumaya çalışarak katılmayı uygun bir durum olarak bulmaktadır. Özellikle ABD'nin İran'a karşı uyguladığı yaptırımlar ile bölgesel alanda gösterdiği tutum, İran ve Çin açısından ortak endişelerini paylaşmalarına yol açmakta ve ortak hareket etmeye başlamalarına neden olmaktadır. Diplomatik olarak ise Çin, İran'ın uluslararası neredeyse birçok alanda bazı politikalarda ve çeşitli uluslararası konularda İran'a yardımcı olabilmektedir. Bu bağlamda, İran'ın uluslararası birçok konumda güç kazanmasını sağlamaya başlamaktadır ve Çin'in Orta Doğu'da olduğu gibi İran'da da etkisi şüphesizdir.

İran ile Çin'in arasındaki her alandaki ilişkiler giderek artmaya başlamakta ve gelecekte daha fazla artması beklenmektedir. Çin'in dünyadaki açılımı konusunda 1980'li yıllardan itibaren daha hızlı bir gelişme yaşanmaktadır. Çin, bu dönemlerde dış politikasını daha fazla aktif bir şekilde belirleyerek uluslararası platformda daha etkili bir şekilde rol almaktadır. 1980'lerde Deng Xiaoping öncülüğünde yaşanan iktisadi reformlar ile beraber, Çin'in iktisadi olarak küresel bazda daha rekabetçi bir şekilde gündeme geldiği görülmektedir. Çin'in dünya ticaret rolü artmaktadır. Özellikle dış ticaretteki liberal politikalar ile yabancı sermayelerin yatırım yapmasıyla beraber teşvik etme politikaları, Çin'in dünya sahnesinde ekonomik politik ağırlığını artırmaya başlamaktadır. 1980'lerin sonlarında ve 1990'ların başından itibaren, Çin dış politikası daha fazla aktifleşmektedir. Çin, uluslararası alanın aktif bölümü olarak daha fazla birçok uluslararası örgüte üyeliği bulunmaktadır. Örneğin, Çin 2001 senesinde Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmayı kabul etmektedir. Bu süreçte Çin, ilerleyen zamanlarda daha aktif hale gelmektedir.

İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Amirabdollahian, Çin'e yaptığı ilk resmi gezisi sırasında birkaç yıl öncesinde kabul edilen 25 yıllık geniş iş birliği mutabakatının artık hayata geçirme aşamasına geçtiğini beyan etmektedir. Bakan Hüseyin Amirabdollahian, bu duyuruyu Çinli aynı mevkide sayılan Wang Yi ile belirttiği müzakerelerin sonrasında açıklamaktadır. Bu anlaşma, iki ülke arasındaki iktisadi, siyasal ve geleneksel bağların intibak kapsamında sağlanan önemli bir profil olarak nitelendirilmektedir. Hüseyin Amirabdollahian, Çin'e yaptığı ziyarete hazırlık sürecinde, iki ülke arasındaki birliktelik iş birliği anlaşmasının hayata geçirilmesini başlangıç tarihi olarak bugünü belirtebilmek amacıyla zorunlu düzenlemeleri ifade etmektedir. Bu izah kapsamında anlaşmanın icraatı açısından atılan hamlelerin bir belirtisi olarak önemli bir nokta olduğu vurgulanmaktadır. Fakat ziyaret esnasında bu önemli gelişmeyi kutlamak anısına herhangi bir özel proje veya anlaşmanın açıklanmadığını öne sürmektedir. Anlaşmanın uygulanmasının ciddi bir ilerleme kaydettiğini, ancak henüz somut projelere veya detaylı iş birliğine ulaşamadıklarını belirtmektedir. Bu açıklamalar, her iki ülke arasındaki bağların ve iş birliğinin geleceği bakımından mühim bir dönüm noktası olarak incelenmektedir. Fakat bu dönemde daha çok ayrıntılı hale gelmektedir (Nabipour, 2021, s. 65-71).

Diğer yandan, İran'ın adalarının mülkiyeti konusundaki yaklaşımında bir değişim meydana geldiği ve Çin'in bu konudaki duruşunun etkili olduğu ifade edilmektedir. İran, uzun yıllardır adalarının sahipliği hususunda müzakere yapmayacağını altını çizerken, Çin'in Suudi Arabistan'a yaptığı ziyaret esnasında Çin lideri Xi Jinping'in ve Basra Körfezi İş Birliği Konseyi yönetim kadrosunun ortak bildirimlerinin katılımcıların Birleşik Arap Emirlikleri'nin barışçıl hedeflere temasa geçme girişimi ile gayretlerinin katkıda bulunduğu belirtilmektedir. İlaveten, üç ada konusunun uluslararası hukuk kaidelerine uygun olarak ikili irtibatlar sebebiyle barışçıl bir çözüme ulaşması ve uluslararası yasaya makullüğünün çözüme kavuşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Bu durum, İran'ın adalarının mülkiyeti mevzusundaki görüşünün bir farklılık meydana getirdiği ve Çin'in etkisinin bu konuda belirleyici faktör olmasına neden olduğu görülmektedir. İbrahim Anlaşmaları, İran açısından da önemli olup, 2020 senesinde ABD yetkilileri tarafından İsrail ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerin normal hale gelmesi hedefiyle gündemde olan bir anlaşmadır. Bu anlaşma, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Fas gibi Körfez devletleri ile İsrail arasında diplomatik temasların başlatılmasını veya uyumlu hale gelmesini öngörmektedir. İbrahim Anlaşmaları, eski ABD Başkanı Donald Trump

döneminde görüşülmesine rağmen, ABD'nin Orta Doğu politikasının esasını oluşturmasını sağlamaya devam etmekte ve İran'a karşı bir dengeleyici olarak işlev görmektedir. İsrail'in Körfez devletleriyle olan bağlarını uyumlu hale getirmeyi, İran'a karşı birleşik bir ön cephe oluşturmayı hedeflediğine dair beklentilerin mümkün kılındığı düşünülmektedir. Ancak, İsrail'in Filistin stratejileri ve Çin diplomasisine olan yaklaşımının, Körfez ülkeleriyle bağlarına etki ederek İsrail'i daha fazla izole ettiği bilinmektedir. Bu durum, bölgedeki politik dinamiklerde değişikliklere ve İran'ın da bölgede gücüne etki ettiğini savunmaktadır (Ritter, 2023).

Ocak 2016'da Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in İran'a yaptığı ziyaret, sadece Çin-İran ilişkilerinin derinleşmesi bakış açısı değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel düzeydeki siyasi dengeler açısından da önemli bir anlam ifade etmektedir. Çin, bu ilişkileri sadece İran ile sınırlı tutmamış, aynı zamanda Orta Doğu'da daha geniş bir etki alanı yaratma amacı gütmektedir (Sarı, 2022, s. 33).

Nükleer anlaşmasının imzalanmasıyla beraber olan JCPOA'nın yürürlüğe girmesiyle hemen sonrasında, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Tahran'a seyahatinin ardından iki ülke arasındaki ilişkilerin önemli bir dönemeci olarak onaylanmaktadır. Bu ziyaret sonrasında Çin ve İran, arasındaki ilişkileri daha da kuvvetlendirmek ve bir stratejik ittifak oluşturmak için yol almaktadır. İki lider arasında "Kapsamlı Stratejik Ortaklık" olarak nitelendirilen bu anlaşma, ikili ilişkilerin daha geniş ve yoğunlaşmasını ifade etmektedir. Çin ve İran arasındaki yakın ilişkilerin bir neticesi olarak, 27 Mart 2021'de 25 yıllık kapsamlı bir anlaşmaya imza atılmaktadır.

İki devletin stratejik iş birliğinin yoğunlaşmasını artırmakta ve uzun protokolde bağlar kurmayı hedeflemektedir. Fakat bu anlaşmanın bütün ince detayları şimdi kamuoyuna net olarak ifade edilmekte ve resmi olarak anlaşılmaktadır. 2020 senesinde temmuz ayında basında infial yaratan bir Farsça taslak, anlaşmanın mühim bir bölümünü kapsamakta ve belirli detayları açıklamaktadır. Bu taslak, anlaşmanın genel manadaki amaçlarını, bütün bir şekilde ve belirli iş birliği mevcudiyetlerini belirleyerek iki ülkenin istikbali için bir yol göstermektedir. Ancak bu taslak resmi geçerlilik kazanmadığı için anlaşmanın hüküm hali ile kapsamı hususunda net olmayan içerikler bulundurmaktadır (Lim, 2021).

İran ve Çin, enerji ittifakı, ticaret ve bazı jeopolitik menfaatler hususunda beraber eyleme geçmektedir. Her iki ülke de ABD'nin dünya çapındaki hakimiyetine itiraz etme konusunda ortaklaştıkları gözlemlenir. Çin, İran'la birlikte iş birliği yapmalarına karşın, ABD ile istikrarlı alışveriş ve finansmanı ilerleterek bağlarını kuvvetlendirmektedir. Çin, iktisadi ilerleme için ABD ile olan bu ilişkileri zedelememek zorundadır. İran, ABD ile ekonomik ilişkilerini önemli ölçüde kaybetmektedir. 1979'daki İslam Devrimi'nden sonra, ABD ve İran arasındaki ilişkiler aşamalı olarak kötüleşmekte ve ticari ilişkiler tamamen kopmaktadır. Bu durum, özellikle 2018'de ABD'nin nükleer anlaşmadan vazgeçmesi ve İran'a karşı yaptırımların yeniden uygulanmasıyla daha da belirgin hale gelmektedir. İran, ABD'nin ambargoları ile baskılarına karşı direniş göstermeyi bir gurur ve egemenlik meselesi olarak görmekte ve ülkenin özgürlüğü ile devrimci ideallerini koruma konusunda kararlı bir tutum sergilemektedir. Bu nedenle, ABD'nin politikalarına karşı net bir duruş sergilemektedir. İran'ın askeri ve nükleer güçlerini artırma gayreti de rol oynamaktadır.

Askeri donanımına sahip olma çabası, ABD ve müttefikleri tarafından doğrudan daha net bir otoriter tehdit olarak görülmektedir. Bu mevcut durum, İran'ın ABD'ye karşı daha sert bir politika izlemesine sebep olur. İran, Orta Doğu'da etkili bir aktör olarak kendini pozisyonlandırmakta ve ABD'nin yerel nüfuzuna karşı koymaktadır. Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen gibi ülkelerde birlikte hareket eden İran, ABD'nin ittifakıyla menfaatine çetinlikle yaklaşan yönetim politikasını sürdürmektedir. Çin ve İran İslam Cumhuriyeti, her ikisi de batı karşıtı şiddetli radikal ürünlerdir. Fakat Çin, dış politika konusunda devrimci ideolojisinden büyük oranda ayrılmaktadır. Bunun yerine, temelde, İran İslam Cumhuriyeti kökten hala devrimci bir oluşumdur ve ABD'ye muhalefeti, Amerika Birleşik Devletleri'nin meşruiyet iddiasının bir dayanağıdır. Ancak, bazı Çinli analistler, nükleer bir İran'ın ABD'nin Orta Doğu'daki etkisini kontrol altına alabileceği için Çin'e avantaj sağlayacağına inanmaktadır. Buna rağmen, nükleer silaha sahip bir İran'ın Çin'in kendi ekonomisi üzerinde doğrudan ve olumsuz etkileri olabileceği endişesi de bulunmaktadır. Çin'in politika ve dış ilişkiler seçkinlerinin riskten uzak duran öğeleri, ülke gücünün uzun vadeli birikimine odaklanan özel stratejilere hedef gösterirken, İran'ın Çin'in ekonomik büyümesini devam ettirebilmek amacıyla uzlaşmacı bölgesel ortam oluşturma hedefine yönelik bazı tehlikeler oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bu sebeple, Pekin'in bu meseleden vazgeçtiği ihtimali dahilinde olmadığı görülmektedir ve

Çin, ileri düzey müzakereler talebinde bulunması sonucunda varsayılan standart yönetimi bırakmaktadır (Harold & Nader, 2012, s. 6-10).

İran'ın nükleer anlaşma metni sonrası dönemde uluslararası ambargoların rahatlamasıyla beraber İran ile Çin arasındaki birlikteliğinin pekiştiği söylenebilir. Çinli petrol ve gaz firmaları, özellikle İran'da çalışmalarını sürdürmekte ve bu aşamada yüksek projelere finansal destek sağlamaktadır. Bu iş birliği, İran'ın enerji sektörü için vazgeçilmez öneme sahip olup, Çin'in enerji arzına sahip çıkmakta mühim bir rol üstlenmektedir. Sinopec'in İran'ın en geniş rafineri tesisi olarak nitelendirilen Abadan petrol rafinerisi ve ilgili projeye sermaye koyması bu iş birliğinin belirgin bir örneğidir. Projenin ilk katmanı için Çinli şirketin 1200 milyon ABD Doları civarında mali destek sağlaması, projenin ehemmiyeti ile iki ülke arasındaki iktisadi bağların derinliğini sergilemektedir. Projenin icra faaliyetlerinin ileriki zamanlarda gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu, projenin öngörüldüğü biçimde devam etmesi ile yürürlüğe konulması bakımından önemli bir aşamadır. Çin'in teknolojik ve finansal destekleri, İran'ı güncellemeye ve kapasitesini artırma gayretine düşmektedir. Bu çeşit alanlar, iki ülkenin ekonomik beraberliğine güç katmakta sadece olmayıp, aynı şekilde stratejik ilişkilerin de ilerlemesini sağlamaktadır.

CNPC ve Sinopec, İran'da değerli projelere sermaye koymaktadır. Azadegan ve Yadavaran petrol alanlarında katkıda bulunmaktadır. Bu projeler, İran'ın enerji alanında önemli roller üstlenmesini sağlamak ve Çinli enerji şirketlerinin bu bakımdan etkisini artırmaktadır. Diğer yandan, enerji ticaretinde hayati olarak altyapı tesislerini barındıran limanlar, Orta Doğu için kritik taşıma merkezleri olarak belirli bir yerde yer almaktadır. İran ve Kuveyt gibi ülkeler, Çin'e yurtdışından petrol temini konusunda limanları açısından ehemmiyet taşımaktadır. Fakat bu ülkelerdeki liman altyapı ve işletmelerinin kapasitesi dünya ortalamasının altında yer almaktadır. Bu durumu iyileştirmek amacıyla, Çin, BRI çerçevesinde bu ülkelerdeki altyapı ve bilgi teknolojisindeki yatırımlarına odaklanmaktadır. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlaması sebebiyle geniş çaplı kalkınma hedeflemektedir. Bu girişimle beraber, Çin, özellikle enerji satışı ile lojistik perspektif bakımından mühim bir noktada bu bölgelerdeki altyapıyı modernize etme etkisinde projelere önemli yatırımlar yapmaktadır. Özellikle İran, Çin'in bu girişimi bağlamında yöneldiği ülkeler bakımından mühim bir yerde bulunmaktadır. İran'ın kritik konumu ile büyük enerji altyapısı, Çin için bu ülkeyle olan

iktisadi bağlarını kuvvetlendirmek adına ilginç fırsatlar sunmaktadır. Bu bakımdan, Çin ile İran için ekonomik ve askeri müttefikliğe dayanan bir anlaşma için çalışmalar yürütülmektedir. Taslak metin halinde olan bu anlaşma, Çin'in 25 yıl içinde İran'a enerji ve altyapı endüstrilerine 400 milyar dolarlık bir yatırım öngörmektedir. Bu yatırımlar, enerji altyapısının ilerlemesi, limanların güncellenmesi ile lojistik kapasitenin artırılması gibi durumlara dikkat çekmektedir (Yıldız, 2020, s. 5-7).

İran ve Çin arasındaki teknolojik bağlantılar son dönemlerde belirgin bir ivme kazanır. Bu ilişkiler, farklı zamanlarda merkezileşir. Her iki ülke, ortak çıkarlarını en üst seviyeye getirerek kritik sektörlerle mutabakat hazırlar. Enerji, iletişim teknolojileri, savunma ve altyapı çalışmaları gibi önemli sektörlerde mühim bir noktaya gelinir. İran'da yaygın bir sistem kurulmaktadır. Çin, siber gözetim sistemlerinde öncü bir pozisyonda olup, bu teknolojileri İran'a transfer ederek Tahran gibi metropollerde akıllı şehir projelerini ileriye taşımaya yönelik hedeflenen bilgi birikimini paylaşır.

Bu durumda İran, siber altyapısını çağdaşlaştırmayı ve şehir yönetimini daha etkin hale getirmeyi hedefler. Ali Hamaney'in teşviki ile birlikte bu iş birliği, bağımsızlık endişeleri ve Batı'nın müdahalesinden kaçınma sebebiyle önemli bir rol model olmaktadır. İran, bu tür bir teknolojik iş birliği ile kendi siber alanını güçlendirerek, dış etkilere karşı daha korumalı bir pozisyon almayı hedefler. İran ve Çin'in siyasal revizyonları ve düşünceleri bakımından bazı ortaklıkları bulunur. Hem İran hem de Çin, despotik yönetim biçimleri altında benzer bir sebeple denetimli dijital ortam oluşturarak, halk üzerindeki denetimi korumayı hedefler. Bu iş birliği, her iki ülkenin de kendi yarattıkları siyasi ideolojileri ile yönetim yaklaşımlarını teşvik eder. Bu tür bir iş birliği, uluslararası toplumda farklı yollara sebep olabilir. Özellikle Batı ülkeleri, bu tür teknolojik yatırımların insan hakları ihlalleri ve sivil özgürlükler üzerindeki olumsuz yönlerine ne kadar vurgu yapsa da, bu durum yanında tedirginliğe sebep olur. Aynı açıdan bakıldığında, Çin ve İran arasındaki stratejik bağların derinleşme eğilimi, uluslararası ilişkilerde yeni etkileşimlere neden olur. Her iki ülke, teknolojik altyapılarını kuvvetlendirmeyi ve uluslararası platformda daha etkili bir biçimde bulunmayı amaçlar. Fakat bu tür bir iş birliğinin neticeleri ve etkileri yaygın olarak takip edilmekte ve farklı politikalar bakımından çekişmelere yol açar (Khorrami, 2022).

Çin, yıllardır İran'a askeri malzeme ve savunma mekanizmaları ithal etmektedir. Bu ticaret sirkülasyonu, İran'ın savunma yeteneğini geliştirmekte ve Çin'in silah endüstrisini uluslararası pazarlarda mevcut olmasına destek olmaktadır. Çin, İran'a çeşitli silahları, gemileri ve mühimmat sistemlerini sağlamaktadır. Özellikle, İran'ın roket teknolojisindeki ilerlemeler, Çin'in sağladığı teknik danışmanlık ve donanım sayesinde önemli bir rol oynamaktadır. İran'ın nükleer programı, Çin'in uzmanlık desteği ile önemli adımlar atmaktadır. Çin, İran'a füze teknolojisi aktarmaya çalışarak, İran'ın yakın ve orta mesafeli balistik füze gelişimini ileriye dönük olarak sağlamaktadır. Artan teknolojik destekle, İran'ın yerel füze sistemlerinin ilerlemesine katkı sağlamaktadır. İran'ın Şahap olarak nitelendirilen füzelerinde Çin'in etkisi oldukça fazladır. Çin, İran'a askeri katkı sağlayarak, ordusuna teknik yardımda bulunmaktadır. Çinli askeri uzmanlar, İran'da birçok askeri alanda eğitim dersleri vermekte ve İranlı askeri uzmanlar, günümüz teknolojisine uyumlu savaş taktiklerinin birikimlerinden yararlanmaktadır. İran askerlerinin kabiliyetleri ile uzmanlaşması artmaktadır. Aynı ölçüde, Çin ve İran arasındaki askeri ilişkiler güçlenmektedir.

Çin ve İran müttefikliğinde askeri simülasyonlar hazırlanmakta ve askeri anlaşmalarda yer almaktadır. Bu askeri egzersizler, iki ülkenin askeri beraberliğini ileri bir seviyeye taşımakta ve operasyonel kabiliyetlerin ilerletilmesine çözüm olarak görülmektedir. İki ülkenin bölgesel ve küresel stratejik mevzuları ortak bir beyan hususuyla belirginlik sergilemektedir. Çin, İran'a siber güvenlik ve harp teknolojileri konusunda bir alternatif olmaktadır. İran'ın siber savunma kabiliyetlerini ön safhaya taşımakta ve elektronik harp ölçüsünü fazlaştırmaktadır. Çin'in sağladığı bu teknolojik yardım, İran'ın modern savaş konusundaki yetkinliğini artırmaktadır. Yemen'deki mücadele, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun Husilerin karşısında durduğu askeri operasyonla biçimlenmektedir. Husiler, İran tarafından desteklenmektedir. Silah satışı yapılan finansman kaynağı olan İran, askeri eğitim konusunda da yardım sağlamaktadır. Suudi Arabistan ve ittifak ortakları, Yemen'in gayrimeşru hükümetine yarar sağlamakta anılsa bile, İran gücünü bir nevi ortaya koymaya gayret göstermektedir. Çin, doğrudan askeri müdahale talebinde bulunmasa bile, dolaylı yoldan politik ve iktisadi teçhizatlarını kullanarak bölgede otoritesini artırmaya katkı sağlamaktadır. Çin'in Orta Doğu'daki enerji güvenliği ve Kuşak ve Yol Girişimi'ne destek vererek aslında bunu kanıtlar niteliktedir.

Çin'in İran'a, özellikle ABD'nin İran'a karşı uyguladığı ambargoları yapma isteğinden kaçınmasıyla biçimlenmektedir. Bu, Çin'in ABD ile olan sanayi ve ticaret piyasasındaki ilişkileri ve dünya çapındaki rol modeli sebebiyle taktiksel bir yol olmasına neden olmaktadır. ABD'nin 2015 yılında JCPOA'dan ayrılması ile beraber İran'a karşı ambargoları yeniden uygulamaya çalışması, Çin'i bu ambargoların karşısında daha farklı bir tutum sergilemesine sebep olmaktadır.

Çin, bu zaman zarfında İran ile olan iktisadi ilişkilerini ve enerji koridorunu ileriye taşıyarak Tahran'a mühim bir iktisadi ortam oluşturur. Çin, enerji stratejisi açısından İran'dan sattığı kaynaklardan uzun bir müddet enerji sağlamasında garantör olmaya çalışmaktadır. İran, geçmişte Çin için mühim bir petrol kaynağı olmuşken, Çin'in enerji ithalatını Körfez İşbirliği Konseyi gibi diğer faktörlerle de biçimlendirdiği anılmaktadır. 1995'te 129 milyon dolar civarında olan Çin'in İran'dan satın aldığı kaynak miktarı, 2011'de 23 milyar dolara fırlamaktadır. Fakat 2021'de bu ölçü 165 milyon dolara kadar geri seviyeye inmektedir. Bu, Çin'in enerji alımı sayesinde farklı kullanımının doğal bir sonucudur. Çin, İran ile olan bağlarını yalnızca enerji açıklığı olarak değil, aynı zamanda Orta Doğu'daki stratejik etkilerini artırmaya yönelik bir hizmet olarak kullanmaktadır. İran, bölgedeki jeopolitik hususlar açısından önemli bir rol model olarak nitelendirilir ve aynı zamanda Çin'in İran ile olan bağlarında bu ortaklık etkilerine rağmen bir öngörü olarak görülmektedir. Körfez İşbirliği Konseyi devletleri ile diğer bölgesel ortaklarla beraber enerji ve ticaret bağlarını farklılaştırarak, Çin jeopolitik tehlikesini atlattırmaya yönelmektedir (Marks, 2024).

İran'ın üst düzey siyasetçileri içinde kısaca ifade edilecek olursa, ABD öncülüğündeki monopol dünya düzenine karşı çok aktörlü bir uluslararası düzey sık sık dile getirilmektedir. Bu vizyon, İran'ın uluslararası platformda daha özerk hareket edebilme, bağımsızlık haklarını muhafaza etme ve daha çok yetinme isteğini tamamlamaktadır. İran, bu amaca yönelik ABD'nin etkisini azaltabilecek güçlü müttefikler aramakta ve bu doğrultuda Çin ile stratejik bağlarını incelemektedir. İran'ın küresel platformdaki düzeni doğrultusunda KİK ile yasal ve politik reformları etkisi altına alınmaktadır. İran, bölgesel tansiyonları hafifletmek ve dengeleri kurmak için KİK devletleriyle daha sıkı bağlar kurmayı amaçlamaktadır. Bu denge arayışları, İran'ın kapsamlı güvenlik ve iktisadi refahının savunma çabasının bir bölümüdür. İran, Körfez

alanındaki emniyet ve sürekliliğin öz yurt savunması için hayati önemde olduğunu kabul etmektedir. KİK ülkeleri ile barışçıl ilkelerin sağlanması ve bölgedeki yerel güvenlik tehditlerinin azalması, kolektif güvenlik araçlarının ilerlemesi açısından önemlidir. Bu doğrultuda İran, KİK devletleriyle beraber uluslararası güveni geliştirmeye yönelik diplomatik faaliyetlerde bulunmaktadır. Bölgesel güvenlik paktları ile mevcut eğitimlerle uyum sağlama süreci önemli bir adım olarak nitelendirilmektedir. KİK devletleri, enerji kaynaklarına sahip zengin ülkeler olarak İran için müttefik ortaklar olarak adlandırılmaktadır. İran, KİK devletleriyle enerji koridoru oluşturarak altyapı ve diğer iktisadi konularda iş birliğini artırmayı hedeflemekte, böylece ABD ambargolarının olumsuz etkilerini hafifletmeyi ve iktisadi konularda güç kazandırmayı amaçlamaktadır. Aynı ölçüde, bölgedeki iktisadi uyum artarak bölgesel düzen ve kalkınmayı teşvik etmektedir. Çin, İran için önemli bir ortak olarak, bölgedeki dinamikleri değiştirme potansiyeline sahiptir. Çin'in iktisadi gücü, bölgedeki yerel yatırım girişimlerini destekleyerek İran'ın bölgesel ve dünya çapındaki politikalarında önemli bir yer edinmektedir. Çin, İran'ın KİK ile olan bağlarında da önemli bir ara bulma fırsatı sunmakta ve iş birliğini sağlamaktadır. Çin'in bölgesel düzeydeki gücü, ABD'nin baskın otoritesine karşı koyarak denge sağlamakta ve İran'ın stratejik hareket alanını belirlemektedir (Bazoobandi, *Iran's Strategies in Response To Changes in US-China Relations*, 2024, s. 122-123).

6.BÖLÜM

HU JİN TAO DÖNEMİNDE ÇİN İRAN İLİŞKİLERİ

Hu'nun liderliği dönemi ele alınacak ve önemli bulunan konulara değinilmeye çalışılacaktır.

6.1. HU JİN TAO DÖNEMİ ÇİN

Hu Jintao, Çin Halk Cumhuriyeti'nin önceki devlet başkanı ve aynı zamanda Çin Komünist Partisi'nin genel sekreteri olarak görev yapmaktadır. Hu'nun hükümeti döneminde, 2002'de ÇKP'nin genel sekreteri ve 2003 yılında hükümet başkanı olarak göreve başlayıp 2012 yılında Xi Jinping'in iktidara gelmesine kadar bu görevlerini sürdürmektedir. Hu Jintao'nun iktidar döneminde iktisadi gelişme, istikrar konusunda uluslararası sistemde faydalı bir yönetim tarzına olanak sağlamaktadır. Hu Jintao'nun öncülüğü dolayısıyla Çin'in iktisadi gelişimi, sosyal potansiyellerin uygulanmaya çalışılması ile uluslararası platformda daha etkin bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan, Hu Jintao "bilimsel ilerleme" anlayışını geliştirerek iktisadi reforma yönelik adaletli ve ileriye dönük politikalarla yönlendirmektedir. Çin'in batı alanlarıyla beraber ilerlemeye teşvik etmeye ve kırsal bölgelerdeki yoksulluğun önüne geçmeye çalışmaktadır. Hu, piyasa iktisadi reformlarını hayata geçirerek dış ticaret hacmini artırmayı ve yabancı müttefiklikleri geliştirmeyi hedeflemektedir.

2000'li senelerde Çin ekonomisi ise ABD'den sonra dünyanın en büyük konumuna ulaşırken, bu durum devletin uluslararası politika stratejisi kayda değer bir değişimi ifade etmektedir. Bu süre zarfında 1990'lardaki savunmacı milliyetçilik algısından, özgüveni olan ve aktif bir yaklaşım olan uyum içinde bir yükselişe geçmekte ve uluslararası ilişkilerdeki dinamikleri önemli ölçüde değiştirmektedir. Özellikle, Konfüçyüs Merkezleri gibi dil ve kültür enstitüleri, 2008 Pekin Olimpiyatları ile 2010 senesindeki Şanghai Expo gibi uluslararası faaliyetleri, Çin'in yumuşak güç yöntemlerinin kayda değer unsurları olarak öne çıkmaktadır. Bu faaliyetler ile medyada süregelen propaganda, Çin'in uluslararası imajını pekiştirirken, aynı ölçüde bölgesel güç konumlarını değiştiren iktisadi ilişkiler kurma gayretlerine altyapı oluşturmaktadır. Çin'in 1950'lerden bu yana devamlı olarak barışçıl politikası ile Deng Xiaoping döneminde reformların öğretisi

haline gelirken, Hu Jintao'nun 2003 senesinde bu yaklaşım huzurlu yükseliş olarak tekrardan anımsanmakta, Çin'in global ekonomik alandaki rolünü pekiştirmektedir. Bu dönüşüm sayesinde, 1997 ve 2008 senelerindeki iktisadi krizlerinden hiç etki almadan, ABD ile AB gibi büyük güçlerle taktiksel iş birlikler kurarak, kalkınma sürecindeki ülkelerle de kuvvetli iktisadi bağlar ilerletmesiyle beraber, Çin'i yeni bir yükselmeye başlayan güç olarak nitelendirir. 2003'te ortaya çıkan "Pekin Konsensüsü" adlanması, neoliberal iktisadi alana bir seçenek olarak öne çıkmaktadır ve kalkınmakta olan ülkelere müdahale olmaksızın, devlet odaklı, kalkınmalı bir model teklif etmesi iddiasıyla ön plana çıkmaktadır. Bu sayede ise Çin, kendi kalkınma modelini dünya çevresinde yeni bir paradigma oluşturan model olarak tanıtarak, Amerikan üstünlüğüne meydan okuduğunu göstermektedir. Tüm bu ilerlemeler sayesinde, Çin'in uluslararası alandaki rolünün dönüşüm süreci ile huzurlu yükseliş ilkesi, barışçıl bir birliktelik anlayışının ana özellikleriyle devamlılığını nasıl koruduğunu açıkça gösterir. Böylelikle, Çin, alanın sakin bir üyesi olmaktan kurtulup, kuralları tayin eden bir aktör olma konusunda önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Bu süre zarfında ise global güç dengesinin farklılaşması bakımından göz alıcı bir durumu sergilemektedir ve uluslararası ilişkilerin geleceğinde Çin'in etkisinin güçleneceğine dair belirgin bir gösterge sağlamaktadır (Ergenç, 2014, s. 661).

Hu Jintao'nun hükümeti sayesinde Jiang Zemin'in politikalarına faydacı bir yaklaşımla yaklaşılır ve bazı siyasi ideolojiler nezdinde eleştirilere maruz kalır. Hu'nun burada açıklanması gereken nokta, 17. Parti Kongresi'nde verdiği raporda önemli noktalara değinmesidir. Raporunda verdiği analize göre, Jiang'ın Üç Temsil teorisini betimlerken, Çin özelliklerine sahip olan özellikle "Kurumsal Sistemi" teyit etmektedir. Bu farklılıklar, Hu'nun siyasal reformu ile ideolojik metodunun vurgulandığı çizgileri betimler. Hu Jintao, Çin'in kendine özgü olan "Kurumsal Sistemini" açıklamaktadır. Bu sistemi kendi yönetimiyle birleştirir. Bu sistem, sosyalist tarafı önemli ölçüde sunarken, iktisadi gelişmeyi ve sosyal düzeni hemen hemen açıklamaktadır. Hu'nun öncülüğünde sağlık, eğitim ve sosyal stratejik hedeflerle politikalar benimsenir. Özellikle kırsal yerlerdeki sağlık sektör alanlarının hedeflenen düzeyde ilerlemesi ile mevcut eğitimin geliştirilmesi, bu dönemde önemli politikalar arasındadır. Hu, Çin'in uluslararası platformdaki etkisini artırmak için faydacı bir görüş benimser. Bu siyasal düzeyde iktisadi ilişkiler ve çok boyutlu siyasal düzeyde anılır.

Hu Jintao'nun iktidarı genellikle ortalama bir figür olarak bahsedilse de kayıp yıllar olarak nitelendirilen dönemde bu algı yanıltıcı olabilir. Hu ve Başbakan Wen Jiabao'nun önderliği neticesinde önemli siyasal yapılanmalar başlar ve bazı konularda kayda değer başarılar elde edilir. Özellikle küresel düzeyde yenilikçi görüşleri ile dış politika gibi alanlarda net ifadelere yer verilen adımlar atılmaktadır.

Hu'nun görevi boyunca bir önceki dönemde Jiang Zemin dönemindeki aşırı derecede yer alan gelişme odaklı politika noktalarından uzaklaşarak iç bölgelerin ilerlemesine ve sosyal adaletin sağlanarak yaşam koşullarının iyileştirilmesini öngörür. Ayrıca buna ilaveten çevresel faktörlerin etkilerine, yoksullukla mücadeleye, çiftçi kesimine önem verilmesi, kamunun stratejik alanı ile iş eğitime ve diğer kamusal kesimler bakımından vurgu yapılmaktadır. Bu politika değişimi çerçevesinde takdire şayan ve ilerleyici bir politika benimsemektedir. Çin'in küreselleşmesi neticesinde merkezîyetçi yapısıyla çevresel sorunlarla karşılaşmaktadır. Hu iktidarı sonucunda çevre koruma siyasi ritüellerini kapsayarak ilerleme ile çevreci politikaları vurgular. Hu Jintao'nun dış politikası genel olarak ifade etmek gerekirse, Çin'in uluslararası platformda aktif statüsünü güçlendirmeye çalışmaktadır. Çok taraflı diplomasi hareketi olarak ve ekonomik iş birliklerine büyük önem atfedilmesi, Çin'in global rolde aktif olması açısından önemli bir konudur (Shambaugh, 2021).

“2006 sonrası, batılı ülkelerden yönelen ambargolar neticesinde ülkelerle olan ticari ilişkilerin zayıflaması ve Çin, Hindistan ve Güney Kore başta olmak üzere Asya ülkelerinin milli gelirlerindeki artış, İran'ın Asya pazarına yönelmesini sağlamaktadır” (Tuğlu, 2023, s. 108-109). Buradan anlaşılacağı üzere Çin ve Hindistan'da yapılan üretimin önemli ölçüde arttığı, İran'ın Asya pazarıyla daha yakın ilişkilerin kurulduğunu gösteriyor. Yaptırımların İran'ı, ekonomisini Batı'ya bağımlı olarak çıkararak, Asya ile daha derin ekonomik ilişkiler kurmaktadır. Bu değişim, İran'ın dış ticaretinde ve ekonomik olarak güçlendirilmiş esnekliğinde ve adaptasyon yeteneğini yansıtmaktadır.

Bu dönemde kısacası Çin, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olarak göze çarpmaktadır. Çin'in iktisadi olarak güçlenmesi, küresel düzeyde ilerlemesi ve bu alanda yükselmesi ile uluslararası platformda daha etkin bir hale gelerek güçlenmektedir. Bunlarla beraber, insan hakları konusunda gelişmesi ile sosyal adaletin sağlanması

konusunda bu devirde mühim konulara değinilmektedir. Hu'nun öncülüğünde, Çin'in modern hareketleri ile küreselleşme hedefi doğrultusunda ilerleme nezdinde kritik bir döneme ihtiyaç duyulmaktadır.

6.2. İRAN NÜKLEER PROGRAMINA KATKISI

2002 senesinde İran'ın nükleer programını duyurması ile birlikte uluslararası platformda büyük bir kargaşa halini alan nükleer program, dünyaca bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Bu dönem bazında bakıldığında, İran'ın nükleer program icraatları ile ilgili önemli olaylar meydana gelir. İran'ın eski Cumhurbaşkanı Rafsancani, İran'ın standart olmayan silahlara sahip olmasını vurgular. Bu açıklama sonucunda ise İran'ın nükleer faaliyetini barışçıl hedeflerle beraber yürütmeye çalıştığına kanaat getirerek önem atfetmeye çalışmaktadır. Muhammed Hatemi, İran yayın organlarındaki nüktesinde Natanz'ı devirmeye çalışmış ve diğer nükleer yerlerin bırakılması konusunda uyarılmaktadır. Hatemi, bu tesislerin açılması konusunda dünyaya zarar getirecek bir şey olmadığını, sadece ülkesini geliştirmek için yaptığını vurgular ve UAEA, bu tesislere gelmesi için davette bulunmaktadır. (Nikou, 2021).

“Çin, İran'ın nükleer programını barışçıl sınırlar içerisinde kalmak kaydıyla desteklemektedir. Çin Dışişleri bakanı Yang Jiechi, Kasım 2007'de Kabil'de yaptığı bir açıklamada; "Çin, İran'ın nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanmasına hakkı olduğuna inanmaktadır” (İşbilen, 2009, s. 153).

ABD'nin İran'ın nükleer programı konusunda Çin'i kendi tarafında çekme gayretlerine karşı durulmasını anlatmaktadır. 2005 yılında İran'ın nükleer bölgelerinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sevk uyarısı geldiğinde, Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, bu adımı desteklemeyi reddetmektedir. Bu durum, Çin'in dış politikasındaki bağımsız durmasını ve özellikle enerji tüketiminin önemli bir kısmını karşılayan İran ile oluşturulan bağlarını koruma arzusunu yansıttığı düşünülmektedir (Howard, 2006, s. 99).

Çin'in ise bu durumda tutumu, İran'ın nükleer faaliyetine karşı genel nitelikte politik ve orta noktayı bulmaya çalışan bir tavır sergilemeye çalıştığı yönündedir. Çin, İran'ın nükleer faaliyeti hakkında uluslararası halkın endişelerini barındırdığına inanır. Bu konu hakkındaki soruna çözüm bulunması gerektiğini bilir. Ancak farklı bir noktada

ise İran'ın nükleer programının barışçıl amaçlar taşıdığı ve uluslararası nükleer programının barışçıl bir hedef olduğunu belirtir. Bu kapsamda Çin, İran ile olan ticari ve stratejik ilişkilerini geliştirirken uluslararası halkla anlaşarak İran'ın nükleer programının denetleme yapılması ile kontrol edilmesi gerektiği sürecini belirtir.

Rusya lideri Vladimir Putin ve Çin lideri Hu Jintao'nun müşterek açıklamaları, o dönemde İran'ın nükleer programıyla ilgili uluslararası arenadaki kaygılar ve münakaşaların sebebidir. İki mevkidaş, İran'ın nükleer programının barışçıl bir amaç taşıdığını vurgulamakta ve İran'ın uluslararası toplumun taleplerini karşılaması gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada, Rusya ile Çin, İran'ın nükleer faaliyetlerinin kontrol edilmesi ve uluslararası nükleer güvenlik şartlarına uyulması hususunda kesin bir tavır sergilemektedir (Iran Nuclear Chronology, 2011).

Tahran'da toplanan Birleşmiş Milletler nitelikli uzmanları, İran'ın nükleer silah gelişim sürecini anlayabilmek amacıyla İranlı temsilcilerle bir araya gelir. Bu toplantı hakkında Uluslararası Atom Enerjisi Dairesi ekibinin liderliğinde bulunan Pierre Goldschmidt, gelişim kaydedilmesini umduğunu ifade eder. İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi, Uluslararası Atom Enerjisi Dairesi'nin, İran'ın nükleer silah üretmesi konusunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne gelmesine engel olabileceklerini belirtir. Harrazi, denetçilerle daha fazla temasta bulunacaklarını ifade eder; ancak İran'ın uranyum zenginleştirme hakkının teminat altına alınması konusunda, nükleer tesislerinin sınırsız yetkiyle araştırılmasına karşı çıkar.

Hu Jintao, BM'nin çok uluslu diplomasi ile uluslararası yönetimin öncü rolünü korumaktadır. BM'nin uluslararası sorunlarda tek yönlü icraatları değil, birlikte çözüm bulma çabalarını desteklemesi gerektiğini vurgulamaktadır. BM'nin, özellikle gelişmekte olan ülkelerin menfaatlerini muhafaza etmeye çalışan bir yapılaşma olduğunu vurgulamaktadır. Hu Jintao, BM'nin uluslararası barışı korumasını ve emniyeti koruma hedefine katkıda bulunmaktadır. Çin'in bu süre zarfında barışın korunması faaliyetlerinin fazlaştığı ve uzlaşmacı çözümü için BM'nin rolünü kuvvetlendirme talebini belirtmektedir. Aynı ölçüde, askeri güç kullanımı yerine barışçıl yolların seçilmesi gerektiğini belirtmektedir. Hu Jintao'nun dış politika hedefi, İran ve BM arasındaki gerilimleri diplomatik barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşması gerektiğini

vurgulamaktadır. Çin ise İran'ın nükleer probleminin askeri yollarla değil, anlaşma yoluyla halledilmesinin gerektiği kanaatindedir. Çin, İran'a karşı yapılan ambargoların sonucunda bazen kararsız kalarak bu diplomatik problemin çözüme kavuşturulması gerektiğini yinelemektedir.

“Hu Jintao'nun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı "Kalıcı Barış ve Ortak Refah İçin Uyumlu Bir Dünya İnşa Etmek" başlıklı konuşma, Çin'in uluslararası alandaki vizyonunu ve stratejik hedeflerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hu, Zheng Bijian'in makalesinde ifade edilen temalarla paralel olarak, Birleşmiş Milletler sisteminin uluslararası güvenlik ve kalkınma için hayati bir çerçeve olduğunu vurgulayarak, Çin'in bu yapının bir parçası olarak hareket edeceğinin altını çizmektedir. Konuşmasında, dünya işlerinin demokratikleştirilmesi yönündeki eğilimi desteklemesi, Çin'in çok kutuplu bir dünya için çağrıda bulunduğuna işaret ederken, aynı zamanda Amerikan gücünün görece azalmasını da öngörmektedir. Bu bağlamda, Hu Jintao, Çin'in barışçıl bir şekilde ve uluslararası iş birliği içinde hedeflerine ulaşma kararlılığını ifade etmektedir. Böylece, Çin'in yükselen gücü, hem iç hem de uluslararası düzeyde, barış ve refah anlayışıyla şekillenecektir. Bu konuşma, Çin'in kendisini uluslararası toplumda sorumlu bir aktör olarak konumlandırma çabasının bir parçası olarak değerlendirilebilir” (Kissinger, 2011, s. 670).

Amerika Birleşik Devletleri, İran'ın uranyumu nükleer silah üretiminde kullanmasına karşı çıkar ve bu sebeple İran'ın nükleer faaliyetleriyle ilgili uluslararası incelemeleri talep eder. Daha önce yapılan incelemeler sonucunda, bazı nükleer tesislerde silah üretimi amacıyla kullanılan uranyumun izlerine rastlanabileceği ifade edilir. Bu gelişmeler sonucunda, uluslararası platformda İran'ın nükleer programı konusundaki münakaşalar ve politik tartışmalar yanıt bulmaktadır. Uluslararası toplum, İran'ın nükleer programının yalnızca barışçıl amaçlar için kullanıldığına dair güvence ararken, İran ise kendi enerji ihtiyaçlarını karşılamak için bu programı kullanma hakkını savunmaktadır (İran'da Nükleer Denetim Görüşmeleri - 2003-10-02, 2003).

Buradan da anlaşılacağı üzere, nükleer program uluslararası platformda uzun süren gerginliklere neden olan bir gündem konusu olmaktadır. İran, nükleer enerji programı ile teknolojik ilerleme hakkını ararken, birçok Batı devleti ve uluslararası

toplum, İran'ın nükleer sisteminin askeri hedefler taşıyabileceğini ve nükleer silah üretim kapasitesine sahip olabileceğini düşünmektedir. İran'ın nükleer programının başlamasından bu yana, uluslararası topluma karşı yeterince şeffaflık göstermemesi ve bazı nükleer faaliyetlerini gizlemesi, uluslararası güvenlik problemlerine yol açmaktadır. Uluslararası toplum, İran'ın nükleer programını sıkı bir şekilde kontrol altına alarak askeri kullanım tehlikesini en aza indirmeye çalışmaktadır ve bu, büyük ölçüde uluslararası anlaşmalar ve gözetim sistemleri sayesinde gerçekleştirilmektedir. IAEA, İran'ın nükleer programlarını düzenli olarak denetime tabi tutmakta ve rapor altına almaktadır. Ancak, bazı durumlarda İran'ın bu denetim sistemini tam olarak uygulamakta yetersiz kaldığı ve şeffaflık konusunda sorunlar yaşadığı düşünülmektedir.

Diğer taraftan, o dönemde örnek vermek gerekirse, Hu Jintao ve İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad arasındaki toplantılar neticesinde, İran'ın nükleer faaliyeti hususunda uluslararası platformlardaki bağların nasıl değerlendirileceği ve potansiyel sorunlara çözüm arayışı için atılması gereken önemli adımlar üzerinde hedefler belirlenir. Hu Jintao, Ahmedinejad'a, İran'ın nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanması gerektiğini ve bu amaçla karşılıklı güvenin sağlanabilmesi için somut adımlar atması gerektiğini belirtir. Bu adımların, yalnızca İran için değil, aynı zamanda Orta Doğu genelinde barış ve istikrara katkı sağlaması gerektiğini vurgular.

Ahmedinejad ise Hu Jintao'ya, İran'ın BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olmasıyla birlikte Almanya ile de ilişkilerin devam edeceğini vurgular. Ancak, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) İran'ın nükleer programını denetleme konusundaki kararları hakkında da açık bir şekilde görüşlerini ifade eder. İran, nükleer programının barışçıl amaçlar taşıdığı konusunda ısrar ederken, Batı güçleri ve uluslararası toplumun bazı kesimleri, İran'ın askeri kullanım potansiyeline yönelik endişeleri dile getirir ve ambargoların devamını savunur. Bu durum, İran'ın uluslararası platformda kabul görmesi ve ekonomik olarak yalnız kalma riskini taşıması açısından önemli bir test niteliği taşır. İlerleyen süreç boyunca, İran'ın nükleer politikaları ve uluslararası toplumla olan ilişkilerinin tutumu, bölgesel ve küresel istikrar üzerinde belirleyici bir faktör olarak kabul edilir. Çin, İran'ın nükleer programı hakkındaki Birleşmiş Milletler kararlarını uygulama konusunda başarılı olma ihtimalini zayıflatabileceği endişesini taşıyan Batılı güçlerin görüşlerini onaylar. İran, tartışmalı nükleer faaliyetleri nedeniyle Batı'nın

ambargoları altındadır. Tahran, nükleer programının barışçıl hedeflere yönelik olduğunu ısrarla savunmaktadır (中国在安全峰会会外敦促伊朗重回谈判桌, 2011).

Çin Başkanı Hu Jintao ile mevkidaşı pozisyonunda bulunan geçmiş dönem ABD Başkanı Obama, Çin grubunun medyaya açıklama yaparak beş öneriyi kamuoyuna duyurur. Hu Jintao, Çin-ABD bağlarının gelişiminde ilk sırada yer alan ilişkilerin her zaman doğru zamanda ilerlemesi gerektiğini savunur. İkinci olarak, her iki devletin temel çıkarlarının zarar görmesi durumunda, önemli kaygı duyulan konulara saygı gösterilmesi gerektiğini belirtir. Üçüncü olarak, üst düzey yöneticiler arasında genelde fikir alışverişinin olması ve karşılıklı görüşmelerin yapılması gerektiğini ifade eder. Dördüncü olarak, iş birliğinin pratikleşmesi gerektiğini savunur. Beşinci olarak ise, önemli uluslararası ve bölgesel konularda iletişim ve koordinasyonun kuvvetli olması gerektiğini vurgular. Görüşmelere ilaveten, Çin-ABD ekonomik ve ticaret bağlarının yanı sıra ortak endişe yaratan diğer konuların da ele alınacağı bilgisi verilmektedir.

Çin'in, İran'ın nükleer sorununa ilişkin tavrı, uluslararası nükleer silahların yayılmasının önlenmesi sisteminin muhafaza edilmesi ve Orta Doğu'da sükûnetin ve barışın sağlanmasını hedefler. Çin, İran'ın nükleer silah elde etmesine karşı çıkmasıyla bilinir ve bu konuda kararlı bir politika benimser. Çin'in benimsediği bu politika, ikili stratejik bir hedef olarak kabul edilir. Bu strateji, İran'ın nükleer sorununun çözümüne ilişkin tartışma ve müzakerelerin en etkili olduğu konulardan biri haline gelir. Yani buradan çıkarılacak sonuç, Çin'in uluslararası platformda, İran'ın nükleer programının sivil amaçlarla sınırlı kalmasını sağlamak için diplomatik çözümler arayışında olduğudur. Bu çerçevede, Çin, İran'ın nükleer programlarının denetim altında tutulmasını ve uluslararası kurallara uygun bir şekilde yürütülmesini istemektedir.

2003 yılı haziranında, IAEA Yönetim Meclisi, İran'ın nükleer icraatları konusunda şu adımları atmaya çalışır: İran'dan nükleer programında malzeme üretmemesi hususunda gayret göstermesi istenir. Natanz'daki tesis, denetim raporları sunmayı artırmaktadır. İran, IAEA ile Ek Protokol çağrısında bulunur ve bunu yinelemektedir. Ek Protokol, IAEA'nın İran'ın nükleer yaptırımlarını daha detaylı ve etkili bir şekilde denetlemesini sağlamayı amaçlar. İran, nükleer programının barış amaçlı olmasına ilişkin güvenlik konusuna önem vermektedir. Bu adımlar doğrultusunda,

uluslararası platformun İran'ın nükleer programıyla ilgili korkularını gidermesi ve şeffaf davranması gerektiğini vurgular. Böylece İran'ın uluslararası hukuk konularına da önem göstermesi ve güvenilirliğini artırması gerektiği belirtilir. İran, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile kabul edilen Ek Protokol'e özen göstermeyi onaylar. Ek Protokol, IAEA'nın İran'ın nükleer faaliyetlerini daha detaylı ve etkin bir şekilde denetlemesi gerektiğini savunur. İran, ilaveten Ek Protokol'ün koşullarına uygulamaya devam etmeyi ve bu denetim mekanizmasını kontrol altında tutarak nükleer programının barışçıl olduğunu teyit etmektedir (Wing, 2010)

Hu Jintao döneminde, kısaca Çin'in İran'ın nükleer programına verdiği destek karmaşık bir durumda olduğu söylenebilir. Çin, enerji kaynaklarına muhtaç olması sebebiyle İran ile enerji alanında iş birliği sağlamaya çalışmakta ve ticaret bağlarını ilerletmeyi ilk aşama olarak görmektedir. Bu iş birliği bağlamında, Çin, İran'a nükleer enerji teknolojileri ile yatırım yapmaya başlar. Ancak, Hu Jintao döneminde, Çin'in İran'ın nükleer programına öncelik vermesi, yalnızca ekonomik çıkar sağlamada önemlidir. Çin, uluslararası toplumun kaygılarına da öncelik vererek İran'ı diplomatik yollarla güçlendirmeye yardımcı olmaktadır. Özellikle, İran'ın nükleer programını gerçekleştirme hususunda barışçıl hedefler taşıdığını ifade etmektedir.

6.3.İRAN VE ÇİN ENERJİ İŞ BİRLİĞİ

Hu Jintao dönemi arasındaki zaman diliminde, Çin ile İran bakımından imzalanan ve gerçekleştirilen enerji anlaşmaları neticesinde iki ülke arasında stratejik ilişkilerin esas taşları oluşmaktadır. Bu dönem süresince, Çin'in hızla artan enerji hareketlerini belirlemek ve İran'ın enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla birçok önemli mutabakat sonucu anlaşma imzalanmaktadır. İşte bu dönemde gerçekleştirilmeye çalışılan anlaşmalar ve bu dönemdeki konulara değinilecektir.

Kasım 2004'te İran ile Çin arasında imzalanan 100 milyarlık enerji çözümü, sadece iki devlet arasındaki iktisadi ilerlemenin derinleşmesine yol açmayıp aynı zamanda uluslararası enerji politikaları ile stratejiler üstünde önemli bir etki yaratmaktadır. Bu tür büyük anlaşmalar, küresel enerji sektörünün önemli dinamiklerinin şekillenmesine yol açarken, aynı zamanda siyasi ve jeopolitik dengeler de mevcuttur (Aksarova, 2019, s. 216)

Hu Jintao döneminde, Çin'in en büyük uluslararası petrol şirketlerinden biri olan Sinopec, İran'ın Yadavaran petrol sahasında ilerleme kaydetmek için üretim potansiyellerini hızlandırmak amacıyla önemli bir anlaşma hazırlamaktadır. Bu anlaşma sonucunda, Çin'in İran'da gerçekleştirdiği en büyük enerji projesi finansmanı olarak kabul edilebilir ve iki ülke arasında imzalanan stratejik enerji iş birliği neticesinde önemli bir örnek gösterilebilir. Ocak 2001'de Sinopec ile NIOC arasında imzalanan Zavareh-Kashan petrol sahası anlaşması, Çin ile İran arasındaki stratejik enerji boyutunun önemli bir kilit noktası olarak beyan edilir. Farklı alanlarda incelendiğinde, Sinopec, Zavareh-Kashan petrol alanının işletme ve geliştirme problemini öne çıkarır. Sinopec'in İran'daki operasyonlarının faaliyeti sonucu olarak ilerlediği söylenebilir. Şirket, alanın petrol üretim merkezini artırmak ve verimliliğini kontrol altında tutmak amacıyla ilişkileri derinleştirir. Bu durum, Çin ile İran arasındaki enerji iş birliğini derinleştirir. İki ülke arasında enerji alanında yapılan bu tür anlaşmalar, diplomatik bağların kuvvetlenmesi ve ekonomik iş birliğinin artmasına yardımcı olur. Özellikle, Çin'in enerji kaynaklarına erişiminin garanti altına alınması ve İran'ın petrol alanlarının genişlemesi bakımından stratejik bir önem taşır (Salam, 2017, s. 17-18).

“Enerji iş birliği, Çin-İran ekonomik ilişkilerinin omurgası oluşur, ancak ekonomik sistemler diğer alanlarda da bulunur. Ham petrol ticareti enerjinin iş birliğinden oluşur. 2005 yılında İran, Çin'in üçüncü önde gelen yabancı tedarikçisidir. Suudi Arabistan'ın ithalat hizmetlerinin yaklaşık %14'ünü karşılamaktadır. Ocak 2006'da İran, Çin'in birleştirilmiş ithal petrol kaynağı olarak Suudi Arabistan'ın yerini almaktadır” (Tabarani, 2008, s. 340-341).

İran ve Çin arasındaki bağlar kuvvetlenir ve sınıfının farklılık gösterdiği bir dönem meydana gelir. İran'ın yerel politik faktörleri ile gözlemlenen çeşitlilikler, Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte ve ekonomik amaçlarla olan bazı olumlu sonuçlar neticesinde farklılıklar ortaya çıkar. 2005 yılında, İran ile Çin arasındaki bağların bazılarında önemli sorunlardan bahsedilmektedir. Çinli enerji rezerv şirketlerinin tutum ve davranışlarıyla İran'daki petrol ve doğal gaz rezerv projelerine dair birçok konuda ayrıcalıklar sağlanır. CNPC ile Sinopec gibi büyük Çinli şirket ortaklıkları, İran'da petrol sahalarının genişlemesi ve doğal gaz rezervlerinin oluşmasında mühim projelere el atmaktadır. Bu projeler, hem İran'ın enerji üretim

kapasitesini güçlendirir hem de Çin'in enerji kapasitesine yardımcı olmak üzere önemli bir sebep oluşturur. İran ile Çin arasındaki ekonomik hususta, özellikle enerji platformunda dikkatli bir şekilde ilerlenmektedir ve kritik bölgeler kazanç sağlar. Çin, enerji güvenliğini sağlama konusunda ve kaynakların verimli kullanımı için İran'da önemli konularda petrol ve doğal gaz ithalatı sağlamaktadır

Yadavaran Petrol Sahası Anlaşması, 9 Aralık 2007 tarihinde Sinopec, İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC) ile İran Petrol Bakanlığı arasında imza altına alınan önemli bir anlaşmadır. Bu anlaşma ile Çin'in İran'da hayata geçirdiği en büyük enerji potansiyellerinden biri olmaktadır. Sinopec, Yadavaran petrol alanının ilerletilmesi ve işletilmesi amacıyla yaklaşık olarak 70 milyar dolarlık bir yatırım yapması beklenmektedir. Çin'in İran'daki en büyük enerji potansiyellerinden biri olarak anlaşılmaktadır. Anlaşma sayesinde Yadavaran petrol alanında günlük 85.000 varil petrol üretme kapasitesi olmaktadır. Bu üretim kapasitesinin ilerlemesi amacıyla o dönemlerde daha da fazlalaşması planlanmaktadır. Sinopec, projenin teknik boyutunda İranlı mühendislerine eğitim vereceğini belirtmektedir. Bu, İran'ın enerji kapasitesini artırma çabalarını onaylamaktadır. Anlaşma sayesinde Çin'in enerji kapasitesini artırmak ile İran'ın zengin petrol rafinerilerine fayda sağlamak için önemli bir stratejik hedefe odaklanılmaktadır. İki ülke arasındaki bu tür büyük projeler, iktisadi hedefin ilerlemesi ile politik ilişkileri kuvvetlendirmektedir. Yadavaran Petrol Sahası Anlaşması sayesinde Hu Jintao döneminde Çin ile İran arasındaki politik enerji iş birliğinin mühim bir örneğini incelemekte ve her iki ülkenin de enerji alanında iş birliği yaparak karşılıklı fayda sağlamasını hedeflemektedir.

“2004 yılı sonunda Çin, İran'la 70 milyar dolarlık bir enerji anlaşması imzalamıştır. Söz konusu anlaşma Sinopec'in Yadavaran doğal gaz alanını kapsamlı biçimde geliştirmesini, boru hatları da dahil ilgili bir petrokimya ve doğal gaz endüstrisinin kurulmasını kapsamaktadır.27 İki ülke arasındaki ticaret hacmi de giderek karşılıklı bağımlılığa doğru gitmekte, karşılıklı ticaret 1994 yılında 400 milyon dolar iken bu rakam 2008 yılında 29 milyara yükselmektedir” (Sayman, 2012, s. 162).

NIOC, 2004 yılındaki Çinli şirketle yaptığı anlaşma sonucu belirli bir alanı kalkındırma ile 25 yıl boyunca yılda 10 milyon ton ilerleyen doğal gaz satın alma sözünde

bulunmaktadır. Fakat bu anlaşmanın neticelendirilmesi, beklenen ABD'nin müdahale etme kaydı ile ilerleme sürecinin biraz yavaşlamasına neden olmaktadır. ABD, Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi'nin İran topraklarındaki bütün yatırımları dahil olmak üzere İran ile yapılan bazı anlaşmalara karşı çıkararak ambargo uygulanmasını sağlamaktadır. Yapılan bu ambargolar sonucunda, söz konusu anlaşma metninin bitirilmesinde gecikme yaşanmaktadır. İran'ın resmi bir yayın organı olan Shana'ya açıklama yapan NIOC Genel Müdürü Seyfollah Jashnsaz, sonuçlanan anlaşmanın geleceğe ışık tutacağını ve aynı zamanda anlaşmanın nüansları hakkında durumunu anlatmaya özen göstermektedir. Bu durum sonucunda, Çin ve İran arasındaki enerji proje yatırımlarının politik ve ekonomik yönlerine nasıl bir etki vereceğine dair belirginlikler ortaya çıkmaktadır (Aguinaldo, 2008).

Güney Pars anlaşması ise diğer yandan 2009 senesinde imzalanmış olup, Çin'e ve İran'a etkileri oldukça fazladır. Bu etkiler, enerji koridoru güvenliği ile ana hedef olan stratejik iş birliği gibi birçok şekilde kendini göstermektedir. Güney Pars alanının geniş alanlara yayılması ile İran, doğalgaz üretimi hususunda önemli etkilerini artırmaktadır. Çin, dünyanın en önemli enerji tüketici potansiyeline sahip olup, İran'dan doğalgaz satın alarak enerji bekasını sağlamaktadır. Bu anlaşma içinde Çin'in enerji sağlamadaki olanakları çeşitlenmektedir ve enerji bakımından bunu güvence altına almaktadır. Çin, İran'dan uzun sürede doğalgaz almasını sağlayarak enerji ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bu durum sonucunda, Çin'in enerji piyasasındaki hareketliliklerine karşı sağlam olmasını mümkün kılmaktadır. Çinli enerji şirket ortakları da Güney Pars gibi büyük yerlere fon sağlayarak İran'daki mevcut durumlarını artırmaktadır. Bu kaynaklar sayesinde Çin'in enerji ihtiyacını güçlü bir konumda karşılamasına olanak sağlamaktadır.

İran'a yapılan uluslararası yaptırımlar, Çin için hem bir sorun olmakta hem de aynı zamanda bir olanak sağlamaktadır. Çin ile İran arasındaki iş birliğini korumak amacıyla Batı'nın ambargolarına karşı bir çözüm durumu ortaya çıkmakta ve bu sayede Çin'in küresel enerji piyasasındaki konumu güçlenmektedir. İran Petrol Bakanlığı'nın resmi yayın organı Shana'nın yorumuna bakacak olursak, İran'ın Güney Pars Faz 13 gaz kapasitesini artırma proje önerisi dahilinde rafinerisinin icraata geçmeye başladığı belirtilmektedir. Proje kapsamında Güney Pars gaz alanının en önemli kısmı olarak İran'ın doğalgaz üretim alanını fazlalaştırmayı amaçlamaktadır. İran Petrol Bakanlığı tarafından,

İran'ın 110 milyon üretme hafızası olan güçlü Güney Pars vasıtasıyla doğalgaz bölgesinin yeni dönemine başlanacağı da duyurulmaktadır. Bu gelişmeler sonucunda, İran gazının gerek dünyaya açılma kapasitesi daha da artmaktadır (Anadolu Ajansı, 2019).

Güney Pars alanının gelişmesi sayesinde, Çin'in Orta Doğu'daki stratejik menfaatleri sağlanmaktadır. İran, Orta Doğu'da önemli bir bölge gücü olma ısrarını sürdürmektedir ve Çin ile olan ilişkileri, iki ülke arasındaki bağın politik müttefikliğe uygun olmasını sağlamaktadır. İran'a uygulanan uluslararası yaptırımlar, Çin için hem bir sıkıntı sunmakta hem de bir taraftan ilişkilerin ilerlemesinde yardımcı olmaktadır. Çin, İran ile yaptığı enerji anlaşmasını Batı'nın yaptırımlarına karşı aslında bir karşı hamle olarak değerlendirmektedir. Diğer taraftan, Kuzey Azadegan petrol alanı, İran'ın güney kısmında yer alan Huzistan vilayetinde, Irak hududuna yakın bir alandır ve bu alan, İran'ın önemli petrol yerlerinden biri olmaktadır. Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC) ile İran arasında mevcut olan anlaşmalar, bu iş birliği sahasının petrol üretme kapasitesini fazlaştırmak için önemli roller üstlenmesini sağlamaktadır. CNPC, 2009 senesinde İran ile Kuzey Azadegan petrol alanının ilerlemesi hususunda bir anlaşma yapmaktadır. Bu anlaşma sayesinde, CNPC'nin alana yaptığı yatırımlar, icraat kısmını kapsamaktadır. Anlaşma bünyesinde, alandan günlük 75,000 varil petrol üretimi sağlanmaktadır. Hızla gelişmekte olan Çin iktisadının artmaya çalışan enerji kapasitesi, emniyetli ve sağlam enerji rezervine olan istikrarı artırmaktadır. Kuzey Azadegan petrol alanı, Çin'in enerji emniyetini sağlama hususunda önemli bir görev üstlenmektedir. Bu alanda yapılmaya çalışılan, Çin'in petrol dış satımını farklılaştırması ile bağımlılığını minimize etmesine katkı sağlamaktadır.

Kuzey Azadegan petrol alanı, CNPC ile İran arasında yapılan anlaşma ne kadar önemli bir anlaşma niteliği taşımış olsa da, bu proje farklı sıkıntılar ile gecikmelere neden olmaktadır. Sonucunda, Japonya'nın en büyük petrol şirketi kapasitesi Inpex, ABD'nin baskısı altında 2006 senesinde Azadegan petrol alanındaki hisselerini elden çıkarmak zorunda kalmaktadır. Bu durum neticesinde, İran alanındaki müttefiklik anlayışları gelişmeye başlamaktadır. Inpex'in bırakmasının ardından, Çin'in CNPC şirketi, İran ile North Azadegan petrol alanını büyük oranda karşılamak için satış gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda, NIOC ile CNPC arasında 1,76 milyar dolarlık, 12 seneyi kapsayan bu sözleşme, CNPC'nin alanı daha çok ilerletmesi ile daha sonra iktidarın NIOC'ye

devredilmesini öngörmektedir. Projenin bitmesinin ardından, CNPC, petrol ve gaz üretiminin sağlanması için ücret almaya yönelecektir (Karimimaksous, 2023).

İran ile enerji iş birliği yapan ülkelere karşı ABD'nin ambargoları ve baskın politikası yüz yüze gelmek durumundadır. Bu durum sonucunda, Japonya'nın Inpex şirketinin projeden bırakılması ile CNPC'nin İran'daki icraatının durmasına neden olmaktadır. Çin, hızla büyüyen ekonomisi için bir kaynak niteliği taşımaktadır. İran, müreffeh petrol ile doğal gaz alanları vasıtasıyla bu ihtiyacı karşılamasına yönelik eş anlamlı bir pozisyonda olmaktadır. Fakat projelerin bitirilmesi ile Çin'in enerji rekabeti açısından olumsuz yönde etkilenmektedir. North Azadegan petrol alanı ile Kuzey Pars gaz alanı projeleri kapsamında, Çin ile İran arasındaki enerji iş birliğinin sıkıntıları ile jeopolitik yaptırımları gözler önüne sermektedir. CNPC ile CNOOC'un İran'daki proje yerlerinden el bırakması sonucu, her iki ülke için de emniyetli ve iktisadi kayıplara yol açması mümkündür. Bunların sonucunda, uluslararası yaptırımların sıkıntılarını enerji konusunda atılacak adımlara gölge düşüreceği söylenebilir.

İran'ın enerji piyasasını ABD'li şirketlerle paylaşma zorunluluğundan kurtulması, Çin için stratejik bir fırsat yaratmaktadır. Çin'in, İran'dan petrol alımına karşılık kendi ürettiği malları bu ülkeye pazarlayabilmesi, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğini daha da derinleştirmektedir. Bu durum, İran ve Çin arasındaki karşılıklı faydaya dayalı ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.

Çinli enerji şirketleri, İran'daki enerji altyapısına önemli yatırımlar yapmış ve çeşitli ortaklıklar kurmuştur. Bu yatırımlar, İran'ın enerji üretim kapasitesini artırırken Çin'in de güvenilir bir enerji kaynağına erişimini sağlamaktadır. İran'daki genç nüfus, Batı tipi tüketim alışkanlıklarına eğilim göstermektedir. Çin, bu talebi karşılamak için elektronik, giyim, otomobil ve diğer tüketim mallarını İran'a ihraç etmektedir. İran, ekonomik yaptırımlar ve kısıtlamalar nedeniyle ihtiyaçlarını en ucuz ve verimli şekilde karşılamaya çalışmaktadır. Çin'in uygun fiyatlı ürünleri, İran'ın bu ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır.

6.4. ŞANGAY İŞ BİRLİĞİ VE DİĞER İLİŞKİLER

Hu Jintao'nun 2002-2012 yılları arasında hükümetinde Çin ile İran arasında hakim olan bağlar ileri şekilde güçlenmektedir. Bu dönemde iktisadi, siyasi ve stratejik bağlar kuvvetlenmiş ve bu iş birliği sonucunda global ve küresel politikalar mevcut konumda şekillenmektedir. Çin, enerjiye duyulan ihtiyacı için İran'ın önemli bir petrol ve doğalgaz sağlamaya çalıştığı bir süreç içindedir. İran, Çin'in enerji dış alımında önemli bir rol model oynarken, Çin de İran'ın enerji satımında büyük bir arayış haline gelmektedir. Bu karşılıklı ilişki, iki ülke arasındaki iktisadi bağların temel yapı taşını meydana getirmektedir. 2002 senesinde Çin ve İran arasındaki bağlardaki önemli gelişme sonucunda İran, ŞİÖ'ne katılmaktadır. ŞİÖ, Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından 2001 senesinde kurulan bir bölgesel istikrar ile iktisadi ilişkileri ön plana çıkaran bir örgüt halini almaktadır. Çin, ŞİÖ çerçevesindeki üye ülkelerle çok faktörlü ilerlemeleri geliştirme ile yeni iş birliği konularını yaratma gayretindedir. Bu girişimlerin çoğu, Çin'in 1990'lı senelerden beri oluşturduğu "yeni güvenlik sözcüğü" yolunda ilerlemektedir. (Demirtepe & Erdoğan, 2013, s. 95-96)

Mahmud Ahmedinejad ŞİÖ'ye katılan ilk cumhurbaşkanı olarak toplantıda konuşmasında; "Örgütün üye devletlerinin iş birliğinin, uluslararası barış ve istikrarı destekleme ve küresel egemenlik birimi var olan yasadışı tehditleri, müdahaleleri ve zorbalığı engelleme konusunda olumlu bir etki olabilir. İran'ın, özellikle ABD'nin dünya çapında uygulanan yaptırımlarını eleştirerek çok kutuplu bir dünya düzenini savunduğunu göstermektedir.

İran'ın bu örgüte başvurmasıyla beraber Çin ile İran ilişkileri önem kazanmakta ve bu durum, iki ülke arasındaki iş birliğini derinleştirmektedir. İran, 2005 yılında ŞİÖ'ye gözlemci devlet statüsünde yer alırken, 2002 senesinden beri ŞİÖ konferanslarına ve toplantılarına katılarak ilişki bağlarını ilerletmeye çalışmaktadır. İran'ın mevcut pozisyonunda, ülkenin örgütün tam üyesi olmasında önemli bir rol alacağı söylenmektedir. Bu sayede İran, bölgesel ve global stratejik hedeflerinde daha etkin bir rol model olma fırsatı yakalamaktadır. Hu Jintao, ŞİÖ'nün konferansındaki söyleminde, ŞİÖ'nün meydana getirdiği yolların tüm üyelerin ortak gayretleriyle elde edilen bir neticeyi vurgulamaktadır. Bu ilerlemelerle beraber üye ülkelerin iş birliğini

kuvvetlendirmesi ile uluslararası durumdaki değişimlerin meydana geldiğini hedeflemektedir. İlaveten, ŞİÖ'nün tüm sıkıntılarını üstesinden gelerek yeni kazanımlar elde edeceğini belirtmektedir. Üye devletlerin bir arada olmaları ve birbirlerini desteklemeleri halinde neticelerin her iki tarafın da aleyhine olmayacağını vurgulamaktadır.

Hu, üye ülkelerin kendi tercihlerini belirttiği ve bu sayede bölgenin koşullarına göre gelişeceğini ifade ederek halkına seslenmektedir. İnsanların mevcut durumlarına değinerek bilgi sahibi ve kabiliyete sahip olduklarını yinelemektedir. Bu sebeple, bölgenin iç ve dış sorunlarını çözebileceklerini belirtmektedir. Konuşmasının neticesinde, ŞİÖ'nün üye ülkelerinin menfaatlerini korumaları için sorumluluklarını ifade etmektedir. Pekin'in, ŞİÖ vasıtasıyla bütün ülkelerle beraberliğe vurgu yaparak iş birliği ve gelişiminde olmaya devam edeceği ile bütün üye ortakların barış ve ortak refahtan istifade etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hu Jintao'nun konuşmasında, ŞİÖ'nün elde ettiği kazanımlarda bütün üye devletlerin katkısını vurgulaması, örgütün birlikte bir gayret oluşturduğunu belirtmektedir. Bu, örgütün dayanışma ve iş birliği yapısında ilerleme kaydettiği ile bütün üye devletlerin eşit ölçüdeki katkılarının önemli olduğunu teyit etmektedir. Uluslararası durumlarla birlikte değişimlere karşı koyma çabası sonucunda global düzeyde değişkenler ile bölgesel meselelerin ancak birlikte çözülebileceği şüphesizdir. Bu, Şanghay İş Birliği Örgütü'nün sadece bir güvenlik örgütü olmasının ötesinde ekonomik ve stratejik birlikteliğini oluşturan bir yer olduğunu ifade etmektedir. Hu Jintao'nun beyanlarıyla meydana gelen bu strateji, ŞİÖ'nün birçok konuda bir örgüt pozisyonu alması açısından üye devletlerin çeşitli ihtiyaçlarına cevap vermede fayda sağlamaktadır.

Global ekonomik süreçte ve devlet yönetimleriyle hızlanan farklılıklar, devletlerin güçlü olmalarını sürdüren bir konum belirlemektedir. Bu değişimlerle beraber, uluslararası ticaret, enerji, iklimdeki değişiklikler ve bölge dışı aktörlerin ortaya çıkması gibi konularda devletlerin ortak hareket etmeleri gerekmektedir. Genellikle büyük aktörler arasındaki rekabetin artması ile uluslararası belirsizlikler çoğalmaktadır ve bu durum bölgesel güvenliği tetiklemektedir. Bu hususta, ŞİÖ gibi çok taraflı örgütler aktif bir rol oynamaktadır. Orta Asya ve bölgesindeki ülkeler, sınır ötesi operasyonlar ve diğer konularda, bölgesel çatışmalar ile iktisadi istikrarsızlık gibi farklı sıkıntılarla yüz yüze

kalmaktadır. Bu tür meseleler, bölgesel iş birliğine neden olmadan farklı bir şekilde yanıtlanmaktadır. Ayrıca, enerji tasarruflarının güvenliği ve ulaşımı, bu bölgeler için tamamen önemli bir mesele teşkil etmektedir. Enerji istikrarının korunması, sadece iktisadi gelişim açısından değil, aynı zamanda bölgesel huzur ve devamlılık için de önemli bir ayırım oluşturmaktadır. Şanghay İş Birliği Örgütü, üye ülkelerle birlikte ticaret olanaklarının artırılması, yatırımların yapılması ve altyapı projelerinin ilerlemesi konularında farklı alanlarda önem kazanmaktadır.

Bölgedeki ekonomik alanı geliştirmekte ve üye devletlerin iktisadi yaşam kalitesini yükseltmektedir. Enerji iş birliği, ŞİÖ'nün kayda değer hususunu etkilemektedir. Özellikle Çin'in yükselen enerji talebi konusunda İran gibi enerji gereksinimini karşılamaya çalışan anlaşmalar, her iki ülkenin de iktisadi çıkarlarına ortak çözümler üretmektedir. Birçok Batı görüşlü uzman, Şanghay İş Birliği Örgütü'nün Batı ülkelerinin çıkarlarına hizmet edeceğinden korkmaktadır. Bu uzmanlar, başlangıçtan beri ŞİÖ'nün Avrupa Birliği veya NATO'ya alternatif bir denge profili meydana getireceğini düşünmektedir. Ancak Çin ve Rusya, bu ifadeyi reddederek grubun Batılı kurumlara emsal olarak ya da onlara alternatif olmadığını onaylamaktadır. Hindistan, İran ile Pakistan gibi izleyici ülke pozisyonunda ŞİÖ'ye girmesiyle birlikte Batılı uzmanlar için endişe verici bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, netice itibarıyla ŞİÖ'nün uluslararası bir platform olarak AB ile NATO'nun yanı sıra potansiyel bir güç olarak G-20 ve BRICS kadar önemli bir konu olduğu ifade edilmektedir. Şu an için ŞİÖ'nün gelecekteki etkileri, bahsedilen uluslararası örgütlerin, ham madde pazarlarının büyümesinde ve bölgesel aktör gücü olarak muhafaza edilmesi konusunda oldukça etkili olmaktadır. Çin, Orta Asya'daki ülkelerle giderek artan bağların kuvvetlenmesinde, özellikle iktisadi iş birliğinin ilerlemesi neticesiyle, Şanghay İş Birliği Örgütü gibi kuruluşların Asya'daki ekonomik bağlarını kullanmak üzere bir hedef olarak görmektedir. Örgütlerin bünyesinde bu stratejilerle birlikte Çin'in batısını ekonomik açıdan güçlendirirken, diğer ülkelerin öteki devletlerle birlikte bağlılığı ve sürekliliği açısından cesaret kazandırmaya yönelik bir bütünün parçası olmaktadır. Enerji stoklarını artırarak Doğu kıyısının ekonomik bakımdan daha da ileriye gitmesine olanak tanıyan bölgelerle birlikte denge sağlamaktadır (Çelik, 2022, s. 111-113).

ABD'nin 1996 ve 2003 yılları arasında İran ile ticari iş birliği konusunda yapılan anlaşmalar kapsamında uygulanan yaptırımlara karşı, Batılı enerji potansiyeli rezervleri İran'daki yaptırım politikaları ile birlikte hareket etmektedir. Bu durum neticesinde İran, Çin için güvenli bir enerji kaynağı potansiyeli sunmaktadır. 2000'lerde başlayan anlaşmalar sonucunda, Çin'in İran'a yönelik altyapı kapasitesi konusunda hem iktisadi hem de teknolojik anlamda destek vermesiyle süreç ilerlemektedir. CNPC ve diğer büyük Çinli enerji şirketleri sayesinde, Güney İran'daki doğal gaz bölümlerinde petrol kuyusu keşif alanları gibi büyük ortaklık enerji projelerine katılım sağlanmaktadır. Bu projelerle beraber, İran'ın enerji üretim alanı gelişmekte ve Çin'in enerji dış alımına katkı sağlamaktadır. Çin'in İran'daki altyapı yatırım potansiyeli projeleri kapsamında, enerji alanında olduğu kadar ulaşım hizmetleri konusunda da değişiklikler görülmektedir. Örneğin, Çin'in İran-Pakistan doğal gaz iletim projesi çerçevesinde büyük projelerin olması nedeniyle çalıştığı ifade edilmektedir. Bu tür projeler, Çin'in bölgesel bütünlüğünü sağlamada ve İran'la olan stratejik birliğini güçlendirmede önemli rol oynamaktadır. Sinopec'in İran Ulusal Petrol Rafine ve Dağıtım Şirketi ile gerçekleştirdiği iş birliği sonucunda, Çin'in İran'daki enerji platformundaki stratejik profili güçlenmekte ve enerji güvenliğini sağlama konusunda önemli sorunlara çözümler üretilmektedir. Bu iş birliği, hem Çin'in enerji platformlarına erişiminin artmasını hem de İran'ın enerji potansiyelinin değerlendirilmesini sağlamaktadır (Alagöz, 2016, s. 68-72).

Hu Jintao'dan bahsedildiğinde, Kasım 2002 yılında Çin Komünist Partisi (ÇKP) Genel Sekreteri olarak göreve başlaması, Mart 2003'te ise Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olması önemli bir dönüm noktasıdır. Eylül 2004'te Merkezi Savunma Komitesi Başkanı olarak atanması, onu devletinin en üst düzey lideri konumuna getirir. Hu'nun yönetimi, birlikte liderlik ilkesine dayanarak uyum ve sürdürülebilirlik sağlamaya odaklanmaktadır. "Bilimsel Kalkınma Görüşü" olarak adlandırılan sürekli ve dengeli bir gelişim modeli teşvik edilerek, ekonomik kalkınmanın sosyal adaletsizliklerle ve çevresel dengelerle uyumlu hale getirilmesi hedeflenir. "Uyumlu Toplum" kavramı, yoksullukla mücadeleye ve kırsal kalkınmaya özel önem atfetmektedir. Dış politikada, "huzurlu yükseliş" ve "karşılıklı fayda" ilkeleri aracılığıyla Çin'in uluslararası arenada daha etkin ve sorumluluk üstlenmesini savunur. İç güvenlik konusuna büyük önem vererek, internet kısıtlaması ve siyasi muhalif gruplara karşı tedbirler almaktadır. Hu Jintao, 2012 yılında ÇKP Genel Sekreterliği ve 2013 yılında Başkanlık görevini bırakır. Hükümeti, Çin'in

ekonomik gelişimini ilerletirken toplumsal denge ve sürdürülebilir gelişim hedeflerine uyum sağlamasıyla anılmaktadır.

Hu Jintao'nun "Harmonik Toplum" kavramı, iç politikada sosyal eşitliği, eşitsizliklerin azaltılmasını ve halkın refah payının artırılmasını hedefleyen bir durumu temsil eder. Bu kavram, Çin'in iç sorunlarına çözüm bulmaya çalışırken, Hu Jintao'nun liderlik süresi boyunca Çin'in dış politik hedeflerinin de bu ilkelere uyum sağlamasını amaçlar. Hu Jintao'nun bu bağlamda İran ile olan ilişkilerine özel bir önem atfettiği söylenebilir. Hu Jintao'nun yönetiminde, Çin enerji güvenliğini sağlayarak İran ile güçlü ekonomik ilişkiler geliştirmektedir. İran, Çin'in önemli bir petrol ve doğalgaz alıcısı olarak ön plana çıkmaktadır. Çin, İran'ın enerji piyasasına yatırım yaparak ekonomik ilişkilerini derinleştirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Bu iş birliği, her iki ülkenin de ekonomik açıdan birbirine destek sağlamasına katkıda bulunmaktadır. Hu Jintao, İran ile politik bağlarını ilerletmekte ve bu süreçte önemli bir rol üstlenmektedir. Batı'nın İran'a uyguladığı ambargolara rağmen, Çin İran ile ticari ve ekonomik bağlarını korumaktadır. Çin, İran'ın nükleer programına ilişkin uluslararası platformda politik çözüm ve diyalog yanlısı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu yöntem, Harmonik Toplum platformunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Hu Jintao, aynı dönemde Mahmud Ahmedinejad'ın olması nedeniyle, Çin ve İran arasındaki bağların derinleşmesine katkı sağlayan iki önemli liderdir. Ancak bu ilişkiler genellikle bireysel olarak resmi diplomatik ziyaretler veya ikili görüşmeler sonucunda gelişmektedir. Her iki liderin de görev süreleri boyunca, Çin ile İran arasındaki ilişkiler genel olarak iş birliği ve ticaret üzerine odaklanmaktadır. Hu Jintao'nun Çin Cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı dönemde, Çin, İran ile enerji alanında önemli iş birlikleri yapmakta ve ticari ilişkilerini derinleştirmektedir. İran, Çin'in enerji ihtiyaçlarına yanıt bulmaya çalışmaktadır. Mahmud Ahmedinejad ise 2005-2013 yılları arasında İran Cumhurbaşkanı olarak görev yapmakta ve bu dönemde İran'ın nükleer programı uluslararası platformda gerginliklere yol açarak İran'ın uluslararası yalnız kalmasına neden olmaktadır. Her iki yöneticinin görev süreleri bakımından, Çin-İran ilişkileri uluslararası siyasi sonuçlara bağlı olarak zaman zaman gerginleşmekte, bazen de iş birliği içinde gelişmektedir. Ancak Hu Jintao'nun döneminde, Çin genel olarak

İran'ın uluslararası yalnız kalma sürecine destek vermeden, ticari bağlarını güçlendirmeye özen göstermektedir (Hogg, 2010).

Hu Jintao'nun 2001 senesinde gerçekleştirdiği ziyaret sırasında yapılan müzakereler ve ilerlemeler neticesinde, Çin ile İran arasındaki stratejik politikanın ve diplomatik ilişkilerin derin bir noktaya gelmesi sağlanmaktadır. Bu gezi ile görüşmelerin ana hedefleri, Hu Jintao'nun İran Meclis Başkanı Karroubi ve Ulusal Çıkarları Belirleme Komitesi Başkanı Rafsanjani ile samimi ilişkiler yürütmesi ve Çin ile İran arasındaki arkadaşça sayılan bağların önemini vurgulamasıdır. Bu müzakereler sonucunda iki ülke yöneticileri arasındaki yakın ilişkilerin ve karşılıklı anlayışın güçlü bir nokta olduğu ifade edilmektedir. Hu Jintao, iki ülke liderlerinin teşvik etme amacıyla Çin ile İran arasındaki iş birliğinin siyasi, iktisadi, ticaret, kültürel gibi her alanda ilerleme kaydettiğini belirtmektedir. Bu, her iki ülkenin de ortak menfaatlerine karşı saygı duyulması gerektiği ve ilişkilerini farklı platformlarda güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Çin Ulusal Halk Kongresi ile İran Parlamentosu arasındaki değişimlerin, iki ülke arasındaki bağların ilerlemesinde mühim bir dereceye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Parlamentolar arası diyalog olayının ve ziyaretlerin, ikili ilişkilerin derinleşmesine fayda sağlayacağı belirtilmektedir. Meclis Başkanı Karroubi'nin Hu Jintao vasıtasıyla Başkan Li Peng'e sevgi mesajları iletmesi, üst düzey yöneticiler arasındaki kişisel temaslarla saygının önemli bir sonuç halini almasını sağlamaktadır. İran'ın Çin ile ilişkilerine verdiği atıfla birlikte, tüm yöneticilerin Çin'i ziyaret etmesi sonucunda stratejik birlikteliğin ve diplomatik bağların ilerletildiği ortaya konulmaktadır.

7.BÖLÜM

Xİ JİNPİNG DÖNEMİ İRAN VE ÇİN İLİŞKİLERİ

Bu bölümde ise Xi Jinping dönemine değinilip dönemin olaylarına, İran ve Çin ilişkilerine ve uluslararası platformdaki anlaşmalara değinilmeye çalışılacaktır.

7.1. Xİ JİNPİNG İKTİDARA GELİŞİ VE YÖNETİM SİSTEMİ

Xi Jinping'in iktidarı, Çin'in günümüz modern gündeminde önemli bir lider olarak yer almaktadır. 2012 senesinde ÇKP Genel Sekreteri olarak siyaset yolculuğuna başlayan Xi Jinping, aradan bir süre geçtikten sonra Çin Devlet Başkanı olarak görev almaktadır. Yönetimi boyunca birçok önemli politika ve strateji geliştirmektedir. Xi Jinping, ÇKP ile devletin merkezi yapısını güçlendirmek için çaba göstermektedir. Karar alma sürecinde ise parti ve devlet yapısının merkezi olmasını sağlamaktadır. Partisi içinde de disiplin ile fikirsel bağlamda uyumun sağlanması konusunda önemli adımlar atmaktadır. Xi'nin geniş kapsamlı olarak yolsuzlukla mücadele etmesi, aynı akım bağlamında parti içindeki rakiplerini geri bırakma konusunda kullanmaktadır. Bu bağlam sayesinde Xi, parti içinde de uyum sağlamaya çalışmaktadır. Xi Jinping, ÇKP'nin ve devlet yönetim tarzında kendisini ön plana çıkarmaktadır. Parti içi ve devlet yönetimi dışında, birçok yenilik getirmektedir.

Xi Jinping, Deng'in daha sonraki dönemde Çin'in dış politikasında yeni bir yön vermeye sahip, güçlü bir lider olarak ortaya çıkmaktadır. Xi'nin sekiz yıllık siyasi yaşamında, "Çin Rüyası", "Yeni Normal" ve "Kuşak-Yol" gibi politikalar geliştirmekte ve Çin'e yeni bir aktivite kazandırmaktadır. Bu politikalar, Çin'in ulusal ilerlemesini, refahını ve global kapasitesini artırma amaçlarını yansıtmaktadır (Öterbülül, 2022, s. 46-49).

Çin'in dış politika politikasını göstermek için, bu politikanın iç siyasetle nasıl iç içe geçişleri ve özellikle Çin'in stratejik dönüşümlerinde nasıl şekillendiğinde önemlidir. Çin'de dış politika, sadece uluslararası ilişkilerle sınırlı bir alan olmak amacıyla, iç politika dinamiklerinin, ulusal hedefin ve kalkınma görünürlüğüne bir çalışmasıdır. Xi Jinping, Deng Xiaoping, Jiang Zemin ve Hu Jintao'nun organize kolektif yönetim

modelinin yerine, daha merkeziyetçi ve güçlü bir yönetim yapısı inşa edilmektedir (Yüce, 2024, s. 664-667).

Xi Jinping, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun çağdaş hale gelmesi için büyük çaba göstermektedir. PLA'nın kabiliyetlerini artırmak ve modern anlamda ileriye dönük olmasını sağlamak amacıyla savunma kabiliyetini de yükseltmektedir. Güney Çin Denizi'nde liderlik stratejilerini güçlendirerek bölgesel anlamda zenginleşmek için adalar üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Çin, askeri güvenlik konusunda gelişim ve araştırma kapasitesini artırarak yeni silah teçhizatları üretimi için teknolojik alanlara büyük yatırımlar yapmaktadır. Uzay, siber güvenlik ve özellikle yapay zeka alanlarına vurgu yaparak yatırımlara finansal destek sağlamaktadır. Çin, BRI gibi büyük ölçekli projelerle uluslararası platformda etkisini artırmaya çalışmaktadır. Bu yaptıkları sayesinde inisiyatif olarak Asya, Avrupa ve Afrika'da büyük ölçekli altyapı projeleri ile iktisadi bağlarını güçlendirmeye çaba göstermektedir. Çin, dünya sistemi genelinde ticaret ve yatırım bağlarını ilerleterek global iktisadi sistemin özelliklerini artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde altyapı projeleri ile ticaret sözleşmeleri imzalayarak önemli adımlar atmaktadır. Xi Jinping'in yönetimi desteklediği için Çin'in dış politika stratejisi dramatik bir boyut kazanmakta ve sağlamlaşmaktadır. Deng Xi'nin devlet içi kapasitesini artırma hedefi ile deniz ötesi iç karışıklıklardan uzak durmaya çalışmaktadır. Çin, ulusal zenginlik, politik, iktisadi ve askeri platformdaki yerini kullanma bağlamında daha iddialı bir cevap vermektedir (Thompson, 2020, s. 4-7).

Xi Jinping, 2012 senesinde Çin yönetimini aldığı anda, reformist düşünceye dayalı ve sol kesim arasında bir siyasi yarışın ortasında kalmaktadır. Reform tabanlı grup, Hu Jintao'nun öncülüğünde daha da güçlenmekte ve Parti Kongresi sırasında tekrar üstünlük kazanmaktadır. Xi'nin yönetiminin ilk yıllarında, 2013'te, ileri düzey ve reformist simgelerle tanınmaktadır. Ancak bu dönemde sağ kısım geri dönme eğilimi sergilemektedir. Muhafazakar kesim, reformistlere karşı olan savaşını kazanmaktadır. Xi, yönetimi başarılı bir şekilde zafer kazanmaktadır ve Mao Zedong'un otoriter yönetim tarzını benimsemektedir. Ekonomide devlet olma ilkesini benimseyerek, devletin merkeziyetçi yapısını güçlendirirken, fikirsel otorite ile Çin Komünist Partisi'nin mutlak sistemini birleştirmektedir. Bu süre zarfında, Xi'nin sol tabanlı eğilimleri ile fikirsel düşünce tarzı pekişmektedir. Reformistlerin etki yapması azalırken, daha merkeziyetçi tabanlı ve fikirsel bir yönetim tarzı benimsenmektedir. Xi Jinping'in öncülüğünde, iki güç

birleşim yansıması olarak Çin'in iç ve dış politikasında önemli farklılıklar ve dönüşümlere neden olmaktadır (Le, Chinese Politics Since Hu Jintao and The Origin Of Xi Jinping's Strongman Rule: A New Hypothesis, 2023, s. 38-45).

Xi Jinping'in öncülüğünde, Çin'in dış hedefleri kapsamında güçlü diplomasi ilkesi önemli bir yer almaktadır. Bu yaklaşım sayesinde, büyük devletlere karşı bir duruş sergileyerek diğer aktörlerle birleşerek ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve küresel siyasette daha aktif bir rol üstlenmeyi amaçlamaktadır. Xi, Hu Jintao'nun özellikle bir inancın peşinden giderek başarması amacını derinleştirmektedir. Bu değişim inancıyla, Çin'in çevresel diplomasi uluslararası platformda somut olaylara dayanarak sonuçlar almaya çalıştığını göstermektedir. Böyle bir durumda, Xi'nin dış politik hedefi sayesinde hem bir devamlılık hem de politik bir hedef belirlediği söylenebilir. Çin, özellikle Xi'nin liderliği devralmasıyla birlikte, Xi Jinping'in izlemiş olduğu politik hedefler doğrultusunda önceki liderlere nazaran daha önceden durumları tahmin ederek ve ileri görüşlü olarak politika benimsemektedir. Çin'in uluslararası platformda her alanda bir değişim içine girdiği gözlemlenebilir. Bu değişim çerçevesinde, Çin'in global sistemde daha aktif ve cesurca bir rol almasına neden olduğu söylenebilir (Durmaz, 2024, s. 435-436).

ÇKP Merkez Komitesinin toplantısında Xi Jinping, hem Başkan hem de Askeri Başkan olması nedeniyle Çin'in uluslararası askeri alanda rol oynamasını sağlamaktadır. Bu yenilikçi süreç, daha büyük bir yenilik paketi olarak görev almaktadır. 2014 yılında yeni bir grup kurulmakta ve ilk gelişmeler bazında yeni adımlar atılmasını sağlamaktadır. Xi, bu grubun başkanı olarak görev yapmaktadır. Askeri komutan olan Fan Changlong, yardımcısı olarak General Xu Qiliang'ı komutan olarak atamaktadır. Bu yenilikler sonucunda, Çin ordusunun yeni dizaynı ile etki kapasitesini artırmaktadır. Bu askeri savunma yeniliği, özellikle önemli bir nokta olarak Xi Jinping'in öncülüğünde Merkezi Askeri Komisyon adı altında yer almaktadır. Bu sayede, 2013 yılında Doğu Çin Denizi gibi hava savunması için deniz ve hava kuvvetlerine liderlik etmek amacıyla uğraşılmaktadır. Çin Ulusal Savunma Bakanlığı, bu tür haber neticeleri ile beraber kaçınılmaktadır. İlâveten, Xi Jinping, Pekin'de düzenlenen PLA (Halk Kurtuluş Ordusu) genelkurmay başkan statüsündeki toplantılara katılarak sevk ve idare etmeye yönelik olarak askeri kuvvetlerdeki tüm seviyelerde ileri sürmektedir. Bu neticeler çerçevesinde,

Çin askerinin mekanizması ile etkili yönetim tarzı için önemli bir değere sahip olmaktadır (Nakamegura, 2015, s. 100-104).

7.2. XI JİNPİNG DÖNEMİ İRAN VE ÇİN İLİŞKİLERİ

Xi Jinping iktidarı boyunca, Çin ile İran arasındaki bağların gerek stratejik gerek politik olarak yaklaşım olarak derin izler taşıdığı söylenmektedir. İktisadi bağlar ve altyapı yatırımları, özellikle enerji alanında, askeri ve güvenlik bağlamında yapılan projeler kapsamında iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmektedir. İlaveten, politik destek ile kültürel bağlamda iş birlikleri bu dönemde fazlalaşmaktadır. Bu bağlar kapsamında hem bölgesel hem de global statüde önemli etkilerin olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Çin ile İran arasındaki bu müttefik ortaklık, ileriki zamanlarda da olduğu gibi yansıtılmakta ve bu bağların gelişimi, iki ülkenin global düzeydeki rolü ile etkisini biçimlendirmektedir.

“1990’lı yıllarda İran-Çin ticaretinde fazlasıyla hız yaşanmaktadır. Bu dönemde İran’ın savaş izlerini silmeye başlamaktadır. İktisadi problemler ve dış ticaret ambargolarıyla mücadele etmeye başlanmış, Çin’in sunduğu fırsatlara büyük önem verilmektedir. 2009 senesinde Çin, İran’ın en büyük ticaret ortağı olmaktadır. Xi’nin 2016’da İran’a gitmesiyle beraber ortaya çıkan 600 milyar dolarlık hedef, iki ülke arasındaki ticaretin ne kadar ilerlediğini göstermektedir. 2026 hedefinin değişip değişmeyeceği, bölgesel ile global siyasi dengelere bağlanmaktadır. İran, Çin ile ekonomik bakımdan güçlenirken, Batı ile beraber yaşanan sorunlar ile iç ekonomik reformların ne ölçüde başarılı olacağı da bu bütçenin fazlalaştığını göstermektedir” (Çin-Rusya İlişkilerinde Orta Doğu’daki Büyük Güç Rekabeti, 2021, s. 129)

7.2.1. Çin ve İran Ortak Stratejik Ortaklık Bildirisi

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping’in 2016 yılında Tahran’a yaptığı resmi ziyaret sonrasında, Çin ile İran arasında imzalanan “Ortaklık Bildirisi”, iki devlet arasındaki bağların stratejik iş birliği düzeyine çıkmayı hedefleyen bir belge olarak öne çıkmaktadır. Bu bildiri sayesinde, iktisadi, siyasal, kültürel ve askeri alanlarda bağların fazlalaştırılması amaçlanmaktadır. Wang, Çin ile İran kapsamlı planının her iki taraf için 2016 yılında kapsamlı bir müttefiklik kurulmasına ilişkin ortak bir deklarasyon

yayınlanmasının sonrasında gayretlerin bir neticesi olduğunu söylemektedir. Wang, yeni anlaşma bağlamında iki tarafın iktisadi ve global iş birliğindeki kapasitelerden faydalanacağını ve uzun vadede planları ifade ederek, Çin ve İran kapsamında müttefikliğin iki halkın faydasına olacak biçimde devam ederek ilerlemesine katkı sağlayacağını ifade etmektedir. Wang, Çin'in bulaşıcı hastalıkların çözümünde ve halkın sağlığının korunması gibi alanlarda İran ile iş birliğini kuvvetlendirmeye ve insanlık için bir sağlık topluluğunun temelini geliştirmeye çalıştığını belirtmektedir. İkili ilişkilerin daha da ilerletilmesi sebebiyle Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Çin ve İran bağlarının artırılmasında bulunmaktadır. İran Dışişleri Bakanı Mohammad Javad Zarif, İran'ın Çin ile ilişkilerine büyük gelişmelere sahne olacağını ve Çin iş birliğinin kuvvetlenmesinin İran için stratejik bir talep meselesi olduğunu beyan etmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda, iki ülke arasındaki bağların kuvvetlenmesi ile karşılıklı menfaatlerin muhafaza edilmesi hususundaki kararı ortaya konulmaktadır. Bu sayede her alanda, ilişkilerin güçlenmesinde canlılık kazanacağı aşikardır (Xinhua, 2021)

2016 senesinde Çin ve İran arasında ortaklık bildirisi ile Xi Jinping'in o dönemde gerçekleştirdiği gezi sırasında ayrıntılı verilerin az olması normal bir belirtidir. Bu tür uluslararası anlaşmalar, özellikle siyasi ve ticaret gizliliği çerçevesinde olmaktadır. İran ve Çin arasındaki mutabakatlar, iki ülke arasındaki ticari ve yatırım fonksiyonu çerçevesinde geniş ölçekli bir yer içermektedir. Bu anlaşmaların toplam değeri takriben 600 milyar ABD doları olarak ifade edilmekte ve sonraki yıllarda gerçekleşmesi planlanan yatırım fonksiyonlarının hepsini kapsamaktadır. İran'ın Çin'e olan dış ticareti ilk olarak petrol, doğalgaz ve petrokimya ürünleri üzerine odaklanmaktadır. Çin, bu icraat ürünlerinin İran'dan ana finansman kaynaklarından biri olmak durumundadır ve İran'ın önemli kaynaklarından biridir. Enerji alanı, üretim oranları ve ulaştırma gibi bölgelere odaklanmaktadır. Bu yatırımlar sayesinde, hem İran'ın iktisadi gelişimine fayda sağlamayı hem de Çin'in bölgedeki etkisini artırmayı hedeflemektedir (Dudgeon, 2020).

Çin, İran'dan petrol dış alımını alabileceğini garanti etmekte ve İran'ın petrol alanındaki Çin'in finansal desteğine ilk olarak yapılacağını belirtmektedir. Bu vadede, 2016 senesinde imzalanan anlaşmanın izlerini taşımaktadır. Çin'in enerji güvenliğini kontrol etme hususundaki gayretleri önemli bir mesele olarak değerlendirilmektedir. Anlaşma sayesinde, Çin'in enerji talebini farklılaştırma ve güvence etme gayretinin bir

nüktesi olarak İran'ın enerji profillerine açıklığını artırmayı hedeflemektedir. Bu vaatler, İran'ın enerji alanındaki ilerlemesi ile kalkınmasına taraf olarak Çin ambargolarının olmasını amaçlamaktadır. İlâveten, Çin'in İran'daki enerji profiline karşı yapmış oldukları, iki ülke arasındaki iktisadi ve stratejik bağların derin olması hususunu sağlamaktadır. Bu sayede, Çin'in İran'da petrol ve doğalgaz bölgelerindeki varlığı, her iki ülkenin de uzun müddetli enerji ile iktisadi bakımdan gayretlerine hizmet etmektedir.

Bu anlaşma sayesinde, İran ile Çin arasındaki stratejik ortaklık seviyesinde enerji ilişkilerini kuvvetlendirmeyi hedeflemektedir. Limanların ilerlemesi ve deniz ticaret sevkياتının yapılması amaçlanmakta ve bölgedeki ticaret zinciri zeminini düzeltilebilmektedir. İlâveten, İran'dan Çin'e doğalgaz ulaşımının kolaylaştırılması, enerji bünyesini verimli bir şekilde hazırlamaya olanak tanımaktadır. Bu tür anlaşmalar, özellikle hem iktisadi hem de politik bakımdan önem taşımakta ve katılan devletlerin ilişkilerini güçlendirmektedir.

7.2.2. 25 Yıllık Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması

Washington'un 2015'teki nükleer silahlardan genişlemesi, müzakereleri daha da karmaşık hale getirmektedir. Böylece 2018'den itibaren İran'a yönelik ambargolara karşı İran direnmek zorunda kalmaktadır. İran ve Çin arasındaki müzakereler, ABD ile Çin arasında yaşanan gerginliklerle beraber tekrardan hız kazanmaktadır. Pekin, Amerika'nın İran'a uygulanan ve özellikle İran'a yönelik dışsal yaptırımlar olarak algıladığı zorlayıcı taktiklere karşı çıkmak için seçenekler sunmaktadır (Nurdun, 2024, s. 9-10).

2021 senesinde imzalanan Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması, Çin ve İran arasındaki bağların derinleşmesini hedeflemeye yönelik bir anlaşmadır. Bu anlaşma kapsamında iktisadi bağlar ile enerji temini altyapısı, askeri güvenlik, kültürel ve bilimsel farklılıklar anlamında geniş bir içerik olma özelliği göstermektedir. Özellikle Çin'in Kuşak ve Yol İnisyatifi kapsamında, İran'daki geniş altyapısı ile ticaret alanının gelişmesi amaçlanırken askeri alanda da ortak hedefler ile teknoloji transferi yapılmaktadır. Uluslararası alanlarda ise karşılıklı destek verme önerisi içermekte ve iki ülkenin stratejik bağlarını güçlendirerek bölge alanında güç dengelerini hedeflemektedir.

İran Dışışleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahian ile Çinli mevkidaşı Wang Yi, müzakerelerin ardından 2021 senesinde imzalanan 25 yıllık kapsamlı stratejik ortaklığın açıkça uygulandığını vurgulamaktadırlar. Bu ifade doğrultusunda, Çin ve Orta Doğu arasındaki bağların olduğu bir dönemde gerçekleşmektedir. Wang, İran ile Türkiye dışışleri bakanlarını çağırmadan önce, Körfez İş Birliği Konseyi'nden oluşan liderlerden bir grubu Çin'de kabul ettirmektedir. Bu netice de, Çin'in Orta Doğu'daki bağlarının güvenli ve sağlam bir şekilde olduğunu belirtmektedir. İran için bu zamanlama sürecinde ise Pekin'in Körfez'de taraf olmayan bir görüş benimsediği ve stratejik müttefikliğin yeni durumunun, Çin'in bölgedeki denge sağlama stratejisinin bir parçası olduğu açık bir biçimde ortaya konmaktadır.

İran'ın anlaşmaya ilişkin teşviki ile son tek taraflı ABD ambargolarının ülke ekonomik ilkesi ile petrol gelir seviyeleri üzerinde ciddi manada olumsuz etki meydana getirdiği söylenebilir. İran yönetimi, iktisadi yalnızlığı bitirmek için gayret gösterirken, Çin en önemli ticari müttefik olarak devam etmektedir. Bu sebeple, Çin'in ambargolarını ya da uluslararası alanlarda bunlara karşı çıkma şeklinde fazlalaşan herhangi bir anlaşma, İran yöneticileri tarafından olumlu manada karşılanmaktadır. İlaveten, Ayetullah Hamaney ile onun destekçileri, İslam Cumhuriyeti'nin ABD ile olan gerilimini normal bir tehdit mekanizması olarak gördükleri için, Çin ile Rusya arasında daha yakın bağlar yönünde fikrî bir eğilim de vardır. Bu çerçevede kapsamında, her iki ülkeyle daha uzun ilişkiler bağı kurarak İran, Rusya ve Çin'in ortak merkezi olan Şanghay İş Birliği Örgütü'nde daimi üyelik isteğini yinelemektedir. Tahran, Çin'in bölgesel rakip stratejileri dolayısıyla Suudi Arabistan ile BAE iktisadi bağlarını kuvvetlendirdiğinin farkında olmaktadır. Bu sebeple, doğuya bakış açısı alanındaki bu bölgesel farklılık geri bünyede kalmaktadır (Patel, 2021).

İran Dışışleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahian, İran ile Çin arasında ikili bağların kuvvetlenmesine dair önemli adımlar atıldığını ve iki devlet için stratejik mevzular konusunda çalışıldığını ifade etmektedir. Abdullahian, Çin'de aynı mevkide olan Wang Yi'nin isteği üzerine üst tabanlı bir siyasi ve iktisadi lider olarak Çin'e yaptığı gezi süresinin hemen ertesinde bu ifadelere yer vermektedir. Abdullahian, iki ülke bağının birçok soruna rağmen adaptasyon ile farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır ve her iki tarafın hedeflerine uygun farklı mevzularda ilerleme kaydettiğini belirtmektedir.

İran'ın üst düzey yönetici diplomatı Wang Yi ile yaptığı toplantı sonrasında, İran ile Çin arasında mart ayında imzalanan anlaşmanın yürürlüğe girmesi sonucu duyurulmaktadır. Bu anlaşma sonucunda, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2016 senesinde Tahran'a yapmış olduğu gezi sonrasında Çin ile İran Ortak Stratejik Ortaklığı resmi olarak açıklanmaktadır. Anlaşma neticesinde, önümüzdeki seneler boyunca iki ülke arasında siyasi, politik, güvenlik, askeri, bölgesel ve uluslararası platformda bağların çerçevesi meydana getirilmektedir. Abdullahiyan, ilaveten Çin'in Bender Abbas'ta bir başkonsolosluk açması gerektiğini ve bunun iki ülke arasındaki bağları kamu ve ticaret ilişkilerinin kolaylaşması sonucunda katkı vereceğini belirtmektedir. Bu adımdan sonra, iki ülke arasındaki elçilik ve iktisadi ilişkilerin kuvvetlendirilmesi planlanmaktadır. İran ile Çin arasındaki bu ilerlemeler sayesinde, ABD'nin çok sayıda ambargosuna rağmen iki ülkenin iş birliğini derinlemesine yapma kararlılığı belirlenmektedir. (Iran, China Begin Implementing 25-Year Cooperation Agreement, 2022).

7.2.3. Kuşak Yol Girişimi

Çin, dış politikanın merkezi konumunda yer almaktadır. İran ile olan ilişkilerinde bu tecrübe önemli bir yerde olmaktadır. İran, kritik konumu ve zengin enerji potansiyelleri sebebiyle Çin için önemli bir müttefik olmaktadır. İran'ın güneydoğusundaki Çabahar Limanı, Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında önemli bir finansman kaynağı olmaktadır. Çin, bu limanın modernleşmesi ve ilerlemesi için yatırım finansmanları kaydetmektedir. Çabahar Limanı ve Hindistan ile müttefiklik kurmak, Orta Asya ile Afganistan'a erişimi basitleştirmeyi amaçlamaktadır. İran, dünyanın en büyük doğalgaz alanlarından birine sahip olmaktadır ve bu rezervler, Çin'e iletilmek istenen potansiyel bir kaynak sağlamaktadır.

Kuşak Yol Girişimi 126 ülke ve 29 uluslararası kuruluşla imzalanan iş birliği anlaşmaları, Çin'in sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda birleştirme alanında önemli bir etki yarattığını göstermektedir. Çin'in bu girişimi yalnızca altyapı yatırımı değil, aynı zamanda küresel ticaretin ve yatırımların önemli bir parçası haline geldiğini göstermektedir (Omonkulov, 2020, s. 49-51).

"Bir Kuşak Bir Yol Girişimi" politikası Başkan Xi Jinping tarafından ortaya atıldığından bu yana, Körfez Bölgesi Ülkeleri (Suudi Arabistan, BAE, Katar, Kuveyt,

Bahreyn, Umman, Irak ve İran) iş birliklerini taahhüt etmektedirler” (Arslan, 2023, s. 79).

Çin, İran'la enerji yatırımları kapsamında ortaklık yaparak enerji güvenliğini artırmayı ve enerji tedarik ağlarını çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır. Xi Jinping döneminde İran ve Çin arasında stratejik ortaklık anlaşmaları mutabakat edilmektedir. Bu anlaşmalar genelde ticari, altyapı, teknoloji transferi ve global değişiklikler gibi alanları kapsamaktadır. İki ülke arasındaki bu tür iş birlikleri, Kuşak ve Yol Girişimi'nin etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamaktadır.

Çin ve İran arasındaki müttefiklik, Kuşak Yol Girişimi'nin bu devletler için önemli bir iş birliği platformu olduğunu göstermektedir. İran Dışişleri Bakanı Zarif'in ifade ettiklerine göre, Kuşak Yol Girişimi'nin bütünleştirici ve kazanma odaklı olması sağlanmaktadır. İran'ın gelişim stratejileriyle uyum içerisinde olması mümkün olmaktadır. Özellikle Xi Jinping'in İran gezisi, Çin'in İran'ı uzun vadeli stratejik bir müttefik olarak görmesini sağlamaktadır; bu durum iki ülke arasında siyasi, ticaret, enerji, güvenlik, teknoloji, kültür ve eğitim gibi geniş bir iş birliği stratejisini artırmaktadır. Sonuç olarak, Çin'in Asya, Avrupa ve Afrika arasında güçlü ticari ve altyapı bağları kurma amacı potansiyel olarak öne çıkmaktadır. İran'ın Kuşak ve Yol Girişimi'ne kapsamlı katılımı ile Çin ile olan ilişkilerin güçlendirilmesi, her iki ülkenin de iktisadi ve politik menfaatlerine katkıda bulunmaktadır.

Coğrafi açıdan baktığımızda, Afganistan hem Orta Asya hem de Güney Asya ile bağlantılıdır. Tarihsel açıdan, Afganistan'ın kuzeyi Orta Asya'ya, güneyi ise Hindistan kesimine bağlanmaktadır. Bu nedenle hem Orta Asya'nın hem de Güney Asya'nın bir parçası olarak tarif edilebilir. Bu bağlamda, Afganistan'ın coğrafi, global ve tarihsel açıdan kaynaklandığı şüphesizdir. Pakistan, tarihsel ve kültürel bağlamda Hindistan alt kıtasının bir kısmı olarak nitelendirilmektedir; bu sebeple Güney Asya'nın bir parçası olarak açıklanabilir. İran ise coğrafi açıdan Orta Doğu'da yer almakta ve bu nedenle Orta Doğu olarak nitelendirilmektedir. Bu ayrımla birlikte, her iki ülkenin tarihi, kültürel ve politik ilişkileri bağlamında incelenmektedir. Çinli akademisyenlerin bu niyetleri bakımından bölgesel kritik merkez olarak nitelendirilmesi aşikardır; bu durum, bölgesel

sorunlar nedeniyle daha büyük bir kapsamda ele alınmasına sebep olmaktadır (Garlick, 2020, s. 2-3)

Kuşak Yol Girişimi, son yıllarda uluslararası bağlamda önemli bir rol oynamaktadır. Küresel düzeyde politik anlamda büyük projelerin rolünü yeniden canlandırmaktadır. Çin'in bu gelişimi sayesinde pek çok devlet ve bölge, kendi kendine zemin ve yatırım platformlarını ilerletmede doğru bir biçim sergilemektedir. Bu sayede Avrupa Birliği, Küresel Geçit olarak başlayarak Kuşak Yol'a bir çözüm ve yatırım planı ortaya koymaktadır. ABD ile G7'nin desteğiyle Küresel Altyapı ve Yatırım Ortaklığı, gelişme kapasitesi sağlayan devletlerde yapısal projelere yönelik bir yanıt vermektedir. Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Koridoru bünyesinde, Hindistan ile Orta Doğu ve Avrupa birlikte daha merkez odaklı ticaret ve zemin odaklı ilişkilerini kurmayı amaçlamaktadır. İngiltere tarafından devamlılık sağlanmaya çalışılan Yeşil Girişim, enerji ve çevre dostu altyapı projelerini desteklemektedir. Japonya'nın Kaliteli Altyapılı yapısı ile yüksek kaliteli altyapı projelerine girişim sağlanmaktadır. Bu sayede, dünya düzeyinde yarattığı etkinin bir yansıması olarak geniş altyapı projelerinin global düzeyde ve iktisadi bağlarda önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Cainey, 2023).

“Çin Yatırım Bankası, Çin EXIM Bankası ve Devlet Döviz İdaresi'nin ortaklaşa kurduğu İpek Yolu Fonu ilan edilmektedir. Fonun Kuşak Yol Girişiminin finansmanı noktasında kullanılacağını duyurmaktadır” (Hakses, 2023, s. 56).

İpek Yolu Fonu'nun kuruluşu, diğer yandan Çin'in iktisadi menfaatlerini pekiştirme açısından kararlı olduğunu göstermektedir. Çin, bu tür büyük yatırımlarla menfaat ortaklığı kurarak sadece ticari olarak değil, aynı zamanda siyasi ile ekonomik etkilerini de ortaya koymaktadır.

Çinlilerin Orta Doğu alanına farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bazıları, Orta Doğu'nun Çin açısından politik bir bölge olduğu ve Tek Kuşak Tek Yol girişimi için fayda sağlayacağına inanırken, diğerleri bu alanın Çin'in ilerlemesi için faydalı olmayacağını ve imparatorluk düzeyinde uzak kalmak gerektiğini düşünmektedir. Temel seviyede ise çoğu Çinli, Orta Doğu hakkında çok az bilgi sahibidir. Orta Doğu'nun bakış açısını incelediğimizde, bazıları Çin'in yerel problemlerine dahil olmama yaklaşımının uzun soluklu arkadaşça bağlarını geliştirmesine imkan tanıyacağını savunurken, diğerleri ise

Çin'in amaçlarından kuşkulanır ve etkisi arttıkça Çin'in başka bir güç haline gelebileceğinden endişe duyabilir (Wang, 2018).

Xi, Kuşak ve Yol Girişimi'nin önemli bir parçası olarak Yeni İpek Yolu girişimini ilk defa 2013 yılında Kazakistan'ın tasarruf yetkisiyle başlatmaktadır. Çin, bu teşebbüsler kapsamında bugüne kadar birçok ülke ile uluslararası enstitü bağıyla birlikte mutabakat sağlamaktadır. Uluslararası kuruluşlar tarafından, Başkan Xi'nin insanlık adına ortak bir kapasiteye sahip toplum kurma stratejisi hedeflenmektedir. Çin'in tarif ettiği Kalkınma Girişimi, Global Güvenlik Girişimi ile Global Uygarlık Girişimi gibi ortak proje kapsamlarının, Çin'in küresel sorunlarla başa çıkma konusunda bilgisiyile insan kültürünü geliştirme planını yansıtmada öncü rol oynadığı görülmektedir (Xinhua Headlines: Why Global Observers See Xi as a Visionary Leader Committed to Reform, 2024).

Enerji bağları, ticaret iletişimi ve finansal kaynaklardan oluşması, Çin'in Orta Doğu ile Kuzey Afrika topraklarındaki bağlarının ana esas çizgilerini çizmektedir. Çin'in 299,6 milyar ABD doları civarındaki yatırımı, 2019 yılında Orta Doğu ile Körfez ülkeleri, ayrıca İran ve Irak mevcut konumunu gerçekleştirmektedir. Çin, Suudi Arabistan'ın en önemli ticari müttefiki olarak öne çıkmaktadır. Aynı yıl toplamda 72,3 milyar ABD doları civarında finansman sağlanmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri ise Hindistan ve İran gibi, Çin'in büyük ticaret ortaklarından. Çin'in finansal kaynaklarının artmasıyla Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Suudi Arabistan'da 2019 yılında 5,5 milyar ABD doları civarında finansman sağlanırken, BAE'de bu rakam daha da artmaktadır. Jeopolitik alanda ise Basra Körfezi alt bölgesinin küresel düzeydeki önemi, Çin'in etkileşim kapasitesinin askeri ve güvenlik boyutlarıyla birlikte, bu alanın Çin'in jeopolitik stratejik hedefinin rolünü anımsatmaktadır (Ehteshami, China's Grand Vision and the Persian Gulf, 2023, s. 3).

Büyük perspektiften bakıldığında ise Çin, Rusya ile İran arasında resmi ilişkilerin çerçevesinde potansiyel yararları öne çıkmaktadır. Bu ülkenin arasındaki iş birliği ABD liderliğinde global düzene uyma açısından ile onu yeniden biçimlendirme noktasındaki amacını sağlamaktadır. Bu hedef ışığında ise Xi Jinping Çin'in küresel politik düzlemde birincil rol oynaması gerektiğinin mesajını iletmeye çalışmakta ve Kuşak ve Yol Girişimi gibi ABD merkezietçi dünya yapısını farklılaştırmaya çalışmaktadır. Çin'in aynı

zamanda ortağı da sayılan Rusya'nın dış politik hedefleri Primakov doktrininde ifade ettiği gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer güçlü devletler tarafından engellendiği çoklu bakış açısında sahip bir devlet olarak yerini almaktadır. İran Cumhurbaşkanı Raisi ise, Çinli ve Rus mevki sahiplerine mevcudiyetine katılarak Amerika Birleşik Devletleri'nin tehdit söylemlerine fırsatında bulunmaktadır. Amerika'nın bu çerçeve ile ilgili esas endişe ettiği askeri tesirler olsa da resmi bir üçlü alanın mevcut olması özellikle Rusya ile İran gibi global ambargolar altında bulunan ülkeler arasında iktisadi müttefiklik için fırsatlar oluşturmaktadır (Winter, Jemima, & Warner, 2024).

Çin ile İran arasındaki dünya düzeninde güçlü iktisadi ilişkiler kurmaya yarayan bu proje ve benzeri ortaklıklar, geniş kapsamlı bir ortaklık sunmaktadır. Özellikle, Rusya ile İran gibi küresel finansmanlar alanında devletler için bu müttefiklikler ekonomik bakımdan önemli ayrıcalıklar sunmaktadır. İlaveten, bu iş birliğinin ABD liderliğindeki küresel sisteme yeniden şekillendirme ile çok boyutlu bir dünya hedefine destek vermesi gerektiği ifade edilmektedir. Çin, Orta Doğu'daki etki alanını yeniden şekillendirmek için önemli bir dönüşüm sağlamaktadır. Çin, İran ile olan bağlarını derinleştirerek hem iktisadi müttefikliklerin geniş alana yayılmasını hem de ABD ve diğer batılı güçlerin potansiyellerine karşı global etkisini en üst düzeyde tutarak artırma eğilimindedir. Xi Jinping'in görüş sahibi olmasıyla, küresel yönetim alanını yeniden biçimlendirmeye ve çok boyutlu dünya düzenine farklı bir perspektiften bakmayı sağlamaktadır.

7.3.Xİ JİNPİNG DÖNEMİ ÇİN EKONOMİSİ VE İRAN

Xi Jinping döneminde, Çin ile İran arasındaki iktisadi ilişkiler enerji, ticari, yapısal ve teknolojik alanlarda genişlemektedir. Çin, İran'ın en büyük petrol temsilcilerinden biri olan ABD'nin ambargolarına rağmen İran'dan petrol gibi tedarikleri satın alarak enerji zeminini kontrol altına almaktadır. Çinli şirketler, İran'da petrol ve doğalgaz alanlarının özellikle ilerlemesi ve rafineri edilmesinde önem kazanmaktadır. İran'da petrol alanları ve doğalgaz sistemleri geliştirilmektedir. İki ülke arasındaki ticari alan giderek önem kazanmakta ve İran, Çin'e petrol ile petrokimya malzemeleri ihraç etmektedir; aynı zamanda Çin, İran'a her alanda ihracat ve ithalat konusunda destek vermektedir.

“Yılın başından bu yana, Çin, karmaşık bir uluslararası ekonomik ortam ve reform, kalkınma ve istikrarın gereklilikleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreçte, kalkınmaya dengeli ve koordineli bir yaklaşımla, ekonomik büyüme modelimizi iyileştirmeye odaklanmaktayız. İstikrarlı ilerleme ilkesini rehber edinerek, makroekonomik kontrol mekanizmalarını hızla devreye sokmakta ve sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla önem vermekteyiz. Şu ana kadar, ekonomik büyümenin istikrar kazanması, ekonomik yapının yeniden düzenlenmesi, reformların derinleştirilmesi ve halkın refahının artırılması gibi birçok alanda olumlu sonuçlar elde ettik. Çin'in ekonomik ve sosyal gelişimine ilişkin genel olarak olumlu bir analize sahip olsak da, şu anda ve yakın gelecekte karşı karşıya olduğumuz riskleri ve zorlukları hafife almamalıyız.” (Jinping, 2018, s. 123).

Çin'in iktisadi ve toplumsal kalkınma amaçlarına ulaşmak için izlenmesi gereken stratejileri ifade etmektedir. Çin, girift bir uluslararası ekonomik platformda yenilenmenin devamında gelişmesi ve dengeli bir şekilde sürdürme mecburiyetiyle yüzleşmektedir. Ülkenin odak noktası, devamlılık gösteren, etkili ve nitelikli ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektir. Bununla beraber, tarımın yenilenmesi, iç talebin giderek fazlalaşması, sanayi dönüşümü, kentsel tasarımı ve piyasa ekonomisinin geliştirilmesine yönelik reformlar öne çıkarılmaktadır. İlâveten, düşük gelirli kesimlere destek verilmesi, istihdamın çoğaltılması ve halkın yaşam kalitesinin artırılması da ana hedefler arasında yer almaktadır. Çin, iktisadi gelişimi kısa dönemli kazançların yerine uzun dönemli sürdürülebilir gelişime dayanarak, reformun sunduğu toplumsal istikrarı ve uyumu pekiştirmek istemektedir.

“2013'te Kazakistan'da Xi Jinping İpek Yolu Ekonomik Kuşağı projesini açıkladıktan sonra ticaret hacmi 50 milyar dolara yükselmektedir. Çin'in yatırımlarının, kredilerinin ve projelerinin, doğal kaynak elde etmek ve kaynak güvenliğini sağlamak amacıyla yapılmakta olduğu bilinmektedir. Çin her ne kadar ikili ilişkilerde "kazan kazan" teorisini vurgulamış olsa da finansal araçların kullanımı ile ortaya çıkan tablo farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır” (Karaca & Erendor, 2023, s. 45).

Çinli iş insanları ve şirketler, otoyollar ve havayolları gibi birçok alanda altyapı zemini oluşturmaktadır. İran'da telekomünikasyon sistemlerinin kurulma aşaması ve

ilerletilmesi projeleri geniş bir açıdan değerlendirilmektedir. 2021 yılında imzalanan ortaklık anlaşması kapsamında iki ülke arasındaki ekonomi, politik, ticaret altyapısının ve teknoloji bağlarının derinleşmesi kolaylaşmaktadır. Bu anlaşma sayesinde Çin'in İran'a yapacağı finansal katılımların değeri milyonlarca yatırım alanı bulmakta ve enerji, sağlık, bilişim gibi pek çok sektörde katılım sağlanmaktadır. Bu iş birliği sayesinde, Çin'in Kuşak Yol Girişimi kapsamında İran'ın gelişim kapasitesinin arttığı söylenebilir.

Diğer yandan, gelişen stratejik ilişkide önemli bir yere sahiptir. İran, Çin'in Kuşak Yol Projesi'nin önemli konularından biridir. Burada önemli olan, sormamız gereken soru ise İran-Çin ortaklığının bir stratejik amaç mı yoksa gerçekten birbirlerine muhtaç olmadan sadece ülke refahlarını artırmaya mı çalıştığıdır. İran'ın siyasi aktivistleri, Çin'in gittikçe yükselmeye başlayan bir güç olmasını öngörürken, ABD'nin hala gücü tek elinde bulunduran devlet olduğuna inanmaktadırlar. Diğer büyük güçlerin, en azından ileriki yıllarda ABD'ye rakip olamayacağı düşünülse de bazı İranlılar bunun aksini iddia etmektedir. Bu yüzden, İran'da azınlık bir nüfus olsa da ABD ile değil, Çin ile ortaklıkların olması gerektiği savunulmaktadır. Çin, İran'ın başlıca diplomatik koruma kalkanı olarak ortaya çıkmaktadır. Tahran üzerindeki uluslararası ambargoların etkisini azaltan hassas bir etki sağlayarak, Çin'in İran'ın askeri gelişiminde iş birliği sağlaması, askeri teknoloji transferi ve özellikle nükleer gelişiminde verdiği destek kaçınılmazdır (Aragao, 2024).

Başkan Xi Jinping döneminde Çin Orta Doğu'daki stratejik menfaatlerini korumayı sağlarken, İran ile olan ilişkilerinde daha özenli ve belirli olmayan bir stratejik hedef belirlediğini ifade edebiliriz. Çin, global amaçları aracılığıyla Orta Doğu'da güç dengesini korumaya çalışmaktadır. Ancak bu süreç boyunca İran'ın inat gösterme stratejisi ile ABD'nin uygulamada gösterdiği yaptırımlar gibi sorunlarla yüz yüze kalmaktadır. Çin, mevcut durumda stratejik hedeflerini ve uluslararası kınamalarını önemsemeyen ve Batı'nın tavırlarından biraz uzak durmaya çalışarak kendini ön plana çıkarmaktadır. Özellikle, İran'a her alanda destek sağlamakla beraber daha münasip bir şekilde daha amaçlı davranmaya özen göstermektedir. Bu sayede, Çin'in uzun vadeli amaçlarını gözler önüne sererek stratejik yararları koruma maksatlı bir rol biçimlendirmektedir ve belirli olmayan amaçları bakımından ifade edilmektedir (Forbes, 2024).

Çin ve İran arasındaki bu yakın ortaklık kurma sistemi, iki ülke için politik ve ekonomik yararlar sunmaya çalışırken çeşitli sıkıntıları da aslında beraberinde getirmektedir. Çin, İran'ın enerji alanlarına kolaylık sağlamada Orta Doğu'daki avantajlı potansiyelini ortaya koymakta ve Kuşak Yol Girişimi kapsamında stratejik bir köprüden geçme hususunda değer biçimlendirmektedir. İran ise, Çin'in ekonomik yarar sağlama ve yatırım potansiyeli sayesinde ABD ambargolarının etkilerini en aza indirmeye potansiyeli bulmaktadır. Fakat bu devam eden birliktelik, Çin'in uluslararası tartışmalar ve Batı'nın baskılarıyla karşılaşmasına sebep olurken, İran da bu süre zarfında kendi uluslararası yalnızlığı ile iç siyasi dinamizmini altı çizilerek göstermektedir. İlaveten, Çin'in Rusya ile olan bağları, İran'ın bu uyum kapsamında potansiyel kazanmasıyla jeostratejik potansiyeli ve stratejik istikbalini tehlikeye sokmadan yarar sağlamaktadır (Sahakyan, 2020).

Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in farklılaşan global şartlara yanıtladığı bir cevap olarak, bu girişimin ardından Çin'e hem bölgesel hem de global problemlere alternatif sunmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin geniş alanı ile çok alanlı zemininde etkili olması gerektiği fakat Çin'in kendi ekonomik mevcudiyeti ile birlikte ekonomik model sistemindeki kırılmalıkların bu girişim konusunda edim ifa ettiğini söylemek mümkündür. Çin, büyük bir hareket döneminde olmasına rağmen bu süre zarfında önemli sıkıntılarla yüz yüze kalmaktadır. Özellikle Avrasya'da meydana gelen jeostratejik sıkıntılar ile Rusya'nın Ukrayna'daki krizine verilen etkinin, Çin'in görünümü ile yapılması gereken mesajları ifade etmesi dikkat çekmektedir. Bunun sonucunda ise Çin'in öncülüğünde ve girişim psikolojisini etkilemesi zor olmayan maddeler olarak ileriye dönük projeler yer almaktadır.

Xi Jinping'in döneminde İran ve Çin arasındaki ticaret kapasitesinin geliştirilmesi bakımından alınan birçok kararın doğrultusunda, ileriki zamanlarda artan rekabet ortamları altında nasıl bir değişiklik gösterileceği ele alınmaktadır. İran ile Çin, karşılıklı ticaret kapasitesini artırma potansiyeline neden olmaktadır. Ambargoların kaldırılması talebiyle birlikte İran, uluslararası ticarete yeni usuller sunmaktadır. Diğer ülkelerin de İran ile ticari fırsatlar sunması gerektiği düşüncesi yer almaktadır. Bu rekabet zemininde ise Çin'in İran ile ticaret hacminin pazar arayışını azaltmada rol oynaması beklenmektedir. Çin ile İran arasındaki ticaretin artması beklenirken, uluslararası rekabet

ortamının fazlaşması, Çin'in bu ticaret hacminin etkisini azaltmaktadır. Çinli şirketler, inşaat, enerji, petrol ve madencilik gibi birçok alanda yanıt vermektedir. Bu şirketlerin sunduğu fırsatların malzeme kalitesi ile sağlamaya çalıştıkları hizmetin, İranlı tüketicilerin beklentilerine cevap verememesi mümkündür. Çinli şirketler, İran'dan ham madde sağlama konusunda önemli bir mevcudiyet gösterirken, ürünlerin hizmet açısından pek kaliteli olmaması, İranlı firmaların beklentilerini sağlamada biraz başarısız olduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda Çinli firmaların rekabet koşullarını sermaye açısından da etkileyebilmesi mümkündür (Ambargo Sonrası İran Ekonomik ve Ticari Etki Analizi, 2016).

Uluslararası alanda güçlü ekonomiye sahip olan devletler açısından stratejik hedeflerin nasıl kullanıldığı öğrenilebilmektedir. Çin, toprak mineral bakımından kritik ham madde kullanımı alanında Japonya ile yaşanan diplomasi hareketinin bir sorun teşkil etmesi sırasında, bu ham maddelerin satın alınmasını yasaklamaya yönelik adımlar atmaktadır. Bu doğrultuda, Çin'in stratejik alanlar üzerindeki kontrol mekanizması, bir baskılama politikası olarak değerlendirilmeli ve uluslararası ilişkilerde iktisadi etkinin nasıl fazlaşığı gösterilmelidir. ABD ise yatırım alanlarında dikkat çekmektedir. Doların kuvvetini kullanarak İran'ın global düzeyinden kurtulmaya çalışmakta ve Amerikalı finansçıların Çin askerleriyle ilişkileri, firmalara yatırım potansiyelleri yaratmaktadır. Ayrıca, ABD'nin merkezi, Çinli firmaları borsadan çekilmeleri için zorlamakta, Çinli firmalar da buna karşılık olarak sosyal medya mecralarında bazı kaynakların yayınlanmasını önlemeye çalışmaktadır. Devletlerin bu şekilde uygulama alanları, büyük güçlerin iktisadi ve yatırım alanındaki bağlarını kullanarak uluslararası sistemde nasıl stratejik etki alanı sağlamaları ve bu araçların uluslararası bağlarda baskı potansiyeli harcamalarının nasıl işlev gördüğü hususunda önem arz etmektedir (Kefferpütz, 2022).

Çin'in dış politikasının hedefi ile Ortadoğu'nun mevcut durumunun önemi artmaktadır. Bu, Çin'in istikrar ve ekonomik alanı ile ham madde ve enerji ihtiyacını karşılama potansiyeli olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle Suudi Arabistan, Kuveyt ve İran gibi Ortadoğu devletleri, Çin'in petrol dış alımının büyük bir kısmı için önemli olduğundan, bu devletlerle kurulmaya çalışılan ilişkilerin, Çin'in dış politika hedefinde daha aktif bir rol oynaması önemlidir. Bu durum neticesinde, Çin'in Ortadoğu'yu enerji

ihtiyaçlarına cevap verme ve iktisadi kapasitenin imkanlarını sağlama amacı güçlenmektedir (Lale, Aykaş, Gökçekuyu, & Aydın, 2020, s. 40-42).

7.4. XI JİNPİNG DÖNEMİNDE ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE HUKUK BAKIMINDAN İLİŞKİLER

Xi Jinping döneminde, Çin ile İran, Birleşmiş Milletler kapsamında özellikle İran'ın nükleer silah üretme alanı ve uluslararası ambargolar konusunda yakın bir iş birliği sağlamaktadır. Çin, 2015 yılında İran ve P5+1 devletleri arasında imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı anlaşmasının önemli kararlar alınmasında çok etkili olduğunu belirtmektedir ve bu anlaşmanın savunulması bakımından BM'de aktif bir unsur oluşturmaktadır. ABD'nin 2018 yılında İran Nükleer Anlaşması'ndan çekilmesiyle beraber İran'a yeniden uygulanan ambargolar, Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a yönelik ambargoların azaltılmasını önermesi ile sonuçlanmaktadır. Çin, uluslararası hukukun müdafaasının önemli olduğunu ifade ederek İran'a stratejik açıdan destekçi olmaktadır. Bu süre zarfında, Çin, İran'ın iktisadi ve siyasi menfaatlerini koruma yönünde iki ülke arasındaki müttefikliği gerçekleştirmektedir.

İran, 2015 yılında ABD, Çin, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya ile imzalamış olduğu nükleer anlaşmanın ABD'nin 2018 yılında bu anlaşmadan çekilmesinin ardından hiçbir sözünü tutmayacağını açıklamaktadır. Tahran'da yapılan toplantıda, uranyum zenginleştirme, zenginleştirme oranları ve araştırmalarla uygulanan düzenlemelerin artık yapılmayacağını belirtmektedir. İran'ın sosyal medya yayınlarında, İran'ın teknik destek hedeflerine ihtiyaç duyduğu ve herhangi bir sınırlama olmadan nükleer programın sürdürüleceği belirtilmektedir (İran 2015'te İmzalanan Nükleer Anlaşmanın Taahhütlerinden Hiçbirine Uymayacağını Açıkladı, 2020).

İran, nükleer faaliyetlerini kontrol etmeyi ve denetlemeyi onaylamaktadır. Fakat ABD Başkanı Donald Trump'ın 2018 yılında anlaşmadan tek taraflı olarak çekilmesiyle, İran'a yeniden ambargo uygulama şartlarıyla beraber, İran anlaşmanın bazı koşullarını ileriki zamanlarda ertelemektedir. İlaveten, General Kasım'ın iki yıl sonra öldürülmesiyle, anlaşma metninde yer alan bütün maddelerin sözlerinin ertelenmesi kararı duyurulmaktadır. İran, ambargoların bitmesiyle ve taahhütlerin yerine getirilmesiyle beraber anlaşmaya dönmeye hazır olduğunu belirtmektedir. Yapılan

müzakereler neticesinde yeniden bir başlangıç ve anlaşmanın tekrardan canlanma sürecini hızlandırmaktadır (Gündüz, 2020).

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından yayımlanan raporlarda, İran'ın nükleer alanlarla ilgili icraat yapma hususunda yeterince açık davranmadığı belirtilmektedir. Ancak Hasan Ruhani'nin 2013 yılında İran Cumhurbaşkanı olarak görevi devralmasıyla beraber İran ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu arasındaki iş birliğinin sağlandığı söylenebilmektedir. Bu olumlu yöndeki değişiklikler, son yayımlanan raporda incelenmektedir ve İran'ın nükleer programı kapsamında taraflar arasında daha uygun bir iletişim sağlanmaktadır. İran ve P5+1 devletleri arasında yürütülen çok taraflı müzakere süreçlerinin olumlu olduğu ifade edilmektedir. Müzakereler esas olarak siyasi kapsamda ve aralarındaki anlaşmazlıkların çözülmesi bağlamında incelenmektedir. Görüşmeler neticesinde Güvenlik Politika Temsilcisi Ashton ile İran Dışişleri Bakanı Zarif arasında temaslar gerçekleşmektedir. Şimdiye kadar yapılan üst üste görüşmeler neticesinde kesin bir çözüm amacıyla hedeflenen bu görüşmelerin olumlu bir sonucu olmamaktadır. Bu durum sonucunda, görüşmelerin daha karmaşık ve zorlu bir süreç olduğu ve anlaşmazlıkların hala sorunlara çözüm oluşturmadığı belirtilmektedir (Jane, 2017, s. 24-25).

ABD'nin P5+1 görüşmeleri ile Çin, İran'ın nükleer programının düzene girmesinde kritik bir rol üstlenmekte ve anlaşmanın düzgün bir biçimde olmasına özen göstermektedir. Çin, İran ile olan güçlü iş birliği sayesinde enerji bağlarını korumak amacıyla anlaşmanın başarılı bir şekilde sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan, ABD'nin nükleer anlaşmadan tek taraflı beyanı ile çekilmesiyle İran'a tekrar uygulanan yaptırımlar, uluslararası politikada büyük bir engel oluşturmakta ve bu adım neticesinde Çin tarafından sert bir üslupla eleştirilmektedir. Çin, BM Güvenlik Konseyi'nde ABD'nin ambargolarına karşı cevap vermekle meşgul olurken, uluslararası hukuk sisteminin ve uluslararası bağlantının önemine vurgu yaparak bir hedef belirlemektedir. Bu karşıt davranışlar çerçevesinde İran'ın uluslararası ilişkilerdeki stratejik hedefi silsile halinde devam etmekte ve nükleer diplomatik süreçte önemli sıkıntılara yol açmaktadır. Çin'in anlaşmayı koruma amaçları, uluslararası toplumun uzun vadede barış ve istikrar hedefleri doğrultusunda önemli bir rol oynamaktadır.

2017 senesinde yürürlüğe giren belge, ABD'nin ulusal alanlarına özet ifadeler bırakmaktadır. Belge kapsamında İran, Rusya ve Kuzey Kore'yi düşman devletler olarak tanımlamakta ve bu devletlerle nasıl mücadele edilmesi gerektiği belirtilmektedir. İran için yer alan maddeler, Rusya için yer alanlarla örtüşmekte ve Kuzey Kore için de benzer maddelerin geniş kısımlarını kapsamaktadır. İran maddelerine gelecek olursak, nükleer faaliyet teçhizatları, balistik füze grupları, terör kapsamındaki destekler ve insan hakları ihlalleri gibi konular yer almaktadır. Rusya maddelerinde ise Ukrayna kriz durumu, Kırım'ın işgali, siber saldırı potansiyelleri ve ABD seçimlerine müdahale konuları bulunmaktadır. Kuzey Kore tarafında ise Birleşmiş Milletlerin güvenlik politikalarına yönelik ve insan hakları ihlal potansiyeli yer almaktadır. Bu belgenin kapsamı, ABD'nin bu ülkelerle ilgili stratejik amaçlarının hedeflerini belirlemekte ve ilk hedeflerini açıklamaktadır (Çokişler, 2021, s. 73).

ABD'nin yayımladığı kanunlarla birlikte İran'a yönelik ambargolar iki kategoride tekrar yürürlük kapsamına alınmaktadır. Bu ambargolar neticesinde, ABD'nin sahip olmaya çalıştığı ya da kontrol altına aldığı yabancı kurumların, İran'ın belirlediği faaliyetler doğrultusunda izin verilmesine olanak tanınmaktadır. Ayrıca, ABD Hazine Bakanlığı tarafından hazırlanan liste kapsamında çıkarılan ambargoların tekrar yürürlüğe girmesi anlaşılmaktadır. 2019 senesinde yayımlanan kararnameler, İran'ın demir, çelik, alüminyum ve bakır alanlarına yönelik ambargoları içermektedir. İran Devrim Muhafızları Ordusu ve onunla bağlantılı kurumlar, ekonomik baskı menfaatleri ve seyahat yasakları ile hedef alınmaktadır. Ayrıca, DMO'nun üst düzey yöneticileri ile İran'ın dini lideri Ayetullah Humeyni de hedef alınmaktadır (İran'a Yönelik Yaptırımlar, 2019).

Bu durum sonucunda, ABD'nin İran'a karşı baskı politikalarının ne kadar kapsamlı olduğu ile bu stratejik hedefin İran'ın iktisadi ve siyasi yapı bünyesinde önemli bir şekilde gündemde olduğunu söyleyebiliriz. ABD, bu icraat ile İran'ın uluslararası ilişkilerdeki alanını zayıflatmayı ve nükleer programın sınırlarını kesin olarak çizmeyi amaçlamaktadır. Çin ile diğer uluslararası faktörlerin bu ambargolara karşı durması, uluslararası diplomatik sürecin ve İran'ın stratejik hedeflerinin önemli ölçüde yer almasına neden olmaktadır. Bu sayede, ABD'nin ambargoları yalnızca İran'ı değil, aynı

zamanda global iktisadi ilişkileri ve bölgesel dengeleri etkilemeye çalışan geniş kapsamlı bir stratejik hedefdir.

Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Yü, bu konuda Amerikalı temsilcilerin, Çin'in diğer devletlerin sorumlu olacağı davranışlarından kendine bir potansiyel sağlarken farklı yöndeki iddialara cevap verdiğini ifade etmektedir. Çin, İran ile normal kapasiteli ilişkiler yürütmesiyle bu ilişkilerin üçüncül ilkelere göre ya da uluslararası kamuoyunun menfaatlerine zarar vermediğini belirtmektedir. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak konseyin aldığı kararları benimsemektedir. ABD Dışişleri Bakanlığının silahsızlanma ile silah kapasitesi hususunda danışmanı olan Einhorn, Çin'den Batılı devletlerin İran'ın nükleer faaliyetine sert ambargolar koyarak uygulamasında çağrıda bulunması gerektiğini ifade etmektedir (BM'nin İran yaptırımları Çin'e işlemiyor, 2022).

Bu durum, Çin'in İran ile yürütmeye çalıştığı ticaret bağlarını savunmaya çalıştığını ve uluslararası kamuoyunun menfaatlerine bir zararının olmadığını göstermektedir. ABD ise Çin'den dolayı İran'a karşı daha fazla ambargo seviyesini artırmaktadır. Çin, uluslararası alanda ve BM'nin mevcut kararlarına karşı olan bağımlılığından söz ederek kendisini savunmaya çalışmaktadır. ABD ise İran'ın önemli konularından biri olan nükleer programının daha sert bir durum sergilemesi gerektiğini savunmaktadır.

İran'ın, Çin öncülüğünde Asya Altyapı Yatırım Bankası'na kurucu üye pozisyonunda başvurusunun onaylanması, İran'ın söz konusu bankanın kuruluşunda kritik rol oynamasıyla Çin'in iktisadi bağlarının kuvvetlenmesi anlamına gelmektedir. Bu uygulama sonrasında ise İngiltere, Fransa, Hindistan ve İtalya gibi ilerlemiş ekonomik bağlantılar sonucunda banka, global düzeyde önemli bir oyuncu haline gelmektedir. BAE'nin devletlerinde katılmasıyla beraber bankanın Orta Doğu'daki etkisinin fazlaştığı gösterilmektedir. ABD ve Japonya'nın elinde bulunan Dünya Bankası ve Asya Yatırım Bankası gibi yerel yatırım kuruluşlarına özgü bir yatırım aracı sunması, global yatırım düzeninde önemli bir şekilde yer aldığı gibi mevcudiyetine girmektedir. (China Says Iran Joins AIIB as Founder Member, 2015).

Sonuç olarak, Birleşik Krallık ile diğer Avrupa devletleri hususunda G7'nin Asya Yatırım Bankası'na yönelik dikkatli menfaatlerinin fazlaştığıyla beraber bu bankanın

üyyesi olmaktadır. Bu banka hakkında Batı devletlerinin toplam oy oranı ise % 40'a yakın bir oranla oldukça geniş bir destekle belirlenmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ile Asya devletinin toplam oy oranı ise daha düşüktür. Çin, Rusya ve İran gibi devletler, Orta Asya ülkeleri ya da Güneydoğu Asya devletleriyle iş birliği potansiyeli geliştirerek Japonya, ABD ve Avrupa ittifakının etkisini eşitleyebilmektedir. Asya'nın yükselmeye başlayan ve ilerlemekte olan devletleri tarafından sahip olunan bir banka olmasıyla birlikte, gelişmiş devletlerin sınırlandırılmasına yardımcı olabilir. Bu durum sayesinde anılan bankanın, ABD ve Japonya'nın hakim olduğu durumdaki global düzen içinde önemli bir yeri olmakla beraber meydana gelmesini sağlamaktadır ve global eşitliklerin Asya lehine olmasına katkı sağlamaktadır.

Önemli uluslararası kuruluşlardan olan ŞİÖ alanında, İran'ın Şanghay İş birliği Örgütü'ne kesin olarak üye olmasıyla beraber yıllar sonra onaylanması, İran'ın Çin, Rusya ve Hindistan gibi büyük devletlerle ve diğer Orta Asya ülkeleriyle beraber üye olduğu bu büyük ve iktisadi bakımdan güçlü müttefikliğe adım atmasını sağlamaktadır. Fakat İran'ın Şanghay İşbirliği'ne perspektifindeki temel mesele, örgütün modern dizaynda kurulmasını sağlamak yerine "Batılı olmayan büyük güçlerin bir konseri" olarak ifade edilmesi ile Batı karşıtı bir görüşle yaklaşması olmaktadır. Bu perspektifle beraber İran'ın örgüt içindeki pozisyonunun ve müttefikliğinin sınırlandırılması mümkündür. Çünkü ŞİÖ'nün temel hedefi, bölgesel güvenlik stratejisiyle beraber iktisadi birlikteliği artırmaktadır. Üyelerin ortak menfaatleri ile beraber ortak hareket etmesi gerekenden fazlası olmaktadır (Motamedi, 2021).

7.5. HU JİN TAO VE Xİ JİNPİNG DÖNEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Hu Jintao ile Xi Jinping'in yönetim dönemlerinde, Çin'in çağdaş stratejisi ile ekonomik zemininde kendilerine ait tarzlarıyla damga vurdukları söylenebilir. Her iki yöneticinin de Çin'in iktisadi ilerlemesinde ve global tesirini fazlalaştırma hususunda mevcut amaçları sayesinde, Çin'in global bir aktör olarak yükselmesinde belirleyici statüde olduğu kaçınılmazdır. Hu Jintao'nun devrinde ekonomik yeniliklere bir üslup düzenlenmekte ve bu süre zarfında hızlı bir biçimde gelişim sergilenmektedir. Çin'in ekonomik gelişiminde ivme kazanması, devletin politik ekonomisini çok fazla güçlendirmektedir. Hu Jintao'nun stratejileri genelde sanayi açısından ihracat ve finansal

kaynakların artırılması üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu dönemde Çin, global sistemin bir üretim stratejisi olmakta ve birçok büyük ticaret ortağı kazanmaktadır.

“ABD’de, yasal olarak demokratik bir anayasaya ve en azından şeffaflık ile hesap verebilirlik kavramlarına teorik bağlılığa rağmen, durum oldukça belirsizdir. Çin, uluslararası müzakerelerle ilgili ABD karar alma süreçlerini (askeri alanda herhangi bir güven artırma dahil) algıladığında, yalnızca Devlet Başkanı ve çevresindeki yöneticilerin temel stratejiler üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda, bazı önemli bileşenlerin bile farkında olmayabilecekleri izlenimini taşır. Bazen, Çin liderliğinin, seçilmiş ABD liderlerinden daha iyi bir bilgiye sahip olduğu izlenimini vermek zor olmaktadır. Bu dinamikler, Çin hükümetine, selefi Hu Jintao’ya kıyasla Xi Jinping’in daha birleşik ve daha az kolektif” yönetim tarzından faydalanma fırsatları sunmaktadır. Üst düzey ABD askeri yetkilileri, Çin’in uluslararası ilişkilerdeki askeri-ekonomik karar alma süreçlerinin, ABD karar alma süreçlerinden daha hızlı olduğunu kabul etmektedir.” (Reynolds, s. 95)

Çin’in uluslararası ilişkilerde karar mekanizmalarının gidişatı ile verimliliği ABD’nin demokratik sisteminin getirmiş olduğu muğlaklık arasındaki sonucun farkını ortaya koymaktadır. Çin önderliğinde, uluslararası anlaşmalardaki yaklaşımlar hakkında daha çok bilgisi olduğu izlenimi, ABD’nin önderlik yapısının zorluğunu düşündürmektedir. Xi Jinping’in yönetim biçimi, daha merkeziyetçi ve bütünleşik bir perspektif sunarak, Çin hükümetine uluslararası platformda daha verimli olma şansları sunmaktadır.

Xi Jinping ise ekonomik ve aynı stratejik gelişmeye bağlı olarak önemli derecede hız kazanmaktadır. Fakat bu gelişmenin ilerletebilir olması ve kalite merkezli odak noktası haline gelmesine sebep olmaktadır. Xi’nin yönetiminde yenilikler, daha çok yapı ile ilgili olarak kazanımlar elde edilmektedir ve iktisadi modernizasyonu, hizmet alanı ile tüketim bölgelerinin gelişimine zemin hazırlayan adımlar atılmaktadır. Xi’nin yeni normal düzeni olarak nitelendirdiği stratejik hedeflerin giderek büyümesi sonucu, daha nokta atışı ve ilerletebilir bir iktisadi amacın hedeflendiğinden bahsedilmektedir. Bu stratejik hedef çerçevesinde, Çin’in uzun müddetli iktisadi beka ve rekabet sistemini gerçekleştirme hedefi gerçekleştirilmektedir.

Uzmanlar, Xi Jinping'in yönetim savaşının kazanılması ile yeterli seviyede olmaması sebebiyle bunun mümkün olabileceğine inanmaktadır. Bu bağlamda, Çin'de gerçek bir siyasileşme olmadan Mao tarzında kuvvetli adımlar atılmasının tekrar ortaya çıkmasının hiç de sorun olmadığı fark edilmektedir. Bu durum sonucunda, Çin'deki siyasal etkenler ile yöneticilerin geçme potansiyellerinin daha fazla aktörlük sayesinde güç alanlarına dayandığını göstermektedir.

Xi Jinping'in kazanmasının ardından diğer taraftan önemli olan, mevcut rakiplerini saf dışı bırakmasıdır. Xi'nin hırslı kişiliği, devlette iktidar olması ve Çin'in ilk zamanlardan beri devlet prensiplerini geride bırakarak hırslı kişiliğiyle bu mücadeleyi kazanmasını sağlamaktadır. Bu rakiplerini geride bırakması, Xi'nin gücünü pekiştirme sürecinde kritik bir nokta olmaktadır. Xi'nin gücünü birleştirmesi neticesinde son yıllarda kısıtlanma döngüsünün içinden çıkmakta ve güç potansiyelinin ardından geride bıraktığı varlığını boş olan durumdan faydalanması gerektiğine inanmaktadır. Hu Jintao'nun devrinde ise Çin'in siyasal önde gelenlerinin yönetimdeki denetleme ve etkileme süreci sırasında Deng Xiaoping ile Jiang Zemin dönemlerine göre daha zayıf bir potansiyel olarak kalması gerekmektedir. Bu zayıflama sonucunda Xi Jinping için fırsat alanı doğmaktadır. Xi, bu fırsatı son anına kadar kullanmaktadır. Parti içindeki kendine rakip oluşturan kişileri ise tek tek etkisiz hale getirmekte ve merkezci bir yönetim tarzını benimsemektedir. Xi'nin anti-korupsyon mücadelesi ile birlikte yolsuzlukları önlemeye çalışmakta, bu süre zarfında önemli bir bağlantı yeri olarak kullanılmaktadır. Bu mücadele sayesinde yolsuzluğa karşı bir birlik oluşturmakta ve Xi'nin rakip olanlara karşı geride bırakmasında büyük bir etkiye sahip olmaktadır (Le, Chinese Politics since Hu Jintao and the Origin of Xi Jinping's Strongman Rule: A New Hypothesis, 2023).

Hu Jintao, Çin Komünist Partisi (ÇKP) içinde karar verme sürecinde daha çok ortaklaşa yapma serüvenine bağlı kalmaktadır. Bu, önemli karar mekanizmasında tek bir lider olarak değil, aslında Politbüro Daima Komitesi ile diğer önde gelen yöneticilerin katılım sağlamasıyla gerçekleşmektedir. Bu yaklaşım sayesinde liderlik içinde büyük bir dayanışma süreci ile mutabakat simgesini öne çıkarmaktadır. Hu, diğer parti önderleriyle yakın temaslar kurarak farklı beyanları ve görüşleri önemli kılmaktadır. Bu sayede önderlikleri içinde daha büyük bir temsil amacı ile katılma potansiyeli taşıma hedefi gütmektedir. Xi'nin yönetimi devralmasıyla beraber siyasi liderlerin etkisi azalmakta, partisini sağlamada ise etki potansiyeli farklılaşmaktadır. Bu güç boşluğunun getirdiği

etkiden faydalanarak bireysel kuvvetinin birleşmesine imkan sağlamakta ve merkeziyet özelliklerine bir yönetim amacı belirlemektedir. Xi'nin yönetim stratejisi, Deng ve Jiang dönemlerinde daha güçlü teftişle stabilize ögelere karşı daha kişilik faktörünün ön planda olduğu bir yönetim anlayışını benimsemektedir (Zheng, 2007).

İki yöneticinin de aslen birbirine benzerlikleri şüphesizdir. Hu Jintao ile Xi Jinping'in iktidar dönemlerinde Pekin'deki geniş çaplı müzakereler ile yolsuzlukla mücadele hususunda ilk olarak belirleyici amacını hedeflemek için önemli bir alan oluşturulmaktadır. Her iki yönetim tarafından da yolsuzlukla mücadele kapsamında merkeziyetçi bir tavır koyularak halkın desteğini kazanmak ve sosyal istikrarın önemi vurgulanmaktadır. Hu Jintao, bu müzakereler konusunda mücadele etmenin ve yolsuzlukla mücadelenin toplumun yapı taşı olduğunu vurgulamaktadır. Xi Jinping de benzer bir yön açısından bu konuya sağlam olarak Parti'sinden başlayarak ve halkın güven potansiyelini kazanmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda her iki lider de mücadele hususunda çok çalışmakta ve halkın destek potansiyelinin önemli olduğunu belirtmektedir (Hart, 2012).

1970'li yılların ardından Deng Xiaoping'in başlatmış olduğu Reform Çağı ile beraber Çin'in iktisadi yapısında ve halkın zemininde önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Deng'in öncülüğünde yapılan yenilikler, iktisadi yeniliği artırmakta ve Çin'in global ekonomisindeki perspektifini ilerletmektedir. Bu devirde, özellikle özel sektör alanındaki ilerleme ile yabancı finansal alanlara açık kapı politikaları önemli hale gelmektedir. Hu Jintao döneminde bu yeniliklerin devamı sağlanmakta ve Deng'in stratejik hedefleri esas alınmaktadır. Ancak Hu'nun döneminde bazı iktisadi ve toplumsal temellere dayalı esaslar zemine oturtulmaktadır. Hu'nun öncülüğünde özellikle sosyal alanlar ve toplumun uyum konusu önemli bir yer edinmektedir. Xi Jinping'in iktidara gelmesiyle birlikte bu revizyonist yaklaşıma yenilik katmakta ve değişen politikayı benimsemektedir. Xi'nin stratejik hedefleri çerçevesinde daha tek kişiye dayalı bir iktidar benimsemesi ile devlet kontrolünü öne çıkarmayı hedeflemektedir. İktisadi yeniliklerin yanında, siyasal ve toplumsal konulara odaklı, yolsuzlukla mücadele kapsamında ve ulusal güvenlik konularında daha fazla odak noktası olması gibi bölümlerde daha iyi bir potansiyel olarak değerlendirilmektedir (Kennedy, Reade, Triolo, Chu, & Holden, 2023).

Xi Jinping, ilk yıllarında mücadelesine devam etmekte ve disipline önem verdiğini belirtmektedir. Bu çerçevede, büyük bir yolsuzlukla mücadele kampanyasına devam etmekte ve rakiplerini saf dışı bırakmayı başarmaktadır. Ayrıca, Xi'nin döneminin kendisine muhalefet olmasına engel olduğu görülmektedir. Uygur bölgesinde yoğun yaşanan kargaşalar ile Hong Kong'daki eylemlerin bastırılması hususu önem arz etmektedir. Xi'nin bu sert yönetimi, Hu'nun daha yumuşak olan iktidar ve yönetim potansiyelinden oldukça farklıdır. Bunun yanında, Xi'nin yalnızca ülkesinin iç politikasında değil, aynı zamanda uluslararası ilişkiler nezdinde daha dolaysız ve katı bir politika izlediği anlaşılmaktadır (Shepherd, 2022).

Xi Jinping'in önderliğinde, fikirsel teorisinin yanında daha farklı bir tarz benimsemektedir. Xi, Marksist-Leninist özünü sağlayarak ideolojik kapsamda partinin merkezîyetçi yapısına yeniden işaret etmektedir. 2013 senesindeki ilk sözlerinde beyan ettiği bu fikirsel devinimi vurgulamakta ve partisinin ana düşüncesini yeniden sağlamaktadır. Xi'nin iktidarı ile beraber, Marksist düşüncesele politik ekonomilerden farklı olarak daha dolaysız bir bağ kurmakta ve ideolojik mücadelesini güçlendirmektedir. Kongresinin raporunda son yılların en düşünsel işlevleri görülmektedir. Xi'nin gündeminde modern anlamda öne çıkan Marksizm, yeni bir alana ilerletme yapılması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu ideolojik yaklaşım sayesinde sosyalist fikirleri ve kavramlarını partisinin ana teması haline getirmektedir. Xi, bu fikirsel devinimini partinin uğradığı büyük mücadelelerle beraber potansiyel olarak başa çıkma stratejisi olarak hedeflemektedir ve bu kapsamda tarihsel olarak analiz etmektedir. Bu yaklaşım sayesinde ideolojisi sadece bir esas düşünce olarak kalmamakta, aynı zamanda eyleme dönüşmesine olanak tanımaktadır. Özetlemek gerekirse, Hu Jintao'nun döneminde daha fazla iktisadi gelişme ile fikirsel denge zirve yaparken, Xi Jinping döneminin düşüncesele kontrolü ile Marksist-Leninist fikri partinin merkezi siyasetine yerleşmektedir (Rudd, 2022).

8.BÖLÜM

İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ İŞ BİRLİĞİNİN POTANSİYELİ

Bu bölümde, İran ve Çin arasındaki ilişkinin farklı yönlerine değinilmeye çalışılacaktır.

8.1. İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ POLİTİK EKONOMİNİN YANSIMASI

İran ve Çin arasındaki kuvvetli ilişkinin bağları, aslında politik ekonominin yansımaları çerçevesinde yorumlandığında, stratifiye ve derin iz bırakan bir araştırma alanı öngörmektedir. Bu ilişkilerin zorunluluk bakımından incelenmesi hususunda mali süreçler ve jeostratejik konum itibariyle etmenlerin yanında, giderek diğer devletlerin de bu ikili ilişkide önemli bir paya sahip olması, güncel dünyada yaşananların da aslında bu özgü ilişkiyi açıkladığı görülmektedir. 1979'dan sonra İran ile Çin devletleri arasındaki ikili kritik ilişki, her iki devletin iç ve dış politikalarını biçimlendiren politik ve ekonomik yaşananların bir ayna görevi gibi yansıdığını göstermektedir. Bu bağlar hususunda farklı etmenlerden etkilenmekte ve zaman geçtikçe evrilmektedir.

“Çin, ABD'nin küresel ekonomik hakimiyetinden kurtulup kendi ekonomik gücünü artırmaya çalışıyor. Bu süreç, Çin'in dünya ekonomilerindeki değişiminin artması ve küresel ekonomik rekabette önemli bir rol oynamaktadır. Aynı şekilde, Rusya, İran, Venezuela ve bağımsız olan diğer bazı ülkeler, dünyanın geriye kalan doğal görünümünü büyük rezervleri üzerindeki kontrol, Amerika'nın ekonomik durumu sınırlayan faktörlerden biri olmaktadır” (Dugin, 2022, s. 136).

Şah'ın iktidar dönemiyle başlayacak olursak, İran güçlü bir devlet kimliği meydana getirirken gelenek haline gelen toplum tabakasıyla bağlarını koparmaya başlamış ve bu durum, ülkenin ileride yaşanan rejim değişikliğine neden olmasına sebep olmaktadır. Şah, devlet planı hakkında toplumu batıya dönük bir biçimde yönetmeye çalışmakta, ancak aynı zamanda batıya yetişmek için kamu harcamalarının giderek artmasına neden olmaktadır. İktisadi yapıda, özellikle çok geniş alanlara yayılarak harcama yapılması sonucu toplumda bir beka sorunu yaratmaktadır. Kamusal harcamaların artması, toplumda bir ekonomik durgunluğa sebebiyet vermektedir. Özellikle petrol gelirlerinin artmasıyla ABD'nin Şah'a yardım elini uzatması, iktidar gücünü artırmasına rağmen zamanla İran'ı doğal kaynaklarına rağmen bir ABD'ye hizmet

eden bir rant sağlama potansiyeli ortaya çıkarmaktadır. Bu iktisadi ve toplumsal ölçü bağlamında, Şah'ın rejiminin baskıcı unsurlara girmesine neden olmuş ve toplumun gitgide Şah'a karşı uzak durma eğilimi göstermesine yol açmaktadır.

Şah'ın bu durumundan da anlaşılması gereken, bu durumun aslında İran'ın politik yansımaları Çin'in ve diğer devletlerle iş birliği içerisinde olması emsal karar olarak anılabilmektedir. Şah'ın iktidar dönemi boyunca ekonomik ve politik yapıların birbirini zorunlu kıldığı bir durum ortaya çıkmaktadır. Şah'ın güçlü bürokratik yapısı ve kamu harcamalarına dayalı yönetim tarzı, toplumsal sınıflarla doğrudan ilişkileri zayıflatmaya çalışarak ülkenin gücünü daha fazla etkilemektedir. Ayrıca politik ekonominin bir yansıması olarak Şah'ın etkisi büyük oranda artmaktadır. Çünkü bu dönemden sonra yaşanan rejim değişikliği, bunun en büyük unsurlarından biri olmaktadır.

Özellikle 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra yaşanan yaptırım ve ambargolar, ülkelerin istek dışı davranışları ya da fiillerine karşı çıktığı durumlar olarak belirlenir ve özellikle iki ana faktör, uygulanan politik ve ekonomik gelişmelerdir. Siyasi ambargolar genelde resmiyet olarak bir iz taşımış olsa bile politik eylemler veya yaşanan kısıtlamalar şeklinde olmaktadır. Bu çeşit ambargolar ile beraber dış politika hedeflerini ifa etmekte ve gayretlerini gösterme amacını taşımakta olsa da genellikle devletin amacı potansiyellerini fark etmek konusunda etkili değildir. Buna karşı olarak ekonomik ambargolar, resminde daha küçük bir parçadan ziyade büyük bir parça olma özelliği göstermektedir. Bu yüzden devletin doğal kaynakları ile yatırım icraatlarını doğrudan etkileyerek belirli stratejilerin ya da fiillerin değiştirilmesi bakımından bir konum oluşturmaktadır. Ekonomik ambargolar, finans konusunda destek verilmemesi ile teknolojik transfer ithalatına bir set çekmektedir. Bu sebeple ekonomik ambargoların İran açısından politik ekonomisini zedelediğinden, ilişkilerini de bu ölçüde geliştirmektedir. Ekonomik kısıtlamalar genellikle daha soyut olmayan, elle tutulur bir biçimde etkilemektedir. Hem uygulama alanında hem de araştırma bakımından daha geniş bir yere sahiptir. Uluslararası ilişkilerde iktisadi ambargolar, ülkelerin uluslararası belirli kuralları ile beklentilerine karşılık gelecek cevaplara uyumlu olmasına çaba sarf etmesini sağlamaktadır (Küpeli, 2016, s. 99-100).

Çin, İran'dan sahip olduğu enerji kaynaklarını alım yaparken, İran da Çin'e bu kaynakları ihraç yoluyla sağlamaya yönelmektedir. İki ülke arasındaki enerji iş birliği,

2000'li yıllarda artmaktadır. İran ve Çin arasındaki askeri ve stratejik ortaklık ise özellikle ABD'nin bölgesel anlamda güçlü olmasında ilerleyen ilişkileri önem kazandırmaktadır. Çin ve ABD ortak noktaları bağlamında askeri ve stratejik alanda devam eden iş birliklerine karşı olmayıp, İran ve Çin jeopolitik açıdan birbirlerine giderek daha fazla yakınlaşmakta ve bölgesel anlamda ortak noktalarda buluşmaktadır. Bu durumda, iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmektedir. Ancak, Çin ve İran arasındaki artan ilişkilerin bir zorunluluk gibi olduğu bazen düşünülse bile her iki ülkenin ulusal politik düzlemdeki çıkarlarını etkilediği söylenebilmektedir.

Politik ekonomik zorunluluk bakış açısıyla değerlendirildiğinde, kısıtlamaların ve yaptırımların etkisiyle ülkelerin stratejilerini belirlemede ve amaçlarına ulaşmaları için iktisadi hedeflerine nasıl cevap verdiği konusunda önemli bir yerde bulunmaktadır. En önemli davranışlara ya da fiillere karşı çıkma hususunda önemli bir ayrıntıya sahip olmaktadır. Bu araç, potansiyeline sahip amaçlara ulaşmada ne kadar etkili olduklarını belirlemektedir. Yaptırımlar, ülkenin hedeflediği iktisadi kaynaklara yardımcı olmanın yanı sıra ticari ve finansal alanları engelleyerek daha somut etkiler bırakmaktadır. Ciddi bir şekilde etkilenmesi aslında hiç de şaşırılacak bir durum değildir.

ABD'nin ve batı devletlerinin özellikle İran'a karşı İslam Devrimi'nden sonra uyguladığı ambargolar sonucu İran, ekonomik kısıtlamaları aşmak ve uluslararası ilişkilerdeki tartışma ortamından sıyrılmak amacıyla birçok mücadele vermektedir. Bu kurallar bütünü içinde İran, Çin ile iktisadi beraberliği çözüm bulacak ticari yollarla yerel üretimi artırmada gerekli tedbirleri almaktadır. İran'ın iktisadi bağımsızlığını artırma çabaları, ambargoları aşma potansiyellerini devletin politik ekonomik yansımaları ile stratejik hedeflerini doğrudan etkilemektedir.

Pekin yönetimi, İran'ın uzun süredir ABD'nin karşı safında yer almasını, kendi ulusal menfaatlerini ilerletmek açısından taktiksel bir avantaj olarak değerlendirmektedir. Çin, ABD'nin İran'a uyguladığı ekonomik kısıtlamalar ve siyasi yalnızlığın yaratmaya çalıştığı derin boşluğu, İran'a yardımcı olarak ve ticaret yoluyla doldurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Çin, İran'dan büyük oranda petrol ve doğal gaz satın alarak enerji güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca, İran'a teknoloji transferi sağlayarak ekonomik gücünü artırmaya çalışmaktadır. İran'ın Amerika'ya karşı duruşu, Çin'e Orta Doğu'da bir yer edinmesine ve ABD'nin bölgedeki gücüne karşı bir ortaklık oluşturmaya

olanak tanımaktadır. Bu sayede, Çin, Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Orta Doğu ile daha ileri bölgelere uzanan stratejik ticaret yollarını güvence altına almaktadır. İki ülkenin iş birliğinin önemli bir kısmını oluşturan ekonomi, savunma stratejisi ve güvenlik alanlarındaki ortaklıklar, ABD'nin bölgedeki askeri varlığına karşı bir denge oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Pekin yönetimi, İran'ın Amerikan karşıtı tutumunu kullanarak hem enerji güvenliğini artırmakta hem de küresel düzeyde stratejik amaçlarına ulaşma konusunda önemli bir müttefik kazanmaktadır (Adıbelli, 2017, s. 188).

Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı, dünya enerji ticaretinin gerçekleşmesinde stratejik su yolları olarak, global enerji talebi doğrultusunda önemli bir yere sahip olmaktadır. İran'ın bu bölgelerdeki stratejik alanlara yönelik Çin yapımı füze sistemlerinin konuşlandırılması, öncelikli olarak askeri ve politik bir zorunluluk potansiyeli taşımaktadır. Bu adım sayesinde İran, bölgedeki deniz trafiği üzerinde hâkimiyet kurmayı ve tehditlere karşı savunma kapasitesini artırmayı hedeflemektedir. Çin için bu iş birliği, enerji stratejisi ve ticaret yollarının devamlılığı bakımından büyük önem taşımaktadır. Hürmüz Boğazı, dünya petrol ticaretinin yaklaşık üçte birinin geçtiği bir geçit olarak, benzer şekilde stratejik bir öneme sahiptir. Çin, enerji güvenliğini sağlamak amacıyla bu boğazda garantör devlet olmayı istemektedir. Çin'in, İran ordusuyla savunma bağlarını derinleştirmesi, ABD'nin bölgedeki etkisini dengeleme hedefi doğrultusunda bir araç olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında ise Çin'in, İran'a savunma teknolojisi alanında sunduğu destek ve stratejik iş birliğinin artması, iki ülke arasındaki ekonomik birlikteliği güçlendirmekte ve Çin'in İran'daki finansal yatırım çıkarlarını korumasına katkı sağlamaktadır (Adıbelli, 2017, s. 188).

Buradan da anlaşılması gereken, iki devlet arasındaki ilişkinin diğer devletlerin ikili ilişkilerinde de önemli bir potansiyel taşıdığıdır. Özellikle Batı'nın İran'a karşı uyguladığı kısıtlamalar, Çin'in milli menfaatlerini sağlamasında ve doğal kaynaklara olan ihtiyacını İran'ın zengin kaynaklarından karşılamasında ekonomik bir zorunluluk doğurmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde, İran açısından bakıldığında ise ABD'nin İran'a yaptığı her türlü kısıtlama, İran ekonomisine darbe vurmaktadır. Çin, bu durumdan faydalanarak İran ile derin bağlar kurmakta ve farklı yaptırımlar uygulamaktadır. Çin, iktisadi menfaatlerini güçlendirirken, İran'ın ekonomik gelişimine de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, Çin, bir yandan enerji alanında güvenlik sağlamaya çalışırken, diğer

yandan ekonomik menfaatlerini geliştirmeye ve jeopolitik etkisini artırmaya çalışmaktadır.

8.2. İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ İLİŞKİNİN SİYASİ ZORUNLULUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İran ve Çin arasındaki ilişkinin siyasi zorunluluk açısından, iki devletin ulusal menfaatlerine uygun şartlar doğrultusunda uluslararası bağlarını muhafaza etmek ve kuvvetlendirmek amacıyla geliştirdikleri iş birliği ve anlaşma potansiyelleri bulunmaktadır. Bu gelişen zorunluluk, enerji güvenliğinin sağlanması, iktisadi ilişkiler, siyasi istikrar, uluslararası dayanak ve politika çıkarları gibi farklı etmenlerden kaynaklanmaktadır. Bir devletin enerji gereksinimlerine cevap vermek ya da yerel güç etkisini dengelemek amacıyla diğer bir devletle stratejik bağlantılar iletmesi, bu zorlukların birer cevabı niteliğindedir. İran ile Çin arasındaki siyasi kaçınılmazlık, iki devletin menfaatlerini ve stratejik amaçlarını koruyarak uluslararası ilişkilerini muhafaza etmek ve güçlendirmek amacıyla iletmeye çalıştıkları bağlar ve anlaşmaların bir zorunluluğu olmaktadır.

Bu açıdan, İran ile yapılan iş birliği ve anlaşma, enerji talebini karşılamak ve olası enerji kriz yönetimine yanıt vermek amacıyla atılan bir adım niteliğindedir. Çin, enerji temininde ayrıcalıklı bir bağımlılıktan uzaklaşmayı ve enerji güvenliğini sağlamak amacıyla, İran gibi büyük enerji üreticileriyle güçlü ilişkiler kurmaktadır. Bu durum, hem iç ekonomik istikrarı sağlamada hem de uluslararası enerji arayışındaki belirsizliklere karşı bir kalkan oluşturmak için siyasi bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, enerji talebini güvence altına alarak Çin'in ulusal güvenliğini ve ekonomik gelişimini iletmesi açısından hayati bir önem taşımaktadır. Çin'in enerji güvenliği, hızla gelişen ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından büyük bir titizlikle ele alınması gereken bir konudur. Çin, yüksek enerji arzı ve yüksek enerji tüketimi ile enerji ihtiyacını karşılamada enerji bağımsızlığını sağlamak için bu iş birliğini araç olarak kullanmaktadır. İran, dünya çapında zengin petrol rezervleri ve doğal gaz kaynaklarına sahip bir ülke olarak, bu enerji talebine yanıt vermede önemli bir rol oynamaktadır. Bu mevcut durum, Çin'in enerji güvenliği sağlama amacıyla İran ile güçlü ekonomik ilişkiler kurmasının bir zorunluluğu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bazı uzmanlar, Çin ile İran arasındaki paktın, ABD ile İran arasındaki nükleer görüşmelerin karşısında stratejik ve kritik bir role sahip olduğunu belirtmektedir. Bu duruma göre, İran'ın Çin ile yakın bağlar kurması, ABD'nin nükleer müzakerelerde sürekli karar değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. İran, ABD'nin nükleer müzakerelerde kararlı bir tutum sergilemediği durumlarda, alternatif çözümler arıyor olabilmektedir. Diğer uzmanlar ise bu anlaşmanın İran için bir dönüm noktası olduğunu ifade etmektedir. Çin'in sağladığı ekonomik ilişkiler ve stratejik yaklaşım, İran'ın uluslararası kısıtlamalara karşı daha cesur adımlar atmasına zemin hazırlamaktadır. Bu müzakere, İran'a ekonomik açıdan elverişli koşullar sunmakta ve uluslararası diplomatik fırsatlar bakımından daha fazla olanak sağlamaktadır. Çin ve İran, birlikte uluslararası stratejik hedeflerine destek vermeye yönelik olarak diğer devletlerle ilişkilerine derinlik katmaktadır. ABD'nin her iki devlet üzerindeki etkisini sınırlamayı amaçladığı iddia edilmektedir. Çin'in İran ile ilişkilerini güçlendirmesi, ABD'nin Orta Doğu'daki politik hedeflerini azaltma bakımından bir adım olarak görülebilir. Çin ile yapılan müzakereler, İran'a ABD'nin uyguladığı ambargolara ve uluslararası yalnızlığa karşı bir çözüm olarak ekonomik ve politik alan sunmaktadır. Bu durumda, İran'ın uluslararası ilişkilerde daha bağımsız hareket etmesine ve uluslararası kısıtlamalara karşı daha sağlam ilişkiler geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan, İran'ın hem Çin hem de ABD ile yaşadığı deneyimlere dayanarak ve mevcut uluslararası konumunu göz önünde bulundurarak, anlaşmanın İran'ın stratejik bir parçası haline geldiği ve küresel rekabette daha iç içe geçmiş bir yaklaşımla hareket ettiği ileri sürülebilir (Uzun, 2021).

Çin, global petrol yatırım finansmanları arasında birçok seçenekten kaynak sağlama kapasitesiyle, İran'ın petrol transferine olan güvenini sınırsız bir etkiyle pekiştirmektedir. Çin, Suudi Arabistan gibi diğer büyük devletlerle birlikte ticaret hacmini artırabilir. Bu da İran'ın petrol ithalatına yönelik kısıtlamaların aşılmasına yardımcı olabilir. Bu sebeple, İran'ın Çin'e yönelik ekonomik kısıtlamaları ve enerji potansiyeline duyulan ihtiyaç, stratejik amaçların karşısında yeterince etkili olmayabilir. Çin ile İran arasındaki ticaret hacminin zamanla önemli ölçüde düşmesi, uluslararası siyaset ve kısıtlamaların etkisiyle ilişkilerin durağan bir seyir izlediğini göstermektedir. 2020 yılında, İran ile ticaret hacminin düşük seviyelere inmesi ve Suudi Arabistan ile ticaret hacminin artması, Çin'in muazzam stratejik hedefleri ve ekonomik dönüşümlerinin bir yansımasıdır. Çin, uluslararası kısıtlamalarla enerji güvenliğini sağlama konusundaki

etkenleri güvence altına alarak ticari stratejilerini sergilemektedir. İran'ın Çin'e yönelik ticari ve ekonomik kısıtlamaları, siyasi bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir. Ancak bu kısıtlamalara rağmen, Çin'in global enerji stratejik hedefleri, dalgalı koşullara rağmen büyük bir stratejik plan oluşturmamaktadır. Çin, enerji gereksinimlerini teminat altına almak için farklı stratejik müttefikler geliştirebilir ve bu da İran'ın ekonomik baskı taktiklerini sınırlı bir etki alanına dönüştürebilmektedir. Bu bağlamda, Çin, ekonomik kısıtlamalara ve siyasi zorunluluklara ölçülü yaklaşırsa da, diğer kaynaklardan ve stratejik amaçlardan yararlanarak bu baskı politikasının sınırlı kalmasına neden olabilmektedir. Çin'in geniş enerji tahvili ve stratejik çözümleri, İran'ın ekonomik ambargolarına karşı global düzeyde bir çözüm niteliği taşımaktadır (Yu, 2024).

Ortadoğu'nun siyasi istikrarındaki sorunlar, bu bölgedeki karmaşık yapılar ve birçok etmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, İran ve Çin açısından bu konunun nasıl değerlendirilebileceğini açıklamak mümkündür. Ortadoğu'nun giderek değişen siyasi coğrafyası, dolaylı olmayan bir etkiyle bu bölgeye tesir eden bir etmendir. Bölgedeki siyasi istikrarsızlık ve belirsizlikler, İran'ın stratejik amaçlarını ve dış politika hedeflerini şekillendirmektedir. İran, özellikle dini ve etnik kargaşaların yaşandığı bölgelerde etkisini artırmak amacıyla farklı stratejik hedefler belirleyebilir. Siyasi boşluklar sayesinde İran, bu durumdan faydalanarak bölgedeki gücünü artırma gayreti için bir fırsat bulmaktadır. İran, zorlu bir yönetim biçimine sahiptir ve bu durum, iç politikada belirli istikrarsızlıkları zorunlu olarak beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca, ekonomik ilerlemenin yeterince hızlı olmaması, iç politika ve diğer ülkelerle dış ilişkilerde sıkıntılara yol açabilmektedir. İran, yaşadığı ekonomik zorlukları yönetmek amacıyla, Çin gibi büyük ekonomik güçlerle bağlarını kuvvetlendirebilir. İran'ın iç yapısında dini ve mezhepsel açıdan çeşitli kökenler bulunmaktadır ve bu farklılıklar, içsel sorunlara yol açabilmektedir. Bölgesel çatışmalar sonucunda, İran dış politikasını farklılaştırabilir ve bu kargaşaları stratejik amaçları doğrultusunda kullanabilir (Çalışkan, 2020, s. 72-74).

İran ve Çin arasındaki ilişkiler, genellikle siyasi bir zorunluluk açısından değerlendirilmektedir. İran'ın enerji ve petrol alanlarında yürüttüğü müzakereler, sürekli olarak Çin ile temas kurmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, siyasi bir zorunluluk olarak değerlendirilmesi kesin bir yargı gibi görülebilir. Devletlerin sürekli olarak kendi istikrarlarını sağlamak amacıyla birbirlerine ihtiyaç duymaları, siyasi bakış açısından bu

zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, önemli ilişkiler gelişmekte ve siyasi olarak süreklilik arz etmektedir. Siyasi zorunluluğun temeli, bu bağlamda genellikle bir yapı olarak adlandırılmaktadır.

8.3. İRAN VE ÇİN ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN SİYASİ VE EKONOMİK AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI

İran ve Çin arasındaki iş birliği, hem siyasi zorunluluk hem de ekonomik ve politik açıdan bir gereklilik niteliği taşımaktadır. Siyasi zorunluluk bağlamında, Çin ile İran'ın iş birliği, jeopolitik hedefler ve uluslararası stratejiler doğrultusunda şekillenmektedir. Çin, Orta Doğu'daki politik konumu ve enerji rezervleri sebebiyle İran ile güçlü ilişkiler kurma açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İran, Çin'in Kuşak Yol Girişimi çerçevesinde önemli bir bağ merkezi olarak görülmektedir. Bu nedenle, Çin'in bölgedeki gücünü artırmak ve ABD'nin Orta Doğu'daki etkisine karşı denge kurmak için İran ile ilişkilerini güçlendirmesi gerekmektedir.

“Çin, BM Güvenlik Konseyi üyeleri arasında en büyük barış gücü gönderen ülke konumundadır. Bununla birlikte, Çin 1990'lardan bu yana Filistin-İsrail çatışmasıyla ilgilenecek bir temsilci tayin ederek aktif arabulucu rolü üstlenmiş, Darfur sorununda arabuluculuk yapmış, Aden körfezine gemiler göndererek korsanlarla aktif olarak çatışmış, İran nükleer müzakerelerine katılmış ve Libya ile Suriye'deki karışıklığın sona erdirilmesi için çözümler aramaktadır” (Çolakoğlu, 2012, s. 97).

Çin, BM Güvenlik Konseyi ve diğer uluslararası alanlarda İran'a yönelik olarak yardımcı olma konusunda, İran'ın uluslararası yalnızlığını hafifletmeye neden olmaktadır. Bu nedenle, Çin'in uluslararası alandaki etkisini artırma stratejisi olarak şekillenmektedir. İran ise uluslararası kısıtlamalara ve ABD ambargolarına karşı, Çin'in sunmaya çalıştığı diplomatik destek ile uluslararası yalnızlığını azaltma ve ekonomik baskılardan kurtulma gayretini sürdürmektedir.

Çin ile İran arasındaki bağlar, iktisadi merkezli ve ticari odaklı olarak önemli bir statüye sahiptir. Çin, İran'ın enerji kaynaklarına erişim sağlayarak ve bölgesel alanda iktisadi etkisini genişletmek amacıyla bu devlete birçok yatırım finansmanı sunmaktadır. Özellikle enerji alanı ve altyapı projelerinde önemli bir rol üstlenen Çin, İran'ın iktisadi gelişimine destek verirken, aynı zamanda kendi enerji güvenliğini ve bölgesel istikrarını

güçlendirmektedir. İran ise Çin'in sunduğu yardımlar ve finansal yatırımlarla iktisadi izolasyonunu sona erdirmeyi ve gelişim hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır.

Çin'in finansmanları, İran'ın altyapı katmanları ile ekonomik çabalarına büyük bir önem atfetmektedir. İki ülke arasındaki ticaret oranı, İran'ın uluslararası ticaret ortaklıklarını ilerletmesiyle birlikte iktisadi durumunun gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Çin'in İran'a verdiği destek potansiyeli hem ileri görüşlü hem de iktisadi çabaları desteklemek adına bir zorunluluk unsuru olarak şekillenmektedir. İran ise bu amaçla uluslararası platformda daha fazla potansiyel kazanarak iktisadi anlamda güç kazanmaktadır.

SONUÇ

İran ve Çin arasındaki ilişkiler, daha önce de değindiğimiz üzere, tarihsel arka planda ekonomik, sosyal ve siyasi çok taraflı bir müttefiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu ilişkilerin esasları, aslında her iki devletin de tarihsel arka planda ticari olarak güzergahı üzerinde bulunan önemli yerler olarak elde edilmektedir. Modern zamanla birlikte bu ilişkiler giderek güçlenmektedir.

Çin, İran'ın en büyük ticaret müttefiklerinden biri olarak önemli bir rol oynamaktadır. İran'ın zengin enerji kaynakları, özellikle petrol sondajları ve doğalgaz alanları, Çin'in giderek gelişen iktisadi alanları için büyük bir değer taşımaktadır. Çin, İran'dan enerji ticaretini artırarak enerji güvenliği alanlarını sağlamlaştırma adımları atmakta ve aynı ölçüde İran'ın altyapı projelerine geniş yatırım fırsatları sunarak iktisadi kalkınmanın gelişimine önemli bir katkı sağlamaktadır. "Kuşak Yol Projesi" kapsamında ise İran, stratejik ölçekte bir ulaşım merkezi olarak değerlendirilme imkanı sunmakta ve İran'ın altyapı potansiyeli ile birlikte ekonominin önemli yatırım alanları dikkat çekmektedir.

Siyasi platformda, İran ile Çin arasında güçlü bir ilişki bağı söz konusu olmaktadır. Her iki ülke de uluslararası platformda ve bağımsızlık konularında benzer temalar paylaşmakta ve bu durum, onların karşılıklı olarak birbirlerine destek vermelerini sağlamaktadır. Çin, İran'ın Batı nezdinde maruz kaldığı ambargolara karşı çıkmada İran'a siyasi alanda destek vermeyi kolaylaştırmaktadır. Bu sonuç olarak, İran'ın uluslararası alanda yalnız kalma oranını azaltmaya çalışmakta ve Çin'in Orta Doğu'daki gücünü artırmaya yönelik adımlar atmaktadır.

Güvenlik ve askeri iş birliği alanında, İran ile Çin bağlamında giderek daha önemli bir potansiyel yer tutmaktadır. Ortak askeri tatbikat alanları ve savunma konusundaki iş birlikleri, bu iki ülke arasındaki güvenlik ilişkilerini güçlendirmektedir. Çin'in Orta Doğu'daki varlığını muhafaza etme gayretleri ile İran'ın bölgesel güvenlik temellerinde üstlendiği rol, bu uluslararası arenadaki özelliklerini daha fazla birleştirmektedir.

İran ve Çin arasındaki yakınlaşan ilişkiler, bölgesel ve global güç noktalarında önemli etkiler pekiştirmektedir. Bu iş birliği, Batı'nın Orta Doğu'daki etkisini dengeleme

noktasında kalmamakta, aynı zamanda Asya'daki güç dinamiklerini de etkilemeye çalışmaktadır. İran ile Çin'in Orta Doğu'daki stratejik hedeflerini destekleme konusunda, Çin de İran'ın bölgesel alanda güç kompleksini muhafaza etmeye çalışmaktadır.

Bununla beraber, bu ilişkilerin bazı problemleri beraberinde getirmesi söz konusu olmaktadır. Bölgesel rekabet ortamında uluslararası ambargolar ve global politik ekonomik dinamikler, zaman içerisinde her iki ülke arasındaki zorunlulukları sağlayabilmektedir. Fakat karşılıklı ekonomik yaptırımların ve stratejik menfaatlerin, bu tür engelleyici politikaların üstesinden gelmesine yardımcı olma hususunda önemli olduğu görülmektedir. İleriki zamanlarda ise İran ile Çin'in iş birliğinin daha da derin boyutlara ulaşması, yeni müttefiklik alanlarının keşfedilmesini sağlamaktadır.

İran ile Çin arasındaki yakınlaşan ilişkiler, Orta Doğu'daki güçlü güç oranını önemli oranda etkilemektedir. İran, Çin'in sağladığı ölçüde bölgesel alanda gücünü artırma gayretlerini ileri potansiyele ulaştırmayı hedeflemektedir. Bu durum sonucunda, Suudi Arabistan ve BAE gibi Arap kökenli devletler, İran'ın bölgesel rekabet ettiğini dikkatle ön plana çıkarmaktadır. Çin'in İran'a yönelik iktisadi ve politik alanda destek vermesi, Tahran'ın bölgedeki stratejik ataklarını daha rahat bir şekilde gerçekleştirmesine olanak sağlamaktadır.

Çin'in proje girişimi alanında yaptığı finansal destekli yatırımlar, İran'a bölgesel alanda ekonomik beraberliği ve kalkınma hedefleri sayesinde teşvik sağlamaktadır. İran, bu girişimin kilit isimlerinden biri olarak Asya, Avrupa ve Orta Doğu arasındaki ticari yolların ortak noktasında yer almaktadır. Bu durum, İran'ın iktisadi gelişimini desteklemeye çalışırken bölgesel bazda diğer ülkelerin de Çin'in ekonomik alanından faydalanmasına olanak sağlamaktadır.

İran, dünya sıralamasında petrol ve doğalgaz alanlarına sahip olan devletlerden biri olarak tanınmasına olanak sağlamaktadır. Çin'in İran'dan enerji dış alımını fazlaştırması, hem İran'ın iktisadi mevcut durumunu iyileştirmesine hem de Çin'in enerji güvenliği bakımından yararlanmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, bölgedeki enerji piyasa alanlarını ve fiyatlarını da etkilemektedir.

İran ve Çin arasındaki yakınlaşma ABD ile Batı'nın bölgesel alandaki stratejik menfaatlerine meydan okumakta kararlıdır. Çin, İran ile iş birliği alanlarını geliştirerek ABD'nin İran'a uyguladığı iktisadi ambargoları dengelemek konusunda kararlı olmaktadır ve İran'ın uluslararası izolasyonunu azaltma alanında yardımcı olmaktadır. Bu durum, ABD ile müttefiklerinin İran'a yönelik uyguladığı politikaları yeniden gözden geçirmelerine sebep olabilmektedir.

Çin ile İran arasındaki ticaret hacminin fazlalaşması, global ticaret noktasını artırmaktadır. İran, Çin'in Avrupa ile Orta Doğu'ya açılan kapısı olarak görülmekte ve global ticaret bağlarında önemli bir rol üstlenmektedir. Çin'in İran'daki altyapı alanlarında uyguladığı ambargolar, bu ticaret ağlarını daha da güçlendirmekte ve global ticaret ağı akışını artırmaktadır.

Çin'in İran'la olan bağları, Pekin'in global stratejik hedeflerinin bir parça ağı olarak görülmektedir. Çin, ABD'nin dünya üzerindeki hakimiyetine direnç göstererek daha uyumlu bir güç olma amacıyla İran gibi stratejik müttefikleriyle iş birliğini artırmaktadır. Bu strateji, Çin'in küresel alanda ilerlemesine ve uluslararası platformda daha güçlü bir konumda olmasına yardımcı olmaktadır.

Aynı zamanda iki devlet, uluslararası siyaset alanında önemli yansıma potansiyeli yaratmaya çalışmaktadır. Çin, İran'la olan yakın ilişkileri sayesinde Orta Doğu'daki diplomasi alanını güçlendirmekte ve daha etkili bir rol üstlenmesini sağlamaktadır. Aynı şekilde, İran'ın Çin'e olan destek politikaları sayesinde Pekin'in BM gibi uluslararası alanlarda daha güçlü bir konumda olmasına katkı sağlamaktadır.

Netice olarak, İran ile Çin arasındaki ilişkiler hem bölgesel hem de global seviyede önemli etkilere katkı yapmakta ve bu artan iş birliğiyle beraber 21. yüzyılın uluslararası alanında önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, bu iki devlet arasındaki iş birliğinin gelecek dönem boyunca da artması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdollahpour, B. (2019). *Iranian Sinologists' Views on China Studies*. Global.chinadaily: <https://global.chinadaily.com.cn/a/201906/13/WS5d01e073a3103dbf14327fa9.html> adresinden alındı
- Ablet, A. (2021). Çin'in Riskten Korunma Anlayışı. A. Ablet içinde, *Çin'in Dış Politikalarına Farklı Alanlardan Bakış*. Ankara: Astana Yayınları.
- Adıbelli, B. (2017). Çin Modeli . B. Adıbelli içinde, *İran Jeopolitiği*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Agunaldo, J. (2008, Nisan 9). *Iran to finalise Yadavaran oil deal with Sinopec*. Middle East Business Intelligence: <https://www.meed.com/iran-to-finalise-yadavaran-oil-deal-with-sinopec/> adresinden alındı
- Aksarova, S. (2019). İran-Çin Enerji İlişkileri. S. Aksarova içinde, *Avrasya Stratejileri İlişkiler Örgütler Politikalar*. Ankara: Astana Yayınları.
- Alagöz, E. A. (2016). Çin'in Enerji Güvenliğinin İran İle İlişkilerine Etkisi. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 60-78.
- Al-Khaleej. (2024, Ocak 24). <https://thenewkhalij.news/article/255402/altaaaon-alastratygy-byn-alsyn-oyran-yghyr-moazyn-alko-alaaalmy> adresinden alındı
- Ambargo Sonrası İran Ekonomik ve Ticari Etki Analizi*. (2016, Haziran). Tim.org: https://tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Ambargo%20Sonrasi%20Iran%20Ekonomik%20Etki%20Analizi_web.pdf adresinden alındı
- Anadolu Ajansı*. (2019, Mart 13). <https://www.aa.com.tr/en/energy/general/iran-south-pars-phase-13-refinery-ready-for-startup-/23822> adresinden alındı
- Aragao, T. (2024, Şubat 3). *The Diplomat*. The Diplomat Web Sitesi: <https://thediplomat.com/2024/02/the-iran-factor-in-the-china-taiwan-us-triangle/> adresinden alındı
- Armaoğlu, F. (1986). İran'da Şahın Devrilmesi: Yeni Rejim. F. Armaoğlu içinde, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih 1914-1980*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .
- Arslan, H. (2023). *Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Finansal Ekonomik Boyutu: Küresel Finans Merkezleri Potansiyelinin Analizi*.
- Atlas, M. (2003). Bilimsel Bir Araştırmanın Adımları. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 29.

- Avcıl, S., & Aydın, K. (2022). Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nde Orta Asya Ülkelerinin Konumu ve Önemi. *International Conference on Eurasian Economies*, 130-136.
- Avdaliani, E. (2023, Şubat 28). <https://chinaobservers.eu/straightening-out-china-iran-ties/>. <https://chinaobservers.eu/straightening-out-china-iran-ties/> adresinden alındı
- Azizi, H. (2023, Eylül). *Iran's "Look East" Strategy: Continuity and Change Under Rais*. Middle East Council On Global Affairs: <https://mecouncil.org/publication/irans-policy-and-its-relations-with-china-and-russia-me-council/> adresinden alındı
- Baltacı, A. (2020). Araştırmaların Raporlaştırılması: Bir Tez Veya Bilimsel Makale Nasıl Yazılır? *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 1-34.
- Bazoobandi, S. (2024). Iran's Strategies in Response To Changes in US-China Relations. *Middle East Policy*, 122-123.
- Bazoobandi, S. *Iran's Strategies in Response To Changes in US-China Relations*. <https://mepc.org/journal/irans-strategies-response-changes-us-china-relations> adresinden alındı
- Blanchard, B., & Martina, M. (2019, Mayıs 29). *Reuters*. Reuters: <https://www.reuters.com/article/world/timeline-chinas-post-tiananmen-re-emergence-onto-the-world-idUSKCN1SX0IE/> adresinden alındı
- BM'nin İran yaptırımları Çin'e işlemiyor*. (2022, Haziran 27). Dünya.com: <https://www.dunya.com/gundem/bm039nin-iran-yaptirimlari-cin039e-islemiyor-haberi-122309> adresinden alındı
- Cainey, A. (2023, Kasım 8). *China and the BRI: What Has Xi Achieved in Ten Years?* İspionline: <https://www.ispionline.it/en/publication/china-and-the-bri-what-has-xi-achieved-in-ten-years-151899> adresinden alındı
- Caner, M. (2023). *İran'da Değişim Siyaseti: Hatemi Döneminde Reform Mücadelesi*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Chang, F. K. (2024). *Fpri.org*. Central Asia's Middle Corridor Expansion Opportunity for China and Iran : <https://www.fpri.org/article/2024/01/central-asias-middle-corridor-expansion-opportunity-for-china-and-iran/> adresinden alındı
- China Says Iran Joins AIIB as Founder Member*. (2015, Nisan 8). Reuters: <https://www.reuters.com/article/business/china-says-iran-joins-aiib-as-founder-member-idUSKBN0MZ087/> adresinden alındı
- Çalışkan, Z. (2020). Siyasi İstikrarsızlık. *Çin'in Küresel Stratejisinde Ortadoğu*.
- Çelik, Y. (2022). An Overviev Of China-Iran Relations And Its Impact On Central Asia. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 103-114.
- Çin-Rusya İlişkilerinde Orta Doğu'daki Büyük Güç Rekabeti. (2021). M. Yorulmaz, & S. Yılmaz içinde, *Avrasya Denkleminde Rusya-Çin Rekabeti*. Ankara.

- Çokişler, E. (2021, Nisan 17). Uluslararası Hukukta İkincil Yaptırımlar Açısından Amerika'nın Hasımlarıyla Mücadele Yasası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 18(72-86), 1-17.
- Çolakoğlu, S. (2012). *Dünya Düzeninde Çin ve Türkiye-Çin İlişkileri Uluslararası Konferans Bildirileri*. Ankara: USAK Yayınları.
- Davis, M., J. L., Froscher, T., Chen, D., Kerevel, A., & Schlaikjer, S. (2013). CHINA-IRAN A Limited Partnership. *CENTRA Technology, Inc.*, s. 1-95.
- Demirtepe, M., & Erdoğan, İ. (2013). Çin'in Uzun Dönem Çıkarları Bakımından ŞİÖ. M. Demirtepe, & İ. Erdoğan içinde, *Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik*. Ankara: Uşak Yayınları.
- Dolatabadi, A. B., & Zarei, R. (2017). The Future of Iran-China Relations an alliance or Pure cooperation. 9(1), s. 60-73.
- Dudgeon, I. (2020, Ağustos 18). *Iran and China Set To Hasten Slowly On Stalled Strategic Partnership*. The Strategist: <https://www.aspistrategist.org.au/iran-and-china-set-to-hasten-slowly-on-stalled-strategic-partnership/> adresinden alındı
- Dugin, A. (2022). *Dördüncü Siyaset Teorisi*.
- Durmaz, F. (2024). Çin Dış Politikasında Devamlılık ve Değişim:Mao Zedong'dan Xi Jinping'e. *Mülkiye Dergisi*, 48(2), 435-469.
- Durul, T., & Kabakçı, F. (2018, Kasım 23). *Anadolu Ajansı*. Anadolu Ajansı Web Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cinde-disa-acilimin-40-yili-ve-gelecegi/1313910> adresinden alındı
- Ehteshami, A. (2023). China's Grand Vision and the Persian Gulf. *Istituto Affari Internazionali*, 1-21.
- Ehteshami, A., Horesh, N., & Xu, R. (2017). Chinese-Iranian Mutual Strategic Perceptions. *The China Journal*, s. 1-20.
- Ehteshami, A., Houghton, B., & Liu, J. (2024). China Moves West Rhe Evolving Strategies of the Belt and Road Initiative . s. 210-212.
- Ekren, A. (2017). 1979-1995 Arası İran-ABD İlişkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 146-155.
- Eligür, B. (2022, Haziran 30). Chinese-Israeli Relations: Between Opportunities and Constraints. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 5(10), s. 1-25.
- Ergenç, C. (2014). Hu Jintao-Barışçıl Yükseliş. S. Kardas, & A. Balcı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*.
- Eroğlu, Y. (2023). *İran Kimlik ve Siyaset*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.

- Falarti, M. M., & Abdollahpour, B. (2023). Chinese-Iranian Relationships under the Shadow of the US: Limited Cooperation and Limited Abandonment (1979–Present). *Modern Doğu Avrupa*, 122-136.
- Forbes. (2024, Şubat 8). *Xi And The Red Sea: Protect Iran Or China's Economy?* Channel16: <https://channel16.dryadglobal.com/xi-and-the-red-sea-protect-iran-or-chinas-economy> adresinden alındı
- Frantzman, S. J. (2022). *Are Iran and China Entering Into A New Era Of Relations?* The Jerusalem Post: https://www.jpost.com/international/article-705358#google_vignette adresinden alındı
- Garlick, J. (2020). The Regional Impacts of China's Belt and Road Initiative. *Journal of Current Chinese Affairs*, 1-11.
- Global Security*. (2019, Temmuz 25). Global Security Web Sitesi: <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/iran-iraq.htm> adresinden alındı
- Gökçe, E. U. (2022). Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında Açıklamaya ve Anlamaya Ddayalı Nitel Araştırma Süreci, Yöntemler ve Bilgisayar Destekli Veri Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(37), 38-53.
- Gündüz, R. (2020, Ocak 16). *İran Cumhurbaşkanı Ruhani'den Batı'ya nükleer tepkisi: Uranyum zenginleştirilmesinde sınırımız yok.* Euronews: <https://tr.euronews.com/2020/01/16/iran-cumhurbaşkanı-ruhani-den-batıya-nükleer-tepkisi-uranyum-zenginleştirilmesinde-sınırım> adresinden alındı
- Hakses, H. (2023). *Küresel Politik Ekonomi Çerçevesinde Modern İpek Yolu*. İstanbul: Eğitim Yayınevi .
- Halhalli, B. (2014). Humeyni Dönemi İran Dış Politikası (1979-1989). *Birey ve Toplum*, 4(8), 75-96.
- Harold, S., & Nader, A. (2012). Chapter Title: China and Iran: Economic, Political and Military Relations. *Economic, Political, and Military Relations*, s. 1-48.
- Hart, M. (2012, Kasım 16). *China Selects Its 7 New Leaders*. American Progress: <https://www.americanprogress.org/article/china-selects-its-7-new-leaders/> adresinden alındı
- Hogg, C. (2010, Temmuz 30). *Çin'in İran'a Yaptırım Çelişkisi*. BBC Web Sitesi : https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/07/100730_china_iran_sanctions adresinden alındı
- Howard, R. (2006). China and US Power. R. Howard, *Iran Oil The New Middle East Challenge to America*. New York.
- İdeoloji ve İran Devrimi: 1979 Dünyayı Nasıl Değiştirdi?* (2019, Şubat 11). Tony Blair Küresel Değişim Enstitüsü: <https://institute.global/insights/geopolitics-and->

security/ideology-and-irans-revolution-how-1979-changed-world adresinden alındı

İran 2015'te İmzalanan Nükleer Anlaşmanın Taahhütlerinden Hiçbirine Uymayacağını Açıkladı. (2020, Ocak 6). BBC: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51003184> adresinden alındı

Iran Nuclear Chronology. (2011, Mayıs). NTI: https://media.nti.org/pdfs/iran_nuclear.pdf adresinden alındı

Iran, China Begin Implementing 25-Year Cooperation Agreement. (2022, Ocak 4). Thecradle: <https://thecradle.co/articles-id/5008> adresinden alındı

İran'a Yönelik Yaptırımlar. (2019, Şubat 18). ticaretgov.tr: <https://ticaret.gov.tr/data/5ee20f8213b876e308cc14f3/b7ae8ab2e46c9948c877f14fd3742f92.pdf> adresinden alındı

İran'da Nükleer Denetim Görüşmeleri - 2003-10-02. (2003, Ekim 2). Voaturkce: <https://www.voaturkce.com/a/a-17-a-2003-10-02-7-1-87906627/811387.html> adresinden alındı

İsfahani, D. S. (2019, Mart 14). *Brookings*. Brookings Web Sitesi: <https://www.brookings.edu/articles/irans-economy-40-years-after-the-islamic-revolution/> adresinden alındı

İşbilen, E. (2009). Çin Halk Cumhuriyeti. E. İşbilen, *Nükleer Satranç*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Işıksal, H., & Golkarian, G. (2002). Ortadoğu'nun Sonlandırılmayan Sorunu: Hatemi'den Ruhani'ye İran'ın Nükleer Enerji Siyaseti. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 418-420.

Jane, M. (2017, Ekim 30). İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 1-52.

Jinping, X. (2018). Economic Growth Must Be Genuine and Not Inflated. X. Jinping, *The Governance Of China I*. China: Foreign Languages Press Co. Ltd. Eylül 23, 2024 tarihinde alındı

Kabakçı, F., & Dursun, A. (2019, Şubat 20). *Anadolu Ajansı*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irandan-cinin-kusak-ve-yol-girisimine-destek/1398227> adresinden alındı

Karaca, K., & Erendor, M. E. (2023). *Çin ve Türk Dünyası İlişkileri 1991'den Günümüze*. Astana Yayınları.

Karasar, N. (2022). Araştırma Modeli Tanımı ve Çeşitleri. N. Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Karimimakhous, N. (2023). *Iran's Role In China's Energy Supply*. https://www.unitedagainstnucleariran.com/masoud-pezeskian-president-of-iran?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwyfe4BhAWEiwAkIL8sMTaSdGsL-UHnC1t-UadH2bkhAPAEvWZRt8Vfl11jabUVYoYsjvRVBoCcNsQAvD_BwE adresinden alındı
- Kefferpütz, R. (2022, Mayıs 21). *Yeni Dünya Ekonomik Düzeni*. Green European Journal: <https://www.greeneuropeanjournal.eu/yeni-dunya-ekonomik-duzeni/> adresinden alındı
- Kennedy, S., Reade, C., Triolo, P., Chu, J., & Holden, J. L. (2023, Mart 15). *The Completed Construction of the Xi Jinping System of Governance*. Csis.org: <https://www.csis.org/blogs/trustee-china-hand/completed-construction-xi-jinping-system-governance> adresinden alındı
- Keskin, U. (2019). Bilimsel Çalışma Süreçlerine İlişkin Metaforlar Üzerine Bir İnceleme. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 91-108.
- Khan, Z., & Guo, C. (2017). China's Energy Driven Initiatives with Iran: Implications for the United States. *Middle Eastern and Islamic Republic*, 11(4), s. 15-31.
- Khorrani, N. (2022). *How China Boosts Iran's Digital Crackdown*. The Diplomat: <https://thediplomat.com/2022/10/how-china-boosts-irans-digital-crackdown/> adresinden alındı
- Kissinger, H. (2011). *How to Define Strategic Opportunity*. Penguin Press.
- Kozanhan, M. K. (2022). China's One Belt One Road Project and Its Effects on Mediterranean Security. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 4(3), 251-270.
- Küpelı, M. Ş. (2016). Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar: İran'a Uygulanan Yaptırımların Etkileri. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 1-97.
- Lale, A., Aykaş, C., Gökçekuyu, E., & Aydın, H. (2020). Çin'in Barışçıl Yükseliş Dosyası. *Diplomasi ve Stratejisi Dergisi*, 1-78.
- Lanteigne, M. (2016). *Chinese Foreign Policy An Introduction*. New York .
- Le, L. (2023). *Chinese Politics since Hu Jintao and the Origin of Xi Jinping's Strongman Rule: A New Hypothesis*. The Scholar: <https://tnsr.org/2023/09/chinese-politics-since-hu-jintao-and-the-origin-of-xi-jinpings-strongman-rule-a-new-hypothesis/> adresinden alındı
- Le, L. (2023). Chinese Politics Since Hu Jintao and The Origin Of Xi Jinping's Strongman Rule: A New Hypothesis. *The Scholar*, s. 38-45.
- Le, L. . Chinese Politics Since Hu Jintao And The Origin Of Xi Jinping's Strongman Rule: A New Hypothesis. *The Scholar*, s. 39-42.

- Lim, K. (2021, Mayıs). *China-Iran Relations Strategic, Economic, and Diplomatic Aspects in Comparative Perspective*. https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2021/05/Memo213_e.pdf adresinden alındı
- Lu, C. (2024, Nisan 19). *Foreign Policy*. Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2024/04/19/iran-china-israel-attack-oil-trade-economic-leverage/> adresinden alındı
- Lu, J., & Qi, Y. (2018, Mayıs 31). *Brookings*. Brookings : <https://www.brookings.edu/articles/u-s-gas-to-china-positive-energy-for-bilateral-relations/> adresinden alındı
- Mafinezam, A., & Mehrabi, A. (2008). *Iran and Its Place among Nations*. ABD.
- Marks, J. (2024, Mayıs 10). *China's Strategic Facilitation in the Persian Gulf Security Crisis*. Stimson: <https://www.stimson.org/2024/chinas-strategic-facilitation-in-the-persian-gulf-security-crisis/> adresinden alındı
- Mazari, D. S. (tarih yok). "Blood Borders" Unfolding. *Journal of Strategic Affairs*, 1-9.
- Mehrabi, İ. (2020, Haziran 30). *Former President Ahmadinejad Warns About Iran's Long-Term Agreement with China*. İranwire: <https://iranwire.com/en/features/67242/> adresinden alındı
- Monshipouri, M., & Heiran-Nia, J. (2020). China's Iran Strategy: What Is at Stake? *Middle East Policy*, XXVII(4), s. 157-162.
- Motamedi, M. (2021, Eylül 19). *What Iran's Membership of Shanghai Cooperation Organisation Means*. Aljazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/19/iran-shanghai-cooperation-organisation> adresinden alındı
- Nabipour, P. (2021, Ocak). İran ve Çin: Stratejik İlişkinin Siyasi ve Ekonomik Bakış Açılıarı. *Ukraynalı Politika Yapıcı* , s. 65-71.
- Naji, K. (2007). *Ahmedinejad The Secret History Of Iran's Radical Leader*. IBTauris.
- Nakamegura, M.-k. (2015). China: Xi Jinping's Administration Proactive Policies at Home and Abroad. M.-k. Nakamegura içinde, *East Asian Strategic Review* (s. 100-104). Japonya: Japan Times. Nids: https://www.nids.mod.go.jp/english/publication/east-asian/pdf/2015/east-asian_e2015_03.pdf adresinden alındı
- Nicholas R. Lardy. (2024). *National Committee U.S China Relations*. Ncuser: <https://www.ncuser.org/podcast/nicholas-lardy-economic-reform-china-past-present-and-future/> adresinden alındı
- Nikou, S. N. (2021, Ağustos 17). *Timeline of Iran's Nuclear Activities*. The Iran Primer: <https://iranprimer.usip.org/resource/timeline-irans-nuclear-activities> adresinden alındı

- Nournews*. (2024, Şubat 21). <https://nournews.ir/en/news/165562/Chinese-journalist-slams-West%E2%80%99s-media-hegemony-against-Iran> adresinden alındı
- Nurdun, R. (2024). Sino-Iranian 25-Year Comprehensive Cooperation Agreement: A Balancing Act In Geopolitical Dynamics. *Avrasya Etüdleri*(63), 1-24.
- Omonkulov, O. (2020). Kuşak ve Yol Projesi Bağlamında Çin-Orta Asya İlişkileri. *Bölgesel Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 1-71.
- Öterbülül, S. (2022). Xi Jinping Döneminde Çin'in Ortadoğu'daki Güvenlik Stratejisi. *Uluslararası İlişkiler Türk Yıllığı*, 53(41), 42-70.
- Öztuna, K. T. (2022, Kasım 2). *Çin Rüyası 2.0: Gök Kubbenin Altında Tam Bir Kaos Hâkim*. Perspektif: <https://www.perspektif.online/cin-ruyasi-2-0-gok-kubbenin-altinda-tam-bir-kaos-hakim-2/> adresinden alındı
- Patel, D. S. (2021). *Crown Center for Middle East Studies*. Brandeis University: <https://www.brandeis.edu/crown/publications/crown-conversations/cc-8.html> adresinden alındı
- Priborkin, E. (2019, Nisan 8). *American University Washington DC*. <https://www.american.edu/sis/news/20190408-40-years-later-iran-after-the-islamic-revolution.cfm> adresinden alındı
- Ramazan, İ. (2020). İki Devrim Sonrası İran-Çin İlişkileri: İran'ın Doğu'ya Bakış Stratejisinde Çin'in Yeri. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 83-93.
- Ranade, J. (2013). *China Unveiled Insights Into Chinese Strategic Thinking*.
- Renwei, Z. (2012). Review Of Economic Reform In China: Features, Experiences and Challenges. Z. Renwei içinde, *China: Twenty Years Of Economic Reform* (s. 185).
- Reynolds, P. China and the West: military conflict, cold war or cordial rivals? *The Rise of China* (s. 95). içinde
- Ritter, S. (2023, Mart 21). *Energy Intelligence*. Energy Intelligence: <https://www.energyintel.com/00000187-0500-da79-a9f7-7daa2dea0000> adresinden alındı
- Rudd, K. (2022, Kasım 7). *Xi Jinping, the Rise of Ideological Man, and the Acceleration of Radical Change in China*. GMF: <https://www.gmfus.org/news/xi-jinping-rise-ideological-man-and-acceleration-radical-change-china> adresinden alındı
- Sahakyan, M. (2020, Haziran 11). *After the Nuclear Deal: China and Iran Tread Carefully*. AsiaGlobal: <https://www.asiaglobalonline.hku.hk/after-nuclear-deal-china-and-iran-tread-carefully> adresinden alındı
- Salam, H. B. (2017). China's Energy Strategy in the MENA Region. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 3(4), s. 1-23.

- Sapir, A., & Mavroidis, P. C. (2021, Nisan 29). *Cepr*. Cepr: <https://cepr.org/voxeu/columns/china-and-wto-uneasy-relationship> adresinden alındı
- Sarı, İ. (2022, Mayıs). İran'ın Çin ile Askeri İş Birliği. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 13(113), s. 33.
- Sayın, A., & Artan, B. K. (2020, Haziran 6). *Anadolu Ajansı* . Anadolu Ajansı Web Sitesi : <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/iranda-devrim-muhafizlarinin-siyaset-ve-ekonomi-uzerindeki-etkileri/1860790> adresinden alındı
- Sayman, G. (2012). *Mekan, Kimlik Güç ve Dış Politika*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Serdar, F. (2023). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Akis Medya Reklam ve Yayıncılık.
- Shambaugh, D. (2021, Ağustos 31). *CLM Insights: Interview with David Shambaugh*. <https://www.prcleader.org/post/clm-insights-interview-with-david-shambaugh-china-s-leaders-from-mao-to-now> adresinden alındı
- Shepherd, C. (2022, Ekim 24). *From Mao to Xi: Power Plays in the Succession of Chinese Leadership*. The Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/10/24/mao-zedong-xi-jinping-china-leaders/> adresinden alındı
- Soltani, F. (2010). Foreign Policy of Iran after Islamic Revolution. *Journal of Politics and Law*, 3(2), 199-206.
- Speak, E., & Debates, R. (2023, Şubat 17). *Iran-China relations: Expectations from Raisi's high-profile tour to China*. <https://www.orfonline.org/expert-speak/iran-china-relations> adresinden alındı
- Tabarani, G. G. (2008). *How Iran Plans to Fight America and Dominate the Middle East*. AuthorHouse.
- Thompson, D. (2020). The Rise of Xi Jinping and China's New Era: Implications for the United States and Taiwan. *A Social Science Quarterly on China, Taiwan, and East Asian Affairs*, 1-25.
- Tuğlu, D. (2023). *Yaptırımlar Altında İran'ın Ekonomi Politikası: Uluslararası Ticaretini Geliştirme Yöntemleri*. Astana Yayınları .
- Usta, A. (2019). Evreleri ile Bilimsel Araştırma Süreci ve Raporlaştırılması. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6(13), 85-109.
- Uzun, E. (2021, Nisan 14). *The Iran-China deal amid the global power transition*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-the-iran-china-deal-amid-the-global-power-transition/2208353> adresinden alındı
- Wang, T. (2018). *China and the Middle East: old friends in a new era*. iias: <https://www.iias.asia/the-newsletter/article/china-middle-east-old-friends-new-era> adresinden alındı

- Wing, C. (2010). *Iran and the NPT*. İpinst: <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/nuclearcomplete2.pdf> adresinden alındı
- Winter, L., J. B., & Warner, J. (2024, Nisan 19). *The Axis Off-Kilter: Why An Iran-Russia-China "Axis" Is Shakier Than Meets The Eye*. War On The Rocks: <https://warontherocks.com/2024/04/the-axis-off-kilter-why-an-iran-russia-china-axis-is-shakier-than-meets-the-eye/> adresinden alındı
- Xinhua. (2021). *China, Iran Sign Agreement To Map Out Comprehensive Cooperation*. Xinhuanet: http://www.xinhuanet.com/english/2021-03/28/c_139841044.htm adresinden alındı
- Xinhua Headlines: Why Global Observers See Xi as a Visionary Leader Committed to Reform*. (2024, Temmuz 18). Xinhua: <https://www.bignewsnetwork.com/news/274459994/xinhua-headlines-why-global-observers-see-xi-as-a-visionary-leader-committed-to-reform> adresinden alındı
- Yegin, A. (2013). *İran Siyasetini Anlama Kılavuzu*. SETA Yayıncılık.
- Yegin, A. (2017). *İran'ın Yumuşak Gücü*. A. Yegin, *İran'ın Bölgesel Faaliyetleri*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Yetiv, S. A., & Lu, C. (2007). China, Global Energy, and the Middle East. *Middle East Journal*, 61(2), s. 199-218.
- Yıldız, A. (2020). Enerji Bağımlılığı Özelinde Çin'in Ortadoğu ve Orta Asya Siyaseti. *İnsamer*, 1-8.
- Yu, S. Z. (2024, Nisan 15). *Çin-İran Ortaklığını Güçlendiren Ne?* Turkish Aawsat: <https://turkish.aawsat.com/d%C3%BCnya/4964851-%C3%A7in-i%CC%87ran-ortakl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1-g%C3%BC%C3%A7lendiren-ne> adresinden alındı
- Yüce, M. (2024, Şubat 16). Xi Jinping Dönemi Çin Dış Politikasının Politik Ekonomisi. *TESAM Akademi Dergisi*, 11(2), s. 656-684.
- Zheng, Y. (2007, Ekim). *Hu Jintao's Road Map To China's Future*. The University of Nottingham : <https://www.nottingham.ac.uk/iaps/documents/cpi/briefings/briefing-28-hu-jintao-road-map-party-congress-analysis.pdf> adresinden alındı
- 中国在安全峰会会外敦促伊朗重回谈判桌*. (2011, Haziran 14). Voa Web Sitesi: <https://www.voachinese.com/a/article-20110614-china-iran-kazakhstan-123837874/782998.html> adresinden alındı
- 外交部就胡锦涛奥巴马会谈、重启六方会谈等答问*. (2010). Gov.cn Web Sitesi: https://www.gov.cn/xwfb/2010-04/13/content_1579854.htm adresinden alındı

胡锦涛与伊朗第一副总统会谈.

(2001).

News.gmv.cn:

<https://www.gmw.cn/01gmr/2001-01/07/GB/01%5E18658%5E0%5EGMA1-023.htm> adresinden alındı

 KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ <small>Akil - Ahlak - Adalet - Adap</small>	TEZ/SANAT ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU FORMU	Doküman No	ENS.FR.10
		Yayın Tarihi	Nisan 2019
		Revizyon No	01
		Revizyon Tarihi	Mayıs 2021
		Sayfa No	1 / 1

KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM, ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM/ANASANAT DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 02/01/2025

Tez/Sanat Çalışması Başlığı: İran ve Çin İlişkileri Hu Jintao ve Xi Jinping Dönemi

Yukarıda başlığı gösterilen tez/sanat çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 119 sayfalık kısmına ilişkin, 02/01/2025 tarihinde şahsım/tez-sanat çalışması danışmanım/KÜN Tez Ofisi tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin/sanat çalışmamın benzerlik oranı % 3 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Tezimin/Sanat çalışmamın benzerlik oranı "alıntılar hariç" en fazla %10 veya "alıntılar dahil" en fazla %30 olarak tespit edildiğinden, tez/sanat çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Nazlı Ezgi SAĞIR
02/01/2025

Adı Soyadı: Nazlı Ezgi SAĞIR
Öğrenci No: 22Y14701
Anabilim/Anasanat Dalı: Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Program Türü: +Örgün Eğitim Uzaktan Eğitim
Program Düzeyi: +Tezli Yüksek Lisans Doktora
 Bütünleşik Doktora Sanatta Yeterlik